

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinės politikos katedra

Ema Batavičiūtė
Socialinės politikos magistrantūros studijų programa
Magistro darbas

Socialiai pažeidžiamų asmenų atsparumas dezinformacijai Lietuvoje

Darbo vadovė: prof., dr. Daiva Skučienė

Vilnius
2026

Baigiamąjį darbą „Socialiai pažeidžiamų asmenų atsparumas dezinformacijai Lietuvoje“, parengiau savarankiškai, tyrimą atlikau, laikydamasis tyrimo etikos reikalavimų.

2026-01-06
(Data)

Ema Batavičiūtė, 2416150



(Studentės (-o) vardas, pavardė, studento pažymėjimo numeris, parašas)

TURINYS

IVADAS.....	7
1. TEORINIS PAGRINDIMAS	10
1.1. Dezinformacija, pažeidžiamumas ir atsparumas dezinformacijai	10
1.2. Veiksniai darantys įtaką atsparumui ir pažeidžiamumui dezinformacijai.....	13
1.3. Socialinis pažeidžiamumas ir socialinė atskirtis	14
1.4. Socialinės tapatybės teorija	16
1.5. Institucinis pasitikėjimas	19
1.6. Socialinės politikos vaidmuo.....	21
2. METODOLOGIJA	25
2.1. Tyrimo metodai ir instrumentas	25
2.2. Atranka ir kintamieji	27
2.3. Tyrimo eiga ir organizavimas.....	31
2.4. Duomenų analizės metodika.....	31
2.5. Duomenų apribojimai.....	34
3. TYRIMO REZULTATAI.....	35
3.1. Respondentų pasiskirstymas pagal demografinius rodiklius.....	35
3.2. Subjektyvaus susidūrimo su dezinformacija dažnio pasiskirstymas tarp respondentų ir normalumas.	38
3.3. Žiniasklaidos kanalų, kuriuose respondentai stebi dezinformaciją, pasiskirstymas tarp respondentų.	40
3.4. (Ne)pritarimo, kad žiniasklaidos pranešimuose per EP rinkimus buvo dezinformacijos pasiskirstymas ir normalumas.	41
3.5. Socialiai pažeidžiamų asmenų susidūrimo su dezinformacija dažnis.	43
3.6. Žiniasklaidos kanalai, kuriuose socialiai pažeidžiami asmenys stebi dezinformaciją.	45
3.7. Institucinis pasitikėjimas ir užimtumo grupės.....	49
3.8. Institucinis pasitikėjimas ir susidūrimo su dezinformacija dažnis	52
3.9. Užimtumo statusas ir dezinformacija internetiniuose socialiniuose tinkluose.....	53
3.10. Užimtumo statusas ir dezinformacija radijuje	55
3.11. Užimtumo statusas bei vaikų skaičius šeimoje ir dezinformacija tinklalaidėse.....	56
3.12. Vaikų skaičius šeimoje ir dezinformacija naujienų portaluose	57
3.13. Socialiai pažeidžiamų asmenų (ne)sitikimas su teiginiu, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos per EP rinkimus.	59

3.14. Pasitenkinimas demokratija ir gerovės perskirstymas bei subjektyvus šeimose ekonominis statusas.....	65
3.15. Pasitenkinimas demokratija ir dezinformacija žiniasklaidoje	69
IŠVADOS	71
REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪROS SĄRAŠAS	74
Priedas Nr. 1. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai.	80
Priedas Nr. 2. Ranginės regresijos tarp užimtumo statuso ir pasitikėjimo institucijomis ir pasitenkinimo demokratija rezultatai.	86
Priedas Nr. 3. Užimtumo statusas ir dezinformacija televizijoje	88
Priedas Nr. 4. Ranginės logistinės regresijos rezultatai	89

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojamas socialiai pažeidžiamų Lietuvos gyventojų atsparumas dezinformacijai, šiuolaikinėje informacinėje erdvėje tampančiai reikšmingu demokratijos iššūkiu. Teoriniu lygmeniu aptariamos dezinformacijos, pažeidžiamumo ir atsparumo sąvokos, socialinio pažeidžiamumo dimensijos, socialinės tapatybės teorija bei institucinio pasitikėjimo vaidmuo mažinant pažeidžiamumą.

Empirinėje dalyje, remiantis Eurobarometro ir 2024 m. Europos Parlamento rinkimų tyrimo duomenimis, vertinama, ar išsilavinimas, užimtumas, šeimos sudėtis, gyvenamoji vieta ir subjektyvus ekonominės padėties vertinimas lemia dažnesnį susidūrimą su dezinformacija ir įsitikinimą, kad žiniasklaidoje rinkimų metu buvo dezinformacijos. Taip pat tiriama, ar pasitikėjimas institucijomis ir pasitenkinimas demokratija siejasi su šiais vertinimais. Analizei taikyti aprašomosios statistikos metodai, koreliacinė analizė, daugianarė ir multinominė logistinės regresijos bei neparametriniai testai.

Rezultatai parodė, kad dauguma hipotezių, siejusių objektyvius socialinio pažeidžiamumo rodiklius su dažnesniu subjektyviu susidūrimu su dezinformacija, nepasitvirtino. Išsilavinimas, užimtumo statusas, gyvenamoji vieta ir vaikų skaičius šeimoje nebuvo statistiškai reikšmingi veiksniai. Tai rodo, kad socio-ekonominiai rodikliai nėra pakankami pažeidžiamumui dezinformacijai paaiškinti.

Tuo tarpu hipotezės, susijusios su instituciniu pasitikėjimu ir demokratijos vertinimu, pasitvirtino. Mažesnis pasitenkinimas demokratija ir žemesnis pasitikėjimas institucijomis siejosi su didesniu įsitikinimu apie dezinformacijos buvimą ir dažnesniu jos aptikimu. Tai leidžia teigti, kad politinės nuostatos yra svarbesnis pažeidžiamumo veiksnys nei socio-demografinės charakteristikos.

Daroma išvada, kad pažeidžiamumas dezinformacijai labiau priklauso nuo subjektyvių vertinimų ir pasitikėjimo institucijomis, o socialinės politikos priemonės, mažinančios socialinį susvetimėjimą, gali stiprinti visuomenės atsparumą.

SUMMARY

This thesis examines the resilience of socially vulnerable groups in Lithuania to disinformation, a growing challenge to democratic processes in the contemporary information environment. The theoretical section discusses the concepts of disinformation, vulnerability, and resilience, the dimensions of social vulnerability, social identity theory, and the role of institutional trust in reducing vulnerability to disinformation.

The empirical analysis, based on Eurobarometer and the 2024 European Parliament Election Study data, evaluates whether education, employment status, family composition, place of residence, and subjective economic well-being predict more frequent encounters with disinformation and stronger beliefs that the media disseminated disinformation during the elections. It also assesses whether institutional trust and satisfaction with democracy are associated with these perceptions. Methodologically, the study applies descriptive statistics, correlation analysis, ordinal and multinomial logistic regression, and nonparametric tests.

The results show that most hypotheses linking objective indicators of social vulnerability to more frequent self-reported encounters with disinformation were not supported. Education, employment status, place of residence, and number of children in the household were not statistically significant factors, indicating that socioeconomic characteristics alone cannot explain vulnerability to disinformation.

In contrast, hypotheses related to institutional trust and democratic satisfaction were confirmed. Lower satisfaction with democracy and weaker trust in institutions were associated with stronger beliefs about the presence of disinformation and more frequent self-reported encounters with it. These results imply that political attitudes are more influential predictors of vulnerability than sociodemographic characteristics.

The study concludes that vulnerability to disinformation is more closely linked to subjective evaluations and institutional trust. Accordingly, social policy measures that reduce social alienation and strengthen societal trust may enhance overall resilience to disinformation.

IVADAS

Šiuolaikinėje, itin suskaitmenintoje visuomenėje, dezinformacija tapo vienu iš rimčiausių iššūkių demokratinėms valstybėms ir jų nacionaliniam saugumui (Rahimian ir Colaresi, 2025; Puebla-Martínez et al., 2021). Tai nėra naujas reiškinys, tačiau šiuolaikinės informacinės-komunikacinės technologijos, ypač socialiniai tinklai, radikaliai pakeitė dezinformacijos sklaidos greitį, mastą ir poveikį (Gergelewicz, 2024; Pantazi et al., 2021; Lamberty, 2022). Vietoj to, kad suteiktų plačias informacijos prieinamumo galimybes, socialiniai tinklai tapo siaurais portalais, kuriais yra manipuluojama politiniais ir komerciniais tikslais, taip siekiant pelnyti auditorijos dėmesį ir palankumą, naudojantis jų emocinėmis ir epistemologinėmis silpnybėmis (Kirmayer, 2024a, p. 804). Šios temos aktualumo pradžia įvairiuose šaltiniuose nurodoma skirtingai, vieni jų teigia, kad dezinformacijos tyrimai aktualizavosi po 2014 m. įvykių Ukrainoje (Bjola & Papadakis, 2020), dar vieni, kad po Donaldo Trumpo pergalės JAV prezidento rinkimuose 2016 m., kiti teigia, kad COVID-19 pandemijos metu 2019 m. (Mirhoseini et al., 2023), o dar viena pradžios data siejama su „Brexit“ 2020 m. (Torre & Jerónimo, 2023).

Lietuva, kaip Europos Sąjungos (Toliau - ES) ir NATO narė, besiribojanti su Rusijos Federacija, yra nuolatinis priešišku valstybių informacinių atakų taikinys. Kremliaus informacinė politika ir propaganda yra neatsiejama platesnės hibridinio karo strategijos dalis, kuria siekiama daryti įtaką tikslinių šalių vidaus politikai, skaldyti visuomenę, mažinti pasitikėjimą valstybės institucijomis ir euroatlantiniais partneriais (Denisenko, 2016). Tomasz Gergelewicz (2024) teigia, kad kognityvinis karas, kuriame pagrindiniu mūšio lauku tampa žmogaus sąmonė ir mintys, yra vykdomas pasitelkiant kibernetines, informacines, psichologines ir socialinės inžinerijos priemones. Jo tikslas – paveikti ne tik tai, ką žmonės galvoja, bet ir kaip jie galvoja, galiausiai pakeičiant jų elgesį agresoriaus naudai. Dezinformacija yra pagrindinis šio kognityvinio karo įrankis, apimantis faktų manipuliaciją, melagienų (angl. *fake news*) kūrimą ir informacinio triukšmo kėlimą (Gergelewicz, 2024).

Analizuojant Kremliaus propagandos turinį, skirtą Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims, matyti, kad socialinės ir ekonominės problemos yra vienos iš pagrindinių temų, kurias siekiama išnaudoti politiniais tikslais (Pugačiauskas, 2017). Rusijos propaganda nuosekliai kuria ir palaiko neigiamą Baltijos šalių ekonomikų įvaizdį, siekdama sumenkinti jų pasiekimus po Sovietų Sąjungos žlugimo, kritikuoti integraciją į Vakarų (ES, NATO) ir diskredituoti politinį elitą (Kaprans, 2020, p. 153). Socialiai pažeidžiamos grupės ir visuomenės susiskaldymas yra išnaudojami politiniais tikslais (Šešelgyte ir Bladaitė, 2021). Kremliaus propaganda hiperbolizuoja šias problemas, kurdama „žlungančios valstybės“ (angl. *failed state*) įvaizdį (Denisenko, 2016). Propagandiniai pranešimai nuolat

pabrėžia, kad skurdas Lietuvoje gilėja ir plinta, valdžia yra nekompetentinga ir nesirūpina savo piliečiais, o parama Ukrainai teikiama Lietuvos žmonių gerovės sąskaita. Pavyzdžiui, teigiama, kad pinigų socialinei politikai, sveikatos apsaugai ir švietimui nėra, nes didžioji dalis ES paramos skiriama Ukrainai ir kariniams tikslams. Tokiais naratyvais siekiama sukelti visuomenės nepasitenkinimą, mažinti pasitikėjimą valdžia ir menkinti paramą Ukrainai (Skučienė et al., 2025).

Lietuvos valstybės saugumo departamentas jau 2016 m. nurodė, kad kai kurios lietuviškos alternatyviosios žiniasklaidos priemonės „didžiausią dėmesį skiria prorusiškos propagandos sklaidai Lietuvos internete“ (Nacionalinio saugumo grėsmių vertinimas, 2016 m., p. 49). Šios priemonės, adaptuodamos ir versdamos Kremliaus naratyvus į lietuvių kalbą, padeda jiems prasiskverbti į vietinę informacinę erdvę ir pasiekti platesnę auditoriją, kuriai prieiga prie Kremliaus kontroliuojamų kanalų, tokių kaip „Sputnik“ ar „Russia Today“, yra blokuojama (Denisenko, 2016). Taip sukurama pavojinga sinergija tarp užsienio propagandos ir vietinės alternatyviosios žiniasklaidos, kuri, sąmoningai ar ne, sustiprina dezinformacijos sklaidą (Kont et al., 2025; Pantazi et al., 2021). Abi medijų grupės – tiek Kremliaus propaganda, tiek Lietuvos alternatyvioji žiniasklaida – kaltina valdžią problemų ignoravimu ir teigia, kad parama Ukrainai kenkia Lietuvos piliečių gerovei (Skučienė et al., 2025). Šis naratyvų sutapimas rodo, kad socialinės problemos yra itin paranki tema dezinformacijos sklaidai, leidžianti efektyviai manipuluoti visuomenės nuomone.

Socialinės politikos aktualumą nagrinėjant atsparumą dezinformacijai stiprina jau literatūroje aprašyti pasitikėjimo reiškiniai (Betkó et al., 2022, p. 155-156). Newton teigia, kad pasitikėjimas yra turtingų, sėkmingų ir išsilavinusių žmonių privilegija (Newton, 2009, p. 357). Kita vertus, sistemingai nagrinėjant atsparumą dezinformacijai, pažymima, kad žemas pasitikėjimas institucijomis yra vienas iš svarbiausių veiksnių, didinančių pažeidžiamumą dezinformacijai (Grišinas et al., 2022; Pantazi et al., 2021). Tuo tarpu, tyrimai rodo, kad mažesnį pasitikėjimą tradiciniais informacijos šaltiniais ir institucijomis turintys asmenys yra labiau linkę pasitikėti alternatyvia žiniasklaida, kuri save pozicionuoja kaip tradicinės žiniasklaidos atsvarą (Grišinas et al., 2022; Pantazi et al., 2021; Holt, 2018). Tai gali paaiškinti ir motyvuoto mąstymo bei patvirtinimo šališkumo (angl. *confirmation bias*) teorijos, teigiančios, kad žmonės yra linkę labiau priimti ir ieškoti informacijos, kuri atitinka jų jau turimus įsitikinimus, ir ignoruoti arba paneigti informaciją, kuri jiems prieštarauja (Pantazi et al., 2021).

Nors tarptautinėje literatūroje gausu tyrimų apie atsparumą dezinformacijai, socialinių veiksnių įtaką minimam aspektui aptariama tik fragmentiškai. Lietuviška akademinė literatūra aptariama tema dar skurdesnė. Lietuvoje dominuoja kokybiniai tyrimai, analizuojantys propagandos naratyvus arba atskiras dezinformacijos kampanijas, tačiau trūksta kiekybinių studijų, kurios vertintų poveikį ir pažeidžiamumą lemiančius veiksnius. Tačiau D. Skučienė, R. Brazienė ir T. Vencius (2025) su tyrimu „Socialiai

pažeidžiamų gyventojų atsparumas dezinformacijai Lietuvoje: gerovės valstybės vaidmuo“ reikšmingai prisidėjo prie mūsų tiriamo lauko analizės ir savo tyrime analizavo socialiai pažeidžiamų asmenų atsparumą dezinformacijai, daugiausia dėmesio skirdami socialinės politikos ir gerovės valstybės vaidmeniui bei žiūrėdami į socialiai pažeidžiamų asmenų grupę kaip visumą, neskaidant į atskirus priežastingumo nulemtus dėmenis. Dar vienas tyrimas nagrinėjantis socio-ekonominių veiksnių sąsajas su polinkiu tikėti sąmokslų teorijomis Lietuvoje, yra atliktas Arvydo Grišino ir kolegų (2022). Šis tyrimas, atvirkščiai, atskleidė, kad žmonių polinkis tikėti sąmokslų teorijomis neturi statistiškai reikšmingo ryšio su objektyviu finansinių pajamų dydžiu, tačiau yra susijęs su subjektyviu savo finansinės padėties vertinimu (Grišinas et al., 2022). Kitaip tariant, asmenys, kurie savo finansinę padėtį vertina prasčiau, yra labiau linkę tikėti sąmokslų teorijomis, nepriklausomai nuo jų realių pajamų (Grišinas et al., 2022). Ši išvada yra itin svarbi, nes parodo, kad ne tiek objektyvi socialinė padėtis, kiek subjektyvus nepasitenkinimo jausmas ir socialinės atskirties suvokimas gali būti esminis veiksnys, didinantis pažeidžiamumą.

Vis dėlto, Grišino ir kolegų (2022) tyrimas apsiriboja subjektyviu finansinės padėties vertinimu ir kalba ne apie dezinformaciją kaip platesnę sąvoką, tačiau konkrečiai apie sąmokslų teorijų žanrą, o Skučienės ir kolegų (2025) tyrimas analizuoja temą socialinį pažeidžiamumą apibrėždami conceptualiai kaip visumą, o ne kaip atskirų kintamųjų rinkinį. Minimi autoriai į savo tyrimus nebuvo įtraukę gausių šeimų statuso ir teritorinio pjūvio rodiklių, kurie taip pat gali daryti reikšmingą įtaką tiriamam reiškiniui. Kartu, Skučienės (2025) ir Grišino (2022) tyrimai nenagrinėjo Eurobarometro duomenų, todėl kyla klausimas, ar šie duomenys taip pat patvirtins jų tyrimų rezultatus, ar įneš naujų įžvalgų tiriamoje srityje. Apžvelgta literatūra parodo, kad socialinio pažeidžiamumo aspektas yra svarbus kalbant apie atsparumą dezinformacijai, tačiau trūksta tyrimų, kurie analizuotų gilesnį socialinės atskirties spektrą, apimančią tokius objektyvesnius rodiklius kaip nedarbas, išsilavinimas ekonominis statusas, gyvenamoji vieta ir pan.

Todėl šiame darbe bus analizuojama, kaip socialinė atskirtis ir pažeidžiamumas veikia Lietuvos visuomenės atsparumą dezinformacijai. Tyrimo metu bus analizuojami skirtingi socialinio pažeidžiamumo dėmenys (išsilavinimas, ekonominis ir profesinis stabilumas, studentiškas ir pensinis amžius, bedarbystė, gyvenimas kaimuose ir kaimiškose vietovėse, gausių šeimų statusas, pasitikėjimas institucijomis), siekiant nustatyti, kaip kiekvienas jų individualiai veikia atsparumą dezinformacijai. Be to, tyrimu bus siekiama įvertinti socialinės apsaugos vaidmenį stiprinant socialiai pažeidžiamų asmenų atsparumą dezinformacijai bei identifikuoti spragas, kurių šalinimas padėtų reikšmingai sumažinti Lietuvos visuomenės pažeidžiamumą dezinformacijos keliamoms grėsmėms. Atsižvelgiant į tai, kad priešiška propaganda aktyviai išnaudoja socialinės atskirties temą, o mokslinių tyrimų, analizuojančių

šių veiksmų įtaką atsparumui dezinformacijai Lietuvoje yra nepakankamai, šis darbas yra itin aktualus. Jis ne tik prisidės prie geresnio dezinformacijos poveikio mechanizmų supratimo, bet ir gali suteikti praktinių įžvalgų socialinės politikos formuotojams, siekiant stiprinti visos visuomenės, o ypač jos pažeidžiamiausių grupių, atsparumą priešišakai informacinei įtakai.

Tyrimo objektas - Socialiai pažeidžiamų asmenų atsparumas dezinformacijai.

Tyrimo tikslas – Išanalizuoti socialiai pažeidžiamų asmenų atsparumą dezinformacijai Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinė literatūra išanalizuoti pagrindines tyrimo sąvokas: dezinformacija, pažeidžiamumas dezinformacijai, atsparumas dezinformacijai, socialinis pažeidžiamumas, socialinė atskirtis, socialinis atsparumas.
2. Nustatyti socio-ekonominius veiksmus, kurie lemia didesnę respondentų pažeidžiamumą dezinformacijai.
3. Išanalizuoti pasitikėjimo institucijomis įtaką socialinio pažeidžiamumo ir atsparumo dezinformacijai ryšyje.
4. Įvertinti socialinės apsaugos vaidmenį formuojant socio-ekonominį atsparumą ir taip mažinant pažeidžiamumą dezinformacijai Lietuvoje.

1. TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Dezinformacija, pažeidžiamumas ir atsparumas dezinformacijai

Šiuolaikinė informacijos aplinka dažnai apibūdinama kaip „informacijos netvarka“ (angl. *information disorder*), kurią sudaro įvairūs reiškiniai, galintys klaidinti, manipuliuoti ir kenkti visuomenei bei demokratiniam procesams (Torre ir Jeronimo, 2023, p. 3). Nors dažniausiai apibūdinant tokius reiškinius naudojama dezinformacijos sąvoka, akademinėje pasaulyje su dezinformacija glaudžiai siejamos ir misinformacijos, melagienų (angl. *fake news*) ir sąmokslų teorijų sąvokos. Šios sąvokos, nors ir susijusios, turi skirtingus niuansus ir apibrėžimus, kurie yra itin svarbūs išsamiam problemos supratimui ir detaliam tyrimo atlikimui.

Dezinformacija yra strateginis procesas, kuriame informacija yra sąmoningai manipuluojama, siekiant sukelti klaidingus įsitikinimus apie pasaulį ir įvykius jame, trikdamas autoritetinę informacijos

šaltinius (Torre ir Jeronimo, 2023; Pantazi et al., 2021). Ji gali būti galinga geopolitinės įtakos priemonė, kuria siekiama manipuluoti tikslinės grupės požiūriais ir nuostatomis (Denisenko, 2016). Tai nėra tiesiogiai susiję su autoriaus patikimumu, o labiau su pačiu turiniu ir intencija manipuluoti (Torre ir Jeronimo, 2023, p. 3). Tad dezinformacija yra tyčia skleidžiama klaidinga informacija, siekiant pakenkti arba apgauti. Europos Komisija, siekdama tikslumo ir išvengdama painiavos, rekomenduoja vartoti būtent terminą „dezinformacija“ platesniam klaidinančio turinio spektrui apibrėžti, pabrėžiant jos tyčinį pobūdį ir kenkėjiškumą (Torre ir Jeronimo, 2023, p. 3).

Tačiau greta dezinformacijos, literatūroje galima rasti ir daug panašių sąvokų. Viena iš jų – misinformacija (angl. *misinformation*), kuri priešingai nei dezinformacija, yra klaidinga informacija, kuri platinama netyčia, be jokio tikslo apgauti ar pakenkti. Asmuo, skleidžiantis misinformaciją, gali nežinoti, kad informacija yra neteisinga. Tai gali įvykti dėl neteisingo faktų supratimo, netikslių išvadų, klaidingai pateiktų statistikų ar netiksliai išverstų teiginių (Pantazi et al., 2021). Nors misinformacija gali sukelti žalą, už jos platinimo neslypi apgaulės ketinimai (Torre ir Jeronimo, 2023).

Terminas melagienos (angl. *fake news*) populiarus viešajame diskurse, tačiau akademinėje literatūroje jis vertinamas kritiškai, nes sukelia painiavą ir dažnai yra naudojamas siekiant diskredituoti tradicinę žiniasklaidą. Melagienos gali reikšti įvairų turinį, įskaitant politinę satyrą, žinių parodijas, propagandą ar nuotraukų manipuliacijas. Dėl šios priežasties, bei siekiant didesnio tikslumo, Europos Komisija nusprendė atsisakyti šio termino savo ataskaitose, pirmenybę teikdama „dezinformacijai“ (Torre ir Jeronimo, 2023, p. 3). Melagienos dažnai plinta greičiau ir pasiekia daugiau žmonių nei tikros naujienos, nes yra sukurtos taip, kad sukeltų stiprias emocijas ir būtų sensacingos (Torre ir Jeronimo, 2023). Šiame darbe, laikantis akademinės bendruomenės rekomendacijų, bus stengiamasi vengti melagių termino, jį keičiant tikslesniais „dezinformacijos“ ar „misinformacijos“ apibrėžimais.

Sąmokslų teorijos (angl. *conspiracy theories*) yra reikšmingų politinių ir socialinių įvykių bei aplinkybių paaiškinimai, paremti slaptais dviejų ar daugiau įtakingų veikėjų veiksmais (Grišinas et al., 2022; Lamberty, 2022). Jos apibrėžiamos kaip prielaida, kad galinga grupė, siekianti slaptų planų, nori pakenkti visuomenei. Sąmokslų teorijos pasižymi tuo, kad, nors jų turinys gali būti įvairus, jos integruoja įvairias melagienas į vientisą pasakojimą, sukurdamos alternatyvią pasaulėžiūrą (Grišinas et al., 2022). Jos yra universalus reiškiny, aptinkamas visais istoriniais laikotarpiais, ir gali suteikti psichologinę bei socialinę naudą, padėdamos paaiškinti grėsmingus įvykius ir formuodamos tapatybę tarp tikinčiųjų. Dažnai sąmokslų teorijos susijusios su bejėgiškumu, kontrolės stokos ir nepasitikėjimo institucijomis jausmais (Grišinas et al., 2022). Šiame darbe sąmokslų teorijos bus traktuojamos kaip dezinformacijos rūšis, apibrėžianti prielaidas apie slaptus, kenkėjiškus įtakingų grupių veiksmus, kurios integruoja įvairias melagienas į nuoseklų naratyvą, siekiant paaiškinti sudėtingus įvykius ir pasinaudoti visuomenės

nepasitikėjimu (Grišinas et al., 2022). Tad apibendrinant galima sakyti, kad šiame tyrime dezinformacija bus bendras terminas, apimantis kitas aptartas dezinformacijos rūšis ir bus suprantamas kaip tyčia klaidinga ar manipuliacinė informacija, kuri skleidžiama siekiant pakenkti ar apgauti, formuojant klaidingus įsitikinimus visuomenėje (Torre ir Jerónimo, 2023). Skirtis bus daroma tik su misinformacija, kurios skleidimo tikslas nėra tyčinis melagingos informacijos platinimas.

Šiam tyrimui svarbu apsibrėžti ir atsparumo bei pažeidžiamumo sąvokas, nepaisant to, kad dėl šių sąvokų sampratos konflikto mokslininkų tarpe nėra. Dezinformacijos kontekste tai yra dvi to paties medalio pusės, apibūdinančios individų ir visuomenės gebėjimą atsispirti klaidinančios informacijos poveikiui arba jam pasiduoti (Kont et al., 2025). Šios sąvokos yra esminės norint suprasti, kaip visuomenė reaguoja į informacines grėsmes ir kaip socialinė atskirtis gali daryti įtaką šiam gebėjimui.

Pažeidžiamumas dezinformacijai – tai individų ir socialinių grupių būseną arba polinkis priimti ir patikėti klaidinga informacija, sąmoningai ar nesąmoningai. Ši būsena apibūdina negebėjimą efektyviai atskirti tikros informacijos nuo klaidinančios (Pantazi et al., 2021). Pažeidžiamumą lemia įvairios charakteristikos, kurios daro asmenis ar grupes jautresnius dezinformacijos poveikiui. Tarp šių charakteristikų išskiriami socialiniai, psichologiniai, kognityviniai veiksniai ir informacinės aplinkos ypatumai (Kont et al., 2025). Pavyzdžiui, D. Grišino (2022) tyrime nepasitenkinimas savo socio-ekonomine situacija ar subjektyvus savo padėties vertinimas didina polinkį kliautis sąmokslų teorijomis, nepriklausomai nuo objektyvių finansinių rodiklių. Taip pat, žemas pasitikėjimas institucijomis ar informacijos perteklius yra glaudžiai susiję su didesniu pažeidžiamumu dezinformacijai (Grišinas et al., 2022). Pažeidžiamumas dažnai pasireiškia, kai visuomenėje mažėja patikimos informacijos šaltinių arba jiems trūksta dėmesio, pavyzdžiui, dėl regioninės žiniasklaidos nykimo, sukuriančio „naujienu dykumas“ (Torre ir Jerónimo, 2023, p. 2). Neretai įvairiuose šaltiniuose sąvoką jautrumas galime rasti kaip pažeidžiamumo sinonimą (Kont et al., 2025). Šiame darbe pažeidžiamumas dezinformacijai bus apibrėžiamas kaip individų ir visuomenės gebėjimo atskirti ir atmesti dezinformaciją stoka.

Atsparumas dezinformacijai, savo ruožtu, yra priešingybė pažeidžiamumui. Kaip teigia Kont ir kolegos (2025), atsparumo ugdymą skatina kylančios grėsmės esant pažeidžiamumui, atsparumas yra lyg pažeidžiamumo tęsinys. Tačiau svarbu suprasti, kad atsparumas neatsiranda savaime, dingus pažeidžiamumui. Tai labiau dinamiškas, daugiasluoksnis procesas, apimantis tiek individualias kritinio mąstymo ir medijų raštingumo kompetencijas, tiek visuomenės struktūros ir socialinių procesų poveikį (Kont et al., 2025). Šiame darbe atsparumas dezinformacijai bus apibrėžiamas kaip dinamiškas, daugiasluoksnis gebėjimas, leidžiantis veiksmingai atsispirti dezinformacijos poveikiui (Kont et al., 2025; Bjola ir Papadakis, 2020).

1.2. Veiksniai darantys įtaką atsparumui ir pažeidžiamumui dezinformacijai

Literatūroje nemažai analizuojama atsparumo dezinformacijai tema bei aptariami įvairūs veiksniai, darantys jam įtaką. Sisteminga literatūros apžvalga, kurią atliko Kont ir kolegos (2025), išskyrė dvylika veiksnių, susijusių su atsparumu ir pažeidžiamumu dezinformacijai, ir suskirstė juos į mikro, mezo ir makro lygmenis. Pasinaudodama autorių suskirstymų žemiau išskirsiu literatūroje aptartus veiksnius, darančius įtaką atsparumui dezinformacijai.

Mikro lygmuo (individualūs veiksniai):

- Mąstymo stiliai: asmenys, linkę į intuityvų, o ne analitinį mąstymą, yra labiau pažeidžiami (Kont et al., 2025.). Mahdi Mirhoseini ir kolegos (2023) pastebi, kad sumažėjęs aktyvus atviro proto mąstymas (angl. *actively open-minded thinking*) yra siejamas su didesniu tikėjimu melagienomis.

- Politinė ideologija ir įsitikinimai: stiprus politinis angažuotumas ir polinkis ieškoti informacijos, patvirtinančios jau turimus įsitikinimus (angl. *confirmation bias*), didina pažeidžiamumą (Kont et al., 2025; Disha et al., 2023.). M. Mirhoseini ir kolegos (2023) taip pat teigia, kad žmonės labiau linkę tikėti melagienomis, kurios atitinka jų politines.

- Žinios ir raštingumas: nors intuityviai atrodo, kad žemesnis išsilavinimas ir menkesnis medių raštingumas turėtų didinti pažeidžiamumą, tyrimų rezultatai šiuo klausimu yra nevienareikšmiai (Kont et al., 2025). Pavyzdžiui, Myrto Pantazi ir kolegos (2021) teigia, kad informacinis raštingumas padeda atpažinti melagienas, tačiau kitos raštingumo formos – nebūtinai.

- Emocijos: neigiamos emocijos, tokios kaip pyktis, nerimas, baimė, ir ypač jausmas, kad esi atstumtas ar patiri grėsmę, yra siejamos su didesniu polinkiu tikėti sąmokslo teorijomis (Kont et al., 2025).

- Psichologinė gerovė ir kontrolės jausmas: tiek J. Kont su kolegomis (2025), tiek A. Grišinas (2022) teigia, kad jausmas, jog nekontroliuoja savo gyvenimo, bejėgiškumas didina polinkį tikėti sąmokslo teorijomis, kurios suteikia tariamą paaiškinimą ir kontrolės iliuziją.

Mezo lygmuo (tarpasmeniniai ir bendruomenės veiksniai):

- Pasitikėjimas: žemas pasitikėjimas institucijomis (valdžia, žiniasklaida, mokslu) yra vienas iš svarbiausių veiksnių, didinančių pažeidžiamumą (Grišinas et al., 2022; Kont et al., 2025; Kirmayer, 2024b). M. Martišius (2021) teigia, kad propaganda sąmoningai siekia mažinti pasitikėjimą, nes nepasitikinti savimi visuomenė tampa labai pažeidžiama. Kita vertus, J. Kont su komanda (2025) pastebi, kad didelis tarpasmeninis pasitikėjimas (pvz., draugais) gali padidinti pažeidžiamumą, jei pasitikima asmeniu, platinančiu dezinformaciją.

- Socialinė aplinka: socialiniai tinklai ir artima aplinka daro didelę įtaką informacijos vertinimui. Vartotojų komentarai socialiniuose tinkluose gali paveikti kitų skaitytojų nuomonę apie (dez)informacijos patikimumą (Kont et al., 2025).

Makro lygmuo (visuomenės ir valstybės veiksniai):

- Kultūra ir socio-politinė aplinka: E.P. Disha su kolegomis (2023) pritaria J. Kont ir komandai (2025), kad aukštas visuomenės poliarizacijos lygis, populizmo paplitimas ir susiskaldžiusi informacinė aplinka yra prielaidos, kurios daro šalį labiau pažeidžiamą dezinformacijai.

- Alternatyvioji žiniasklaida: alternatyviosios žiniasklaidos, kuri dažnai save pozicionuoja kaip tradicinės žiniasklaidos atsvarą, naudojimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, tiesiogiai prognozuojančių dezinformacijos platinimą (Holt, 2018; Gergelewicz, 2024; Kont et al., 2025).

1.3. Socialinis pažeidžiamumas ir socialinė atskirtis

Siekiant detaliai išnagrinėti visuomenės atsparumą dezinformacijai, būtina gilintis į socialinio pažeidžiamumo ir socialinės atskirties sąvokas. Šios sąvokos apibūdina asmenų ar socialinių grupių padėtį, kuri dėl įvairių ekonominių, socialinių ar kultūrinių veiksnių gali didinti jų pažeidžiamumą tyčia skleidžiamai melagingai informacijai. Šiame darbe, kalbant apie socialinį pažeidžiamumą, pasirinkta remtis Martha Albertson Fineman pažeidžiamumo teorija, kuri siūlo požiūrį į žmogaus padėtį ir valstybės atsakomybę, nukrypdoma nuo tradicinio liberalaus mąstymo (Fineman, 2017). Fineman (2017, 2010) teigia, kad pažeidžiamumas yra pamatinė ir universali žmogaus būklė, o ne specifinė savybė, priskiriama tik tam tikroms „pažeidžiamoms populiacijoms“. Fineman (2010, 2017) pažeidžiamumo teorija grindžiama teiginiu, kad žmogaus būklė yra visuotinio ir nuolatinio pažeidžiamumo, kylančio iš mūsų prigimties. Mes, žmonės, nuolat ir individualiai esame jautrūs pokyčiams savo kasdienybėje, kurie gali būti tiek teigiami, tiek neigiami, pavyzdžiui: ligos, sužalojimai, senėjimas arba naujų įgūdžių, žinių įgijimas (Fineman, 2018). Fineman (2017) pabrėžia, kad šis jautrumas lemia socialinių santykių ir institucijų, tokių kaip šeima, rinka, švietimo sistema, kūrimą bei jų vystymąsi. Šios institucijos, savo ruožtu, teikia išteklius, kurie suteikia asmenims atsparumą – gebėjimą atsigauti po žalos, nesėkmių ir nelaimių, kurios neišvengiamai paveikia mūsų gyvenimą.

Tačiau, nors pažeidžiamumas yra universalus ir nuolatinis, jis pasireiškia skirtingai įvairiems asmenims, dėl to jų padėtyje ir aplinkybėse atsiranda reikšmingų skirtumų. Būtent šie skirtumai sukuria prielaidas socialinei atskirčiai ir nelygybei. Liberalus požiūris, sutelktas į individualią atsakomybę, dažnai ignoruoja ar net pateisina nelygybę turto, padėties ir galios atžvilgiu, tarsi tai būtų tik asmeninio pasirinkimo ar nuopelnų rezultatas (Fineman, 2010). Tačiau Fineman (2010) teorija pabrėžia, kad toks

požiūris yra klaidingas ir neužtikrina realios galimybių lygybės, nes daugelis individų įstringa nelygybės sistemose, iš kurių beveik neįmanoma ištrūkti. Tokiu būdu, socialinė atskirtis nėra tik asmeninė bėda, o yra giliai įsišaknijusi visuomenės struktūroje.

Svarbu pabrėžti, kad atsparumas, anot Fineman (2017), nėra įgimtas, bet kaupiamas ir ugdomas per visą gyvenimą socialinėse struktūrose ir institucijose, kurioms patys žmonės dažnai turi mažai įtakos. Atsparumo laipsnis labai priklauso nuo turimų išteklių, pavyzdžiui, fizinių, žmogiškųjų, socialinių, ekologinių / aplinkos, jų kokybės ir kiekio (Fineman, 2010). Fineman (2017) teorija atkreipia dėmesį į gyvenimo eigos perspektyvą ir visų gyvenimo etapų svarbą, pabrėždama, kad sėkmingas išteklių kaupimas ankstyvosiose gyvenimo stadijose, pavyzdžiui, švietimas, santykiai su tėvais ir aplinka, yra esminis tolesnėms galimybėms ir gebėjimui kurti atsparumą. Be to, atsparumo trūkumas dažnai yra susijęs su nelygiomis galimybėmis naudotis visuomeninėmis struktūromis, o ne tik asmeniniais trūkumais. Pavyzdžiui, jei vaikui trūksta adekvataus švietimo ankstyvame amžiuje, tai gali turėti reikšmingų neigiamų padarinių vėlesniame gyvenime (Fineman, 2018). Asmuo, negavęs kokybiško išsilavinimo, gali susidurti su mažesnėmis įsidarbinimo galimybėmis, mažesniu atlyginimu, kas apsunkins šeimos išlaikymą ir užtikrins skurdesnę senatvę bei mažesnes santaupas nelaimės atveju (Fineman, 2017, p. 147). Tai nėra vien individualaus pasirinkimo rezultatas, tačiau ir institucinės sistemos trūkumas. Kita vertus, privilegijos, įgytos vienoje sistemoje, gali kompensuoti trūkumus kitose. Stipri ir palaikanti šeima gali padėti įveikti prastesnio išsilavinimo trūkumus, tuo tarpu smurtinė ar nesaugi šeima gali pakenkti net ir puikių švietimo galimybių teikiamai naudai (Fineman, 2017). Būtent šis struktūrinis požiūris leidžia geriau suprasti socialinės atskirties priežastis ir ištakas. Šis Fineman (2017) pateiktas teorinis pagrindas yra ypač svarbus tiriant socialinės atskirties poveikį visuomenės atsparumui, nes jis, anot autorės, nukreipia dėmesį nuo individualios kaltės link sisteminių ir / ar valstybinių veiksnių bei kolektyvinės atsakomybės.

Prieš pradedant analizę svarbu aiškiai išskirti, kokius socialinio pažeidžiamumo ir socialinės atskirties sąvokų apibrėžimus naudosime šiame darbe. Nors šios sąvokos glaudžiai susijusios ir literatūroje randamos viena šalia kitos, jos nelaikomos sinonimais, nes apibrėžiamos skirtingais niuansais, ir vieną galima traktuoti kaip kitos priežastį ar pasekmę, kaip procesą, kurio pasekmė yra būseną. Šiame tyrime bus naudojami šie apibrėžimai:

Socialinė atskirtis – tai procesas, kurio metu asmenys ar socialinės grupės yra atskiriamos nuo esminių visuomenės išteklių, teisių ir dalyvavimo galimybių, patirdamos ekonominę nepriteklių, socialinę izoliaciją, stigmatizavimą ir diskriminaciją (Betkó et al., 2022; Fineman, 2018).

Socialinis pažeidžiamumas – tai individų ar socialinių grupių būseną, grindžiamą subjektyviu nepasitenkinimu savo socio-ekonomine situacija, marginalizacijos pojūčiu ir žemu pasitikėjimu

institucijomis, sustiprėjusiu dėl „mes“ ir „jie“ grupinių tapatybių. Šis pažeidžiamumas, remiantis Fineman (2018) teorija, atspindi struktūrinius visuomenės trūkumus ir valstybės aparatų veikimo trūkumą.

Socialinis atsparumas – tai visuomenės gebėjimas atlaikyti sukrėtimus ir po jų atsigauti. Jis yra glaudžiai susijęs su visuomenės struktūrinėmis savybėmis, tokiomis kaip mažesnis susiskaldymas, didesnė lygybė tarp piliečių, stiprus pasitikėjimas institucijomis ir mažesni socialiniai skirtumai (Bjola ir Papadakis, 2020; Rød et al., 2025).

1.4. Socialinės tapatybės teorija

Šiame darbe bus analizuojamas ryšys, tarp atsparumo / pažeidžiamumo dezinformacijai ir socialinės atskirties bei pažeidžiamumo. Šį ryšį geriausiai paaiškina Socialinės tapatybės teorija, kurią sukūrė Henri Tajfel ir John Turner (1979), ir kuri yra esminė socialinės tapatybės perspektyvos dalis, nagrinėjanti sudėtingus tarpusavio grupinius santykius socialiai susisluoksniavusiose visuomenėse. Ši teorija atsirado siekiant atsakyti į klausimus, kodėl skirtingos grupės žmonių diskriminuoja vieni kitus ar kodėl jie yra etnocentriški (Turner ir Reynolds, 2003). Pagrindinė Socialinės tapatybės teorijos idėja yra ta, kad žmonės turi gilų poreikį turėti teigiamą socialinę tapatybę. Tai lemia jų siekį sukurti teigiamai vertinamą savo grupės išskirtinumą, lyginant su kitomis grupėmis (Tajfel ir Turner, 2004). Šis poreikis yra kertinis mechanizmas, formuojantis „mes“ ir „jie“ perskyrą, kuri yra itin svarbi suprantant socialinės atskirties dinamiką ir jos poveikį (Turner ir Reynolds, 2003).

Tajfel ir Turner teorijos pagrindą, kaip aiškino pats Turner ir Reynolds (2003), sudaro trys esminiai elementai, vadinami „konceptualaus trikojo kojomis“. Pirma, tai kolektyvinės psichologijos analizė, apimanti poreikį teigiamai socialinei tapatybei. Antra, Socialinės tapatybės teorija nusako, kaip ši motyvacija sąveikauja su specifiniais tarpgrupiniais skirtumais visuomenėje. Tai leidžia suprasti, kad grupės neegzistuoja vakuume, o yra platesnės socialinės struktūros, kurioje egzistuoja galios ir privilegijų nelygybė, dalimi. Trečia, teorija tiria tendenciją spręsti savo tapatybės problemas „individualiai“ arba „kaip grupei“, judant nuo tarpasmeninio elgesio link tarpgrupinio elgesio. Šis reiškinys vadinamas „tarpasmeninio - tarpgrupinio kontinuumo“ idėja, kuri paaiškina, kada socialinės tapatybės procesai greičiausiai pradės veikti (Turner ir Reynolds, 2003). Einant link tarpgrupinio elgesio, grupės viduje požiūris į išorinę tampa vis panašesnis ar net vienodas, o išorinės grupės nariai dažnai matomi kaip homogeniški ir nediferencijuoti savo socialinės grupės nariai (Tajfel ir Turner, 2004). Pavyzdžiui, intensyvėjant tarpgrupiniam konfliktui, individai vis labiau elgiasi taip, kaip būdinga jų grupei, o ne remiasi individualiomis savybėmis ar tarpasmeniniais santykiais (Tajfel ir Turner, 2004).

Šis poslinkis nuo tarpasmeninių prie tarpgrupinių santykių priklauso nuo to, ar grupės nariai dalijasi „individualaus mobilumo“, tikėjimo, kad savo padėtį galima keisti individualiais veiksmais, ar „socialinių pokyčių“, tikėjimo, kad socialinė padėtis keičiama tik kolektyviniais, bendrais grupės veiksmais (Turner ir Reynolds, 2003).

Šio tyrimo kontekste itin svarbu suprasti grupinio palankumo (angl. *ingroup favouritism*) ir grupinio šališkumo (angl. *ingroup bias*) sąvokas, kurios paaiškina, kaip žmonės linkę teikti pirmenybę savo grupei. Grupinis palankumas apibūdinamas kaip bet kokia tendencija teikti pirmenybę savai grupei, o ne išorinei grupei (angl. *outgroup*) (Turner et al., 1979). Tai yra bendras, aprašomasis reiškinys. Tačiau svarbu atskirti jį nuo grupinio šališkumo, kuris reiškia nesąžiningą ar nepateisinamą palankumą savai grupei, viršijantį objektyvų situacijos vertinimą. Paprasčiau tariant, grupinis šališkumas yra diskriminacinis elgesys arba vertinimas, kuris nėra tiesiogiai naudingas grupės nariams ar neatitinka objektyvios tikrovės (Turner et al., 1979). Tai yra tam tikra palankumo forma, kurią išoriniai stebėtojai gali laikyti nepagrįsta (Turner ir Reynolds, 2003).

Ankstyvieji tyrinėjimai, tokie kaip Muzaferio Sherifo (1966) darbai parodė, kad konkurencija dėl neigiamai tarpusavyje susijusių laimėjimų, t. y., kai vienos grupės laimėjimas reiškia kitos grupės pralaimėjimą, veda prie priešiško tarpgrupinių santykių. Šios konkurencinės situacijos lėmė stereotipų formavimąsi, šališkus vertinimus. Pavyzdžiui, savos grupės pasirodymas buvo pervertinamas, o išorinės grupės – nuvertinamas. Šie ankstyvieji tyrimai numanė, kad grupinis šališkumas buvo tiesioginis konfliktinių santykių tarp grupių, abipusio nepasitenkinimo ir siekio nugalėti kitą atspindys.

Vis dėlto, vėlesni tyrimai, ypač atlikti pagal Henri Tajfelio ir kolegų (1971) sukurtą „minimalių grupių“ paradigmą, atskleidė esminį ir daugeliui netikėtą dalyką: konfliktuojantys grupės interesai ar neigiamos tarpgrupinės nuostatos nėra būtinos sąlygos grupiniam palankumui ir diskriminacijai atsirasti. Šiuose eksperimentuose tiriamieji būdavo atsitiktinai suskirstomi į dvi skirtingas grupes pagal visiškai nereikšmingus kriterijus, pavyzdžiui, tariamai pagal paveikslų preferencijas. Nebuvo jokio tiesioginio socialinio sąveikavimo tarp grupių, jokio realaus interesų konflikto ar iš anksto suformuoto priešiško. Tačiau net ir tokiomis „minimaliomis“ sąlygomis, vien tik fakto suvokimas, kad priklausai vienai iš dviejų skirtingų grupių, buvo pakankamas grupiniam palankumui atsirasti (Tajfel ir Turner, 2004).

Tai ypač svarbu, nes rodo, kad tarpgrupinė diskriminacija yra nepaprastai visur paplitęs reiškinys, kylantis iš giliau, nei tik tiesioginiai konfliktiniai interesai. Tai leidžia daryti išvadą, kad grupinis palankumas ir grupinis šališkumas yra autonomiškai veiksniai, atskirti nuo funkcinių grupių santykių ar realių ekonominių interesų. Šis atradimas yra esminis Socialinės tapatybės teorijai, kuri teigia, kad pagrindinis elgesio motyvas yra poreikis turėti teigiamą socialinę tapatybę ir pasiekti teigiamą savo grupės išskirtinumą, lyginant su kitomis (Turner et al., 1979).

Socialinės tapatybės teorijos kontekste atsparumas informacijai, ypač dezinformacijai, arba pažeidžiamumas jai, nėra tik individualus reiškinys. Jis yra giliai įsišaknijęs socialinėje tapatybėje ir grupės kontekste. Socialinės atskirties grupės, susiduriančios su išoriniu spaudimu, nelygybe ar diskriminacija, gali ieškoti būdų stiprinti savo vidinę tapatybę ir atsparumą. Tai gali pasireikšti per tam tikros informacijos atmetimą ar priėmimą (Tajfel ir Turner, 2004). Pavyzdžiui, socialiai pažeidžiamos grupės, suvokiančios savo padėtį kaip nestabilią, gali būti labiau linkusios į diskriminaciją ar priešišumą geresnės padėties grupei. Tačiau jei jų statusas yra stabilus ir teisėtas, jos gali ieškoti teigiamo išskirtinumo kitose dimensijose, pavyzdžiui, pabrėždamos unikalias kultūrinės vertybes (Tajfel ir Turner, 2004).

Socialinės atskirties kontekste, Socialinės tapatybės teorija pabrėžia, kad ne visada žemo statuso grupės iš karto imasi atviro konflikto. Jei statuso skirtumai suvokiami kaip teisėti ir stabilūs, t. y., kaip fiksuota, nekeičiama tvarkos dalis, grupės gali parodyti mažiau atviro priešiško ar net priimti savo žemesnę padėtį (Turner ir Reynolds, 2003). Tokiais atvejais atsparumas dezinformacijai, kuri prieštarauja priimtai socialinei realybei, gali būti didesnis. Tačiau, jei žemo statuso grupė pradeda abejoti ar neigti savo priskirtas savybes ir status quo, o padėtis suvokiama kaip nestabili ir neteisėta, tai gali paskatinti „socialinių pokyčių“ ideologiją (Turner ir Reynolds, 2003). Tuomet atsiranda intensyvesnė konkurencija, įskaitant ir siekį atkurti teigiamą grupės tapatybę. Dezinformacija, kuri palaiko tokias abejones ar skatina grupę kovoti už savo teises, gali pasiekti savo tikslą bei sėkmingai rasti vartotoją. Aukšto statuso grupės taip pat gali patirti nesaugų socialinį identitetą, jei jų pranašumas suvokiamas kaip teisėtas, bet nestabilus ir jam gresia pavojus; tokiais atvejais jos gali tapti ypač diskriminacinės, siekdamos apsaugoti savo pozicijas (Turner ir Reynolds, 2003).

Socialinės tapatybės perspektyva yra argumentas prieš dominuojantį „išankstinio nusistatymo“ modelį socialinėje psichologijoje. Šis modelis socialinį antagonizmą ir diskriminaciją dažnai aiškina individualios psichologijos defektais – neracionalumu, patologija, asmenybės bruožais ar kognityviniais apribojimais. Socialinės tapatybės teorija atmeta šias idėjas, teigdama, kad socialinis konfliktas yra psichologiškai prasmingas, racionalus atsakas, atspindintis žmonių kolektyvinį savęs suvokimą ir jų tarpgrupinių santykių tikrovės supratimą (Turner ir Reynolds, 2003). Stereotipai nėra tik individualūs kognityviniai iškraipymai, atsirandantys dėl ribotų dėmesio išteklių, jie yra kolektyvinio mąstymo išraiška, bandymas suprasti pasaulį ir sukurti prasmingą, vieningą grupės tikrovės reprezentaciją. Jie turi ideologinį turinį, susijusį su grupės teorijomis ir įsitikinimais apie tarpgrupinių santykių prigimtį, ir tarnauja grupės tikslams. Tai leidžia teigti, kad stereotipai, nors ir gali turėti neigiamų pasekmių, jie yra adaptyvus, racionalus ir į realybę orientuotas psichologinis procesas (Turner ir Reynolds, 2003). Tai

svarbu dezinformacijos kontekste, nes paaiškina, kodėl grupės gali priimti ar kurti naratyvus, kurie iš išorės atrodo nelogiški, tačiau grupės viduje atspindi jos kolektyvinę tapatybę ir socialinę realybę.

Ši teorija puikiai dera su Martha Albertson Fineman (2017) pažeidžiamumo teorija, kuri pabrėžia, kad valstybė turi kurti ir prižiūrėti socialines institucijas, skatinančias atsparumą, pripažindama žmogaus pažeidžiamumą ir priklausomybę. Socialinės tapatybės teorija suteikia psichologinį pagrindą suprasti, kaip nelygybė ir socialinė atskirtis gali lemti grupės tapatybės formavimąsi ir jos reakcijas į informaciją. Pavyzdžiui, jei socialinės atskirties grupės patiria institucinę nesėkmę ar išteklių trūkumą, kas, anot Fineman (2017), yra sistemos, o ne individo trūkumas, jos gali sustiprinti savo grupinę tapatybę ir tapti labiau pažeidžiamos dezinformacijai, kuri žada paprastus „kolektyvinius sprendimus“ ar meta iššūkį dominuojančioms institucijoms.

Apibendrinant, Socialinės tapatybės teorija yra itin svarbi šiam tyrimui, nes ji reikšmingai prisideda prie paaiškinimo, kaip socialinė atskirtis gali paveikti atsparumą dezinformacijai. Žmonių poreikis turėti teigiamą socialinę tapatybę ir noras palaikyti savo grupės išskirtinumą, palyginti su kitomis, skatina „mes“ ir „jie“ mąstymą. Kai asmuo tapatina save su tam tikra socialiai atskirta grupe, jo įsitikinimai ir vertybės tampa glaudžiai susijusios su grupės normomis (Turner ir Reynolds, 2003). Tokiomis sąlygomis, informacija, kuri patvirtina grupės pasaulėžiūrą ar stiprina jos tapatybę, greičiausiai bus priimta, net jei ji yra dezinformacija. Priešingai, informacija, kuri meta iššūkį grupės įsitikinimams ar statusui, gali būti atmetama kaip grėsmė, nepaisant jos faktinio tikrumo. Dezinformacija gali išnaudoti šį procesą, siūlydama „socialinio kūrybiškumo“ sprendimus, pavyzdžiui siūlant naują dimensiją, kurioje grupė yra pranašesnė, arba skatindama „socialinę konkurenciją“, kurstant priešišumą išorinei grupei. Tad apžvelgus teorines perspektyvas, galime matyti, kad socialinis pažeidžiamumas ir atskirtis sudaro derlingą dirvą dezinformacijos sklaidai. Mantas Martišius (2022) pabrėžia informacijos apie vargstančius lietuvius ir jų nepasitikėjimą vienu kitais bei valstybės institucijomis svarbą, kuri yra išnaudojama propagandos, o Lino Venclausko (2010) tyrimas pabrėžia žiniasklaidos galią platinti stereotipus ir klišes, kurios apima šamokslo mitus ir grėsmės vaizdinius. Šios sąsajos, derinamos su Tajfelio ir Turnerio (1979) socialinės tapatybės teorija, paaiškina, kaip socialiai atskirti asmenys, ieškodami tapatybės ir priklausymo savo grupei, tampa ypač imlūs dezinformacijai, kuri patvirtina jų jau turimus įsitikinimus ir nepasitenkinimą.

1.5. Institucinis pasitikėjimas

Pasitikėjimas valstybės demokratija ir jos institucijomis yra esminis veiksnys, veikiantis piliečių atsparumą dezinformacijai. Šiuo atžvilgiu ypač svarbus institucinis pasitikėjimas – piliečio subjektyvi

tikimybė tikėti, kad politinė sistema ar jos dalys pasieks norimų rezultatų, net jei pats pilietis nedalyvauja jų kūrime (Vallier, 2019; Lee, 2024). Politinis pasitikėjimas, dar vadinamas pasitikėjimu valdžia, apima pasitikėjimą įvairiomis valdžios institucijomis, įskaitant vykdomąją, įstatymų leidžiamąją ir teisminę galias, pavyzdžiui, parlamentu, teisine sistema, policija ar Europos Parlamentu (Zmerli ir Newton, 2008).

Svarbu atskirti institucinį pasitikėjimą (politinis pasitikėjimas) nuo bendrojo socialinio pasitikėjimo (angl. *generalized trust*), kuris yra pasitikėjimas nepažįstamaisiais ar asmenimis, su kuriais asmuo turi mažai asmeninio pažinimo (Vallier, 2019). Vis dėlto, B. Rothsteinas ir D. Stolle (2008) teigia, kad piliečiai atskiria įvairius institucijų tipus: atstovaujamųjų politinių institucijų (parlamentų, partijų) ir tvarkos palaikymo bei įgyvendinimo institucijų (teisinės sistemos, policijos). Nors pasitikėjimas atstovaujamosiomis institucijomis, kaip taisyklė, yra silpnai susijęs su bendruoju pasitikėjimu, Rothsteinas ir Stolle savo tyrimuose nustatė stiprų ryšį tarp pasitikėjimo tvarkos palaikymo institucijomis ir bendrojo socialinio pasitikėjimo. Pavyzdžiui, bendrasis pasitikėjimas susilpnėja, kai žmonės susiduria su plačiai paplitusia korupcija, neefektyviomis institucijomis, nepatikima policija ir teismų savivale bei šališkumu (Vallier, 2019). Tai pabrėžia, kad institucinį pasitikėjimą lemia ne tik institucijų veikimo kokybė (efektyvumas ir nešališkumas), bet ir piliečių socialinė padėtis, pavyzdžiui, išsilavinimas, pajamos (Rothstein ir Stolle, 2008). Moy ir Scheufele nurodo, kad socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamos grupės dažniau patiria institucijų neveiksmingumą arba socialinę atskirtį, todėl pasižymi žemesniu pasitikėjimu valdžia. Tyrimai rodo, kad riboti resursai, ekonominis nesaugumas ir socialinė periferija yra susiję su mažesniu politiniu pasitikėjimu (Moy ir Scheufele, 2000). Bedarbiai, taip pat, pateikiami kaip grupė, nuosekliai pasižyminti žemesniu instituciniu pasitikėjimu, nes jų santykiai su valstybe dažnai yra labiau priklausomi nuo socialinės paramos ir mažiau nuspėjami (Rothstein ir Stolle, 2008). Tokie piliečiai dažniau jaučiasi „neatstovaujami“ arba „neįgalinti“, o tai dar labiau silpnina jų pasitikėjimą valdžios institucijomis.

Institucinis pasitikėjimas glaudžiai siejasi ir su socialiniu kapitalu. Putnam (2000) socialinį kapitalą apibrėžia kaip tinklą, normų ir pasitikėjimo visumą, leidžiančią veiksmingai koordinuoti kolektyvinius veiksmus. Mažesnis socialinis įsitraukimas – pvz., silpnas dalyvavimas bendruomeninėse organizacijose, savanorystėje ar vietos veiklose – susijęs su mažesniu socialiniu pasitikėjimu. Putnam (2000) pastebi, kad socialinio kapitalo mažėjimas nuo XX a. pabaigos gali būti siejamas su didesniu televizijos vartojimu, kuris sustiprina nepasitikėjimą dėl negatyvių ir sensacingų naratyvų. Moy ir Scheufele (2000) taip pat nustatė, kad tam tikros žiniasklaidos formos prisideda prie mažesnio politinio pasitikėjimo, ypač tarp jau socialiai pažeidžiamų grupių.

Žemas pasitikėjimas institucijomis didina alternatyvių informacijos šaltinių patrauklumą. Kai piliečiai nepasitiki pagrindinėmis institucijomis, pavyzdžiui, žiniasklaida, jie gali kreiptis į vartotojų sukurtą turinį ar nišinius naujienų šaltinius, kurie, kaip pažymi K. Ognyanova (2019), dažnai rodomi kartu su gandai ir tyčine dezinformacija socialinėje žiniasklaidoje. Francis L. F. Lee (2024) teigia, kad nepasitikėjimas naujienų žiniasklaida gali paskatinti žmones tikėti dezinformacija, nes jie nustoja naudoti naujienų žiniasklaidą kaip tiesos patikrinimo etaloną. Tokiu atveju žmonės labiau linkę laikyti „alternatyvius faktus“ patikimais. Pavyzdžiui, K. Ognyanova (2019) rašo, kad žmonės, kurie nepasitiki žiniasklaida, labiau linkę atsiriboti nuo politinių naujienų ir priimdami sprendimus smarkiai pasikliauti savo partizaninėmis nuostatomis. Čia veikia Tajfel ir Turner (1979) socialinės tapatybės teorija, žmonės, kurie nepasitiki institucijomis ir oficialia žiniasklaida, linkę rinktis „mes prieš juos“ poziciją ir pasikliauti tais kanalais, kurie palaiko jo įsitikinimus, o tie kanalai dažnu atveju gali būti dezinformaciniai.

Apibendrinant, Daugelis tyrimų rodo, kad egzistuoja nuosekli sąsaja tarp žemo pasitikėjimo institucijomis ir didesnio polinkio tikėti dezinformacija (Ognyanova, 2019; Lee, 2024). Pasitikėjimas institucijomis veikia kaip tarpinė grandis tarp socialinio pažeidžiamumo ir dezinformacijos poveikio. Piliečių socialinis pažeidžiamumas, atsirandantis dėl ekonominio nesaugumo ar socialinės atskirties, sumažina pasitikėjimą institucijomis. Šis sumažėjęs pasitikėjimas, verčia piliečius pasikliauti savo išankstinėmis partizaninėmis nuostatomis, o tai silpnina kritinį informacijos vertinimą ir padidina tikimybę, kad asmuo bus paveiktas dezinformacijos, ypač per socialinę žiniasklaidą (Ognyanova, 2019).

1.6. Socialinės politikos vaidmuo

Socialinė politika apima valstybės ir institucijų vykdomą veiklą, kuria siekiama mažinti nelygybę ir užtikrinti socialinį teisingumą (Fineman, 2017, 2018), įtrauktį bei teikti paramą pažeidžiamoms grupėms (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Ši veikla ir ją vykdančios institucijos yra atsakingos už socialinio vientisumo palaikymą visuomenėje (Teichler ir Gundert, 2025). Istoriskai socialinis teisingumas buvo suprantamas kaip reikalavimas sąžiningai, užjaučiančiai ir tolygiai paskirstyti ekonomikos augimo sukurtus išteklius, ypač dirbančiajai klasei. Šiandien socialinės politikos reikšmė transformavosi, apimdama ne tik ekonominį teisingumą, pavyzdžiui, pajamų perskirstymą, bet ir aspektus, kurie veikia piliečių pasitikėjimą ir demokratinį dalyvavimą (Palmisano ir Sacchi, 2024; Schneider, Theiss, Gędek ir Zschache, 2025). Tad socialinės politikos tikslai apima ekonominį aprūpinimą ir saugumą, tačiau peržengia šias ribas, siekdami socialinių ir kultūrinių tikslų. Galima teigti, kad socialinė politika yra priemonė, skirta garantuoti piliečių socialines teises, kurios užtikrina minimalų ekonominį aprūpinimą, saugumą ir teisę visapusiškai dalyvauti socialinėje sferoje pagal visuomenėje

vyraujančius standartus (Marshall, 1967). Būtent per socialines institucijas visuomenė įgyja išteklius ir turtą, kurie suteikia atsparumą ir taip (ne)kuria socialines, politines ir ekonomines galimybes (Fineman, 2017). Todėl, galima teigti, kad socialinė politika kuria sąlygas dalyvauti visuomeniniame gyvenime, formuodama bendrąsias visuomenės organizavimo taisykles, kurios yra būtinos individualiai ir kolektyvinei gerovei (Fineman, 2017).

Socialinės politikos svarba ypač išryškėja per M. A. Fineman pateiktą pažeidžiamumo teorijos prizmę (Fineman, 2017). Ši teorija, kaip minėta anksčiau, teigia, kad pažeidžiamumas yra visuotinas ir prigimtinis, kylantis iš mūsų, kaip įsikūnijusių / žmogiškų būtybių (angl. *embodied beings*), nuolatinio jautrumo pokyčiams – tiek teigiamiems, tiek neigiamiems (Fineman, 2017). Kadangi pažeidžiamumas yra struktūrinis, valstybė prisiima atsakomybę nustatyti ir prižiūrėti tokias socialines institucijas ir santykius, kurie palengvintų individualaus ir socialinio atsparumo įgijimą (Fineman, 2017; 2019). Kaip jau buvo minėta, atsparumas nėra įgimta savybė, bet yra kaupiamas per visą gyvenimą socialinėse struktūrose ir institucijose, todėl būtent visuomenės institucijos teikia atsparumą suteikiančią turtą ar išteklius ir taip sukuria arba nesukuria socialines, politines ir ekonomines galimybes (Fineman, 2017; 2010; 2019).

Kai socialinė atskirtis, kuri yra struktūrinių trūkumų pasekmė, nėra tinkamai valdoma, ji didina visuomenės narių pažeidžiamumą dezinformacijai (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Pavyzdžiui, nustatyta, kad pajamų nelygybė yra reikšmingai susijusi su sumažėjusiu pasitikėjimu nacionalinėmis vyriausybėmis (Palmisano ir Sacchi, 2024). Pažeidžiamos populiacijos, tokios kaip asmenys su žemesniu socialiniu ir ekonominiu statusu bei ribotu išsilavinimu, rodo žemesnį atsparumo dezinformacijai lygį (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Ekonominis nesaugumas ir materialinis nepriteklus sustiprina nusivylimą, nepasitikėjimą ir atvirumą alternatyviems ir dažnai klaidingiems naratyvams (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Asmenys, nepasitikintys tradicine žiniasklaida, yra labiau linkę ieškoti informacijos alternatyviuose šaltiniuose, kurie lengviau pasiduoda dezinformacijos plitimui (Torre ir Jeronimo, 2023).

Socialinė politika, veikdama per įvairius sektorius, tampa prevencine priemone prieš dezinformacijos plitimą, didindama pasitikėjimą ir mažindama nelygybę (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Švietimo politika čia yra esminė. Tyrimai atskleidė, kad žemesnis išsilavinimo lygis koreliuoja su mažesniu atsparumu dezinformacijai (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Išsilavinimas yra svarbus veiksnys, formuojantis pasaulėžiūrą, o mokymas apie institucijas ir jų veiklą gali skatinti pasitikėjimą jomis (Kirmayer, 2024). Tačiau didesnis išsilavinimas taip pat gali padidinti piliečių lūkesčius ir gebėjimą identifikuoti problemas trūkumus institucijų darbe, o tai gali paskatinti nepasitikėjimą institucijomis ir valdžios atstovais (Palmisano ir Sacchi, 2024).

Užimtumo ir pajamų (perskirstymo) politika, taip pat, yra gyvybiškai svarbi, nes mažina materialinę atskirtį. Pavyzdžiui, Vokietijoje tarp Bazinių pajamų paramos gavėjų nustatytas aukštesnis politinio susvetimėjimo lygis (angl. *political alienation*), pasireiškiantis mažesniu pasitikėjimu politinėmis partijomis ir nepasitenkinimu demokratija (Teichler ir Gundert, 2025). Šis susvetimėjimas didžiąja dalimi paaiškinamas subjektyviu socialinės atskirties jausmu, kuris atsiranda dėl didesnės materialinio nepritekliaus rizikos ir mažesnių socialinio dalyvavimo galimybių (Teichler ir Gundert, 2025). Atitinkamai, ekonominio saugumo didinimas yra kritiškai svarbus pasitikėjimui ir atsparumui skatinti (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025; Teichler ir Gundert, 2025).

Skaitmeninė įtrauktis yra svarbi socialinės politikos dalis. Valstybės teikiamos skaitmeninės paslaugos ir piliečių naudojimas jomis gali sumažinti nelygybės poveikį pasitikėjimui institucijomis (Palmisano ir Sacchi, 2024). Tai ypač aktualu pažeidžiamoms grupėms, pavyzdžiui, bedarbiams ar mažiau išsilavinusiems žmonėms (Palmisano ir Sacchi, 2024). Skaitmeninis raštingumas reiškia ne tik prieigą prie technologijų, bet ir gebėjimą kritiškai vertinti informaciją bei suprasti technologijų vaidmenį visuomenėje (Puebla-Martínez et al., 2021). Priešingai, skaitmeninė atskirtis gali didėti dėl kalbos barjerų, menko išsilavinimo ar skaitmeninių įgūdžių stokos. Tai riboja galimybę naudotis patikimais informacijos šaltiniais ir trukdo visapusiškai įgyvendinti socialines teises (Buchert et al., 2022).

Socialinės politikos vaidmuo atsparumo dezinformacijai kontekste taip pat turi būti vertinamas per socialinės tapatybės teorijos, kurią išvystė Henri Tajfel ir John Turner, prizmę (Tajfel ir Turner, 1979). Socialinės tapatybės teorija, kaip jau buvo minėta, teigia, kad individai siekia pozityvaus socialinio identiteto, kuris pasiekiamas per pozityviai vertinamą išskirtinumą, lyginant savo grupę, kurios dalimi save laikoma esant, su kitomis grupėmis (Tajfel ir Turner, 1979). Socialinė atskirtis didina subjektyvų atskirties jausmą ir politinį susvetimėjimą (angl. *political alienation*), o tai sukuria palankias aplinkybes formuoti konfliktiniams naratyvams (Teichler ir Gundert, 2025). Pavyzdžiui, kadangi Vokietijos Bazinės pajamų paramos gavėjai susiduria su didesne materialinio nepritekliaus rizika ir mažesnėmis socialinio dalyvavimo galimybėmis, jų subjektyvus socialinės atskirties jausmas padidina politinį susvetimėjimą (Teichler ir Gundert, 2025). Kai socialinė padėtis laikoma neteisėta arba nestabilia, žemos socialinės padėties grupės gali atmesti neigiamą įvaizdį ir siekti teigiamo grupės identiteto (Tajfel ir Turner, 1986). Taip stiprėja minimos grupės „mes“ versus „jie“ pojūtis, kyla nepasitenkinimas ir priešprieša institucijų, kurios laikomos atsakingos dėl blogos žmonių padėties, atžvilgiu, didėja nepasitikėjimas jomis. O, kaip jau buvo minėta ir anksčiau, nepasitikėjimas mažina atsparumą dezinformacijai. Savo ruožtu socialinė politika, mažindama realią atskirtį per ekonominį saugumą ir skatinimą dalyvauti socialiniame gyvenime, veikia kaip prevencijos mechanizmas, kuris stiprina kolektyvinę tapatybę bei visuomenės vieningumą (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025; Teichler

ir Gundert, 2025). Tai sumažina polinkį į atsiribojimą ir palankumą „mes prieš juos“ tipo dezinformacijai, kuri dažnai naudoja grupės palankumo logiką (Turner et al., 1979).

Galiausiai, svarbu kritiškai pažymėti, kad socialinė politika gali būti dviprasmiška: jei ji neadekvati, nepakankama arba neorientuota į socialinę sanglaudą, ji gali sustiprinti piliečių nepasitenkinimą institucijomis ir sukurti palankią terpę dezinformacijai (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Pavyzdžiui, Vokietijos Bazinės pajamų paramos gavėjai tikėtinai priskiria atsakomybę už savo socialinius ir ekonominius trūkumus platesnei politinei sistemai ir valdžiai (Teichler ir Gundert, 2025). Socialinės gerovės sistemų institucinis fragmentiškumas, kai už tą pačią politiką atsakinga daug institucijų, yra reikšmingas veiksnys, formuojantis institucinį nepasitikėjimą (Schneider et al., 2025). Vartotojai fragmentaciją patiria kaip didelę administracinę naštą, kuri apima sunkiai suprantamas taisykles, sudėtingą dokumentacijos schemą, stresą, galios jausmo praradimą (Schneider et al., 2025). Vokietijoje, kurioje horizontalioji fragmentacija yra žymiai labiau išreikšta nei, pavyzdžiui, Lenkijoje, piliečiai socialinės paramos sistemą apibūdino kaip „džiungles“. Dažnas atsakomybės persiuntimas iš vienos institucijos į kitą tiesiogiai pakerta pasitikėjimą, nes pažeidžiami pasitikėjimo kriterijai, tokie kaip patikimumas, aiškumas ir atsakomybė (Schneider et al., 2025).

Be to, svarbu pabrėžti, kad pasitikėjimas turi tarpasmeninę ir institucinę dimensijas (Schneider et al., 2025). Nors institucinis fragmentiškumas gali daryti neigiamą poveikį, jis gali netiesiogiai paskatinti tarpasmeninio pasitikėjimo didėjimą individualiais socialiniais darbuotojais (Schneider et al., 2025). Klientai laiko patikimais tuos darbuotojus, kurie jiems padeda orientuotis sudėtingoje sistemoje, pavyzdžiui, pataria, į kokias kitas institucijas kreiptis, nors tokį „gerą“ darbuotoją vertina kaip išimtį, o ne sistemos savybę (Schneider et al., 2025). Todėl, norint kovoti su dezinformacija ir didinti atsparumą, socialinė politika turi būti ne tik materialinė (persikirstanti pajamas), bet ir orientuota į procedūrinį teisingumą, socialinį ryšį, pilietiškumą ir dalyvavimą (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025; Schneider et al., 2025; Fineman, 2017). Palaikantis ir pasitikėjimu grindžiamas bendravimas su gerovės institucijų atstovais gali sumažinti neigiamą socialinės atskirties poveikį piliečių požiūriui į politinę sistemą ir taip mažinti politinį susvetimėjimą, kuris yra dezinformacijos plitimo pagrindas (Teichler ir Gundert, 2025). Priešingu atveju, kai valstybė nesuteikia reikiamos paramos, piliečiai atsakomybę už savo patirtą atskirtį gali priskirti valstybiniais veikėjams ar pačiai politinei sistemai (Teichler ir Gundert, 2025; Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025).

Apibendrinant, socialinė politika veikia kaip esminis mechanizmas, skirtas spręsti visuotinę žmogaus pažeidžiamumo būklę (Fineman, 2017), kuri, struktūriškai pasireiškianti per socialinę atskirtį ir ekonominę nelygybę, tampa kritiniu atsparumo dezinformacijai veiksnio (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025; Palmisano ir Sacchi, 2024). Kadangi pažeidžiamumas nėra išvengiama individuali būklė,

bet yra formuojamas socialinių institucijų ir santykių, valstybė turi atsakomybę kurti tokias socialines institucijas, kurios suteiktų piliečiams išteklių ir atsparumo (Fineman, 2017; 2019). Neefektyvi socialinė politika, ypač tose šalyse, kuriose socialinė apsauga yra nepakankama, didina politinį susvetimėjimą (angl. *political alienation*) ir nepasitikėjimą vyriausybe, atverdama kelią alternatyviems ir klaidingiems naratyvams (Teichler ir Gundert, 2025; Palmisano ir Sacchi, 2024). Prevencinis socialinės politikos poveikis, pasireiškiantis per ekonominį saugumą (Teichler ir Gundert, 2025), švietimą (Kirmayer, 2024) ir skaitmeninę sąveiką su viešojo administravimo institucijomis (Palmisano ir Sacchi, 2024), didina piliečių pasitikėjimą institucijomis, ypač pažeidžiamų grupių atveju (Palmisano ir Sacchi, 2024; Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025). Mažinant socialinę atskirtį, socialinė politika taip pat prisideda prie kolektyvinės tapatybės stiprinimo, kuris silpnina „mes prieš juos“ tipo dezinformacijos patrauklumą (Turner et al., 1979), taip sustiprinant visuomenės sanglaudą ir demokratinę paramą (Teichler ir Gundert, 2025). Galiausiai, nors institucijų fragmentiškumas ar neadekvatumas gali pakenkti instituciniam pasitikėjimui ir padidinti administracinę naštą (Schneider et al., 2025), teigiamos asmeninės sąveikos su socialiniais darbuotojais gali veikti kaip kompensacinis mechanizmas, sumažinantis politinį susvetimėjimą individualiu lygmeniu (Schneider et al., 2025; Teichler ir Gundert, 2025). Todėl atsparumo dezinformacijai didinimas reikalauja holistinio požiūrio, kuriame įtraukios ir skaidrios socialinės politikos priemonės yra neatsiejamoms nuo demokratinų vertybių stabilizavimo (Skučienė, Brazienė ir Vencius, 2025; Palmisano ir Sacchi, 2024).

2. METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo metodai ir instrumentas

Apžvelgus teorinę literatūrą ir tyrimus, susijusius su socialinio pažeidžiamumo poveikiu atsparumui dezinformacijai, iškeliamo tyrimo hipotezės:

H1: Žemesnio išsilavinimo asmenys yra mažiau atsparūs dezinformacijai.

H2: Kaimuose ir kaimiškose vietovėse gyvenantys asmenys yra mažiau atsparūs dezinformacijai nei miestų gyventojai.

H3: Ekonomiškai neaktyvūs asmenys (studentai, pensininkai ir darbo neturintys bei jo ieškantys asmenys) yra mažiau atsparūs dezinformacijai nei dirbantieji.

H4: Gausių šeimų atstovai pasižymi mažesniu atsparumu informacijai.

H5: Žemesnis pasitikėjimas institucijomis (žiniasklaida, valdžios institucijomis, demokratija) yra susijęs su didesniu pažeidžiamumu dezinformacijai.

Tyrimo tikslui įgyvendinti naudojami „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ ir „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ tyrimai. Šie tyrimai naudojami kaip naujausios apklausos, kuriose skiriamas dėmesys dezinformacijos problemai.

„Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimas buvo atliktas 2023 metais ir buvo skirtas išsiaiškinti Europos Sąjungos piliečių požiūrį į demokratiją bei jos veikimą tiek nacionaliniu, tiek ES lygiu. Viena iš tyrimo sričių buvo ES valstybių narių gyventojų požiūris į dezinformaciją ir melagienas. Iš viso minėtame tyrime buvo apklausti 25 586 ES gyventojai. Į tyrimą įtrauktos šalys: Austrija, Belgija, Bulgarija, Kipras, Čekija, Vokietija, Danija, Estija, Ispanija, Suomija, Prancūzija, Graikija, Kroatija, Vengrija, Airija, Italija, Lietuva, Liuksemburgas, Latvija, Malta, Nyderlandai, Lenkija, Portugalija, Rumunija, Slovėnija, Slovakija, Švedija. Duomenų pobūdis – kiekybiniai duomenys.

„European Election Study 2024: Voter Study“ yra 2024 metais atliktas tyrimas, skirtas išsiaiškinti Europos Sąjungos šalių gyventojų politines nuostatas, rinkiminį elgesį ir požiūrį į demokratijos veikimą bei politinius procesus tiek nacionaliniu, tiek ES lygmeniu. Tyrime nagrinėjami klausimai apima pasitikėjimą demokratija, požiūrį į dezinformaciją, politinį dalyvavimą, ekonomines ir socialines nuostatas bei partijų vertinimus. Iš viso šiame tyrime dalyvavo daugiau nei 30 000 respondentų iš 27 ES valstybių narių: Austrijos, Belgijos, Bulgarijos, Kroatijos, Kipro, Čekijos, Danijos, Estijos, Suomijos, Prancūzijos, Vokietijos, Graikijos, Vengrijos, Airijos, Italijos, Latvijos, Lietuvos, Liuksemburgo, Maltos, Nyderlandų, Lenkijos, Portugalijos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos, Ispanijos ir Švedijos. Duomenys yra kiekybiniai.

Šiame tyrime pasirinkta naudoti dvi atskiras duomenų rinkmenas, nes nei „Flash Eurobarometer 522“, nei „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ atskirai neapima pakankamai plataus klausimų spektro apie dezinformaciją – kiekviena jų fiksuoja tik dalį reiškinių, todėl duomenys vieni kitus papildo. „Flash Eurobarometer 522“ duomenys leidžia vertinti kasdienį susidūrimą su dezinformacija ir jos šaltinius, tuo tarpu „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ tyrimas suteikia galimybę analizuoti platesnius politinio pasitikėjimo, socialinių nuostatų ir pažeidžiamumo aspektus, kurie kituose tyrimuose nėra išskleisti. Nors EP rinkimų kontekstas yra specifinis, pagrindinis klausimas apie dezinformacijos vyravimą žiniasklaidoje atspindi ne tik rinkiminę, bet ir kasdienę informacinės erdvės percepciją, todėl netrukdo tyrimo tikslui, o priešingai – leidžia įvertinti, kaip dezinformacijos suvokimas reiškiasi skirtingose situacinėse aplinkose. Dviejų duomenų rinkinių derinimas suteikia galimybę tyrimą atlikti iš platesnės perspektyvos ir sumažina vieno šaltinio apribojimų įtaką galutinėms išvadoms.

2.2. Atranka ir kintamieji

Šiame tyrime bus analizuojamos tik Lietuvos gyventojų pateiktos nuomonės. Įvertinus tyrimo tikslą ir uždavinius iš pasirinktų duomenų rinkinių buvo atrinkti tik tų respondentų atsakymai, kurie nurodė esantys Lietuvos piliečiai. Tokių respondentų „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrime buvo – 995, o „European Election Study 2024: Voter Study“ – 1000.

Priklausomais kintamaisiais tyrime laikyti respondentų atsakymai į Q6, Q7 klausimus iš Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimo ir atsakymai į klausimą Q13_4 iš „European Election Study 2024: Voter Study“ tyrimo. Šie kintamieji susiję su dezinformacijos ir melagienų vertinimu:

- Q6 („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“) klausimas „Kaip manote, ar per pastarąsias 7 dienas dažnai asmeniškai susidūrėte su dezinformacija ir melagienomis?“ (penkios kategorijos: labai dažnai; dažnai; kartais; retai; niekada).
- Q7 („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“) klausimas „Kokių kategorijų žiniasklaidos priemonėse dažniausiai susiduriate su dezinformacija ar melagienomis?“. Šis klausimas turi 8 atskirus dvinarius kintamuosius kiekvienai žiniasklaidos priemonei Q7_1 – Q7_8 (dvi kategorijos: pasirinkta atitinkama žiniasklaidos priemonė; nepasirinkta atitinkama žiniasklaidos priemonė).
- Q13_4 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Kiek sutinkate arba nesutinkate su šiuo teiginiu: žiniasklaidos pranešimuose apie Europos Parlamento rinkimus buvo daug dezinformacijos?“ (penkios kategorijos: visiškai sutinku; sutinku; nei sutinku, nei nesutinku; nesutinku; visiškai nesutinku)

Nepriklausomi kintamieji, remiantis aprašyta teorine literatūra bei siekiant ją papildyti, bus formuojami naudojant klausimus, atspindinčius gyventojų nuomones į skirtingus socialinio pažeidžiamumo aspektus:

- DX4 („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“) klausimas „Koks yra aukščiausias Jūsų įgytas išsilavinimas?“ (pergrupuota į tris kategorijas: vidurinis ir žemesnis; aukštasis ne universitetinis; aukštasis universitetinis).
- D5e („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“) klausimas „Ar pasakytumėte, kad Jūs esate...?“ (pergrupuotas į keturias kategorijas: studentai; pensininkai; ieškantys darbo; kiti).
- D13 („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“) „Ar sakytumėte, kad gyvenate...?“ (trys kategorijos: kaimiškoje vietovėje / kaime; mažo ar vidutinio dydžio mieste; didmiestyje).

- D23 („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ klausimas „Kiek vaikų iki 15 metų gyvena jūsų namuose?“ (keturios kategorijos: 0; 1; 2; 3 ir daugiau).
- Q2 („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ klausimas „Ar esate patenkinti tuo, kaip veikia demokratija Lietuvoje?“ (keturios kategorijos: labai patenkintas; iš dalies patenkintas; nelabai patenkintas; visiškai nepatenkintas).
- Q10 klausimas („Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ „Kiek pasitikite toliau išvardytais institutais, kai kalbama apie demokratijos apsaugą Lietuvoje?“. Šis klausimas turi 10 atskirų kintamųjų kiekvienam institutui atskirai. Naudoti Q10_1 Žiniasklaida, Q10_3 Vyriausybė ir Q10_6 viešasis administravimas (kiekviename keturios kategorijos: labai pasitiki; iš dalies pasitiki; nelabai pasitiki; visai nepasitiki).
- D6 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Kokia yra jūsų dabartinė darbo situacija? Ar esate: savarankiškai dirbantis / samdomas darbuotojas / dar studijuojantis / dirbantis namų ūkyje / pensininkas / bedarbis / nuolat sergantis ar neįgalus / atliekantis visuomeninę ar karinę tarnybą?“ (pergrupuota į penkias grupes: dirbantys; studentai; pensininkai; bedarbiai; neįgalieji ir nuolat sergantys)
- D7 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Jei jūsų būtų paprašyta pasirinkti vieną iš šių penkių pavadinimų savo socialinei klasei, kuriai, jūsų nuomone, priklausote?“ (penkios kategorijos: darbininkų klasei; žemesniajai vidurinei klasei; vidurinei klasei; aukštesniajai vidurinei klasei; aukštesniajai klasei).
- D8 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Ar sakytumėte, kad gyvenate...?“ (trys kategorijos: kaimiškoje vietovėje / kaime; mažo ar vidutinio dydžio mieste; didmiestyje).
- D11 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Atsižvelgiant į viską, kokio lygio yra jūsų šeimos gyvenimo lygis?“ (vertinimas nuo 1 (vargingai gyvenanti šeima) iki 7 (turtinga šeima)).
- Q12_2 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Ką manote apie turto perskirstymą?“ (Vertinimas nuo 1 (visiškai pritariu perskirstymui iš turtingųjų vargingiau gyvenantiems) iki 10 (visiškai nepritariu perskirstymui iš turtingųjų vargingiau gyvenantiems)).
- Q2 („European Election Study 2024: Voter Study“) klausimas „Ar esate patenkinti tuo, kaip veikia demokratija Lietuvoje?“ (keturios kategorijos: labai patenkintas; iš dalies patenkintas; nelabai patenkintas; visiškai nepatenkintas).

Išsilavinimo įtaka atsparumui dezinformacijai yra kontraversiška ir iki galo nepaaiškinta. Žemesnio išsilavinimo žmonės šiame tyrime priskiriami prie socialiai pažeidžiamų grupių, manant, kad tai lemia blogesnes socio-ekonominės gyvenimo sąlygas, taip pat turint omenyje, kad žemesnis išsilavinimas lemia ir mažesnį žinių kiekį, kritinio mąstymo gebėjimus, todėl, natūraliai atrodo, kad tokie žmonės turėtų būti imlesni klaidingiems naratyvams. Tačiau, nors teoriškai aukštesnis išsilavinimas turėtų didinti kognityvinius gebėjimus ir atsparumą dezinformacijai, tyrimai rodo, kad išsilavinimas turi mažai paaiškinamosios vertės arba neturi nuoseklaus ryšio su polinkiu kliautis sąmokslų teorijomis. Be to, aukštesnis išsilavinimas gali netgi sustiprinti motyvuotą mąstymą, kai asmenys geriau apdoroja informaciją, atitinkančią jų ideologines pažiūras, nepaisydami jos faktinio tikslumo (Pantazi et al., 2021). Taigi, nors išsilavinimas gali padėti atskirti dezinformaciją, anot tyrimų, jo įtaka lieka kontraversiška ir jautri kontekstui, todėl šis tyrimas sieks išsiaiškinti tikslesnę išsilavinimo daromą įtaką.

Ekonominis ir profesinis nestabilumas taip pat šiame tyrime laikomas kaip socialiai pažeidžiamų asmenų aspektas stipriai susijęs su pažeidžiamumu. Šiame tyrime šis kintamasis bus formuojamas iš atsakymų į D5da klausimą „Kalbant apie jūsų dabartinę profesiją, ar sakytumėte, kad esate...?“ pasirinkimo „Neturiu profesinės veiklos“, o vėliau į klausimą D5e „Ar pasakytumėte, kad Jūs esate...?“ atsakymų „Studentas“, „Pensininkas“, „Ieškantis“ darbo“, darant prielaidą, kad būtent šios grupės patiria ekonominį nestabilumą ir finansinius sunkumus. Anot Grišino ir kolegų (2022) subjektyvus gaunamų pajamų pakankamumo vertinimas turi reikšmingą sąsają su didesniu atvirumu sąmokslų teorijomis, todėl svarbu patikrinti ekonominio nestabilumo ryšį su dezinformacija ir šiame tyrime.

Nors bendras amžiaus poveikis yra ribotas, o jo sąsajos dažnai paaiškinamos kitais, ne demografiniais, veiksniais (Kont et al., 2025), **pensinio amžiaus asmenys** pasižymi šiek tiek aukštesniu atvirumu sąmokslų teorijoms lygiu (Grišinas et al., 2022). Tai taip pat leidžia daryti prielaidą, kad pensinis amžius gali turėti įtakos, žvelgiant į pensinio amžiaus asmenis kaip į socialiai pažeidžiamą grupę.

Studentai, kaip jaunesnė, į technologijas orientuota grupė, didžiąją dalį naujienų gauna internete (Pantazi et al., 2021). Studento statusas rodo, kad asmuo yra akademiname pasaulyje, nuolat įgyjantis naujų žinių bei ugdantis savo kritinį mąstymą. Nors išvardyti aspektai studentus turėtų daryti atsparesnius dezinformacijai, šiame tyrime bus bandoma patikrinti ar ekonominio pažeidžiamumo aspektas, tai, kad studentai neturi darbo arba dirba menkai apmokamą darbą ne pilną darbo dieną, turi neigiamos įtakos atsparumui dezinformacijai.

Apskritai, **darbo neturintys ir jo ieškantys asmenys** yra laikomi viena iš labiausiai marginalizuotų grupių (Grišinas et al., 2022), patiriančių bejėgiškumo jausmą, kuris tiesiogiai siejamas

su polinkiu kliautis sąmokslų teorijomis (Pantazi et al., 2021; Kont et al., 2025), todėl šis aspektas taip pat bus tikrinamas ir šiame tyrime, siekiant dar kartą patikrinti bedarbių, įtaką atsparumui dezinformacijai.

Nors **gyvenimas kaimuose ir kaimiškose vietovėse** tiesiogiai nesiejamas su atsparumo stoka, jei ši demografinė grupė patiria didesnę socialinę-ekonominę atskirtį (Grišinas et al., 2022), ji gali tapti jautresnė dezinformacijai. Šiame tyrime taip pat bus daroma prielaida, kad gyvenimas kaimuose ir kaimiškose vietovėse gali būti svarbi socialinio pažeidžiamumo dalis, dėl prasčiau apmokamo darbo ir mažesnio išsilavinimo prieinamumo.

Gausių šeimų statusas nėra tiesiogiai nagrinėjamas mokslinėje literatūroje kaip savarankiškas atsparumo dezinformacijai veiksnys, tačiau šiame tyrime daroma prielaida, kad jų pažeidžiamumas gali būti susijęs su ekonominės atskirties veiksniais. Europos Sąjungos duomenys rodo, kad vaikai dažniau nei suaugusieji susiduria su skurdo ar socialinės atskirties rizika - 2024 m. – 24,2 proc. vaikų, palyginti su 20,3 proc. suaugusiųjų, todėl šeimos, auginančios vaikus, patiria daugiau socialinių ir ekonominių sunkumų (Europos komisija, 2024). Lietuvoje šią tendenciją patvirtina UNICEF duomenys – 2020 m. net 25,6 proc. gausių šeimų priklausė didžiausios skurdo rizikos grupei, o tarp vienišų tėvų šis rodiklis siekė net 45,2 proc. (UNICEF, 2021). Be to, didėja būsto perkrova gausiose šeimose – 2023 m. 63,6 proc. tokių namų ūkių gyveno perpildytose sąlygose, palyginti su 49,9 proc. 2022 m. (EAPN, 2024). Tokios sąlygos dažnai lemia didesnę kasdienį stresą ir laiko trūkumą. Tyrimai rodo, kad tiek laiko stoka, tiek didelis psichologinis krūvis mažina žmonių gebėjimą atskirti teisingą ir klaidinančią informaciją – skubant dažniau priimami netikslūs sprendimai dėl naujienų patikimumo (Pennycook et al., 2021). Be to, tėvai, ypač moterys, Europoje vidutiniškai turi mažiau laisvo laiko, todėl gali skirti mažiau dėmesio informacijos tikrinimui (Demographic Research, 2020). Atsižvelgiant į pateiktus statistinius duomenis, svarbu gausių šeimų statusą įtraukti į šį tyrimą.

Subjektyvus finansinės padėties vertinimas yra vienas svarbiausių socialinio pažeidžiamumo rodiklių, dažnai turintis didesnę paaiškinamąją galią nei objektyvūs pajamų duomenys. Tyrimai rodo, kad būtent subjektyvus nepasitenkinimas savo ekonomine situacija yra glaudžiai susijęs su didesniu polinkiu tikėti sąmokslų teorijomis ir kitu klaidinančiu turiniu, nepaisant realių pajamų dydžio (Grišinas et al., 2022). Prasčiau savo gyvenimo lygį vertinantys asmenys dažniau patiria bejėgiškumo, nesaugumo ir marginalizacijos jausmus, kurie literatūroje siejami su didesne dezinformacijos įtaka, nes melagingi naratyvai dažnai suteikia supaprastintą, emocinį ir socialinės tapatybės poreikį tenkinantį situacijos paaiškinimą (Pantazi et al., 2021; Kont et al., 2025). Atsižvelgiant į tai, šiame tyrime subjektyvus gyvenimo lygio vertinimas laikomas reikšmingu socialinio pažeidžiamumo aspektu, galinčiu daryti tiesioginę įtaką atsparumui dezinformacijai.

Požiūris į pajamų perskirstymą atspindi individo vertybines orientacijas socialinio teisingumo, nelygybės ir valstybės atsakomybės srityse. Tyrimai rodo, kad nepasitenkinimas ekonomine tvarka, jausmas, kad sistema yra neteisinga, bei siekis keisti esamą socialinę struktūrą gali būti susiję su didesniu pažeidžiamumu dezinformacijai, ypač jei informaciniai naratyvai išnaudoja „mes prieš juos“ logiką (Tajfel ir Turner, 1979; Turner ir Reynolds, 2003). Asmenys, pasisakantys už didesnę pajamų perskirstymą, literatūroje kartais aprašomi kaip jaučiantys didesnę sistemos neteisingumą ar nepasitenkinimą savo padėtimi (Šešelgytė ir Bladaitė, 2021; Grišinas et al., 2022). Tokios nuostatos gali stiprinti socialinės tapatybės procesus ir polinkį į politinę bei informacinę poliarizaciją. Todėl šiame tyrime požiūris į pajamų perskirstymą įtraukiamas kaip vertybinis ir politinis socio-ekonominio pažeidžiamumo aspektas, galintis daryti įtaką atsparumui dezinformacijai.

Tam tikri kintamieji buvo perkoduoti, kad geriau atspindėtų tyrimo teorinį lauką. Analizuojant „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimo duomenis išsilavinimas suskirstytas į tris kategorijas (žemesnis, vidutinis ir aukštasis), užimtumas suskaidytas į dirbančiuosius ir kelias nedirbančiųjų grupes (studentai, pensininkai, ieškantys darbo), o vaikų skaičius namų ūkyje sutrumpintas iki keturių kategorijų (0; 1; 2; 3 ir daugiau vaikų). „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ tyrimo užimtumo kintamasis buvo perkoduotas sujungiant kelias smulkias profesinės veiklos kategorijas į bendrą „dirbančiųjų“ grupę, o studentų, bedarbių, pensininkų ir neįgalių ar dėl ligos nedirbančių respondentų kategorijos paliktos atskiros.

2.3. Tyrimo eiga ir organizavimas

Tyrimui naudoti pilni duomenų rinkiniai (angl. *Dataset*), apimantys Europos respondentų nuasmenintus atsakymus, leidžiančius analizuoti socio-ekonominės dimensijas bei klausimus susijusius su dezinformacija Lietuvos kontekste. Duomenys buvo analizuojami naudojant SPSS programinę įrangą, kuri leido atlikti statistinę analizę ir suteikė galimybę duomenis ir gaunamus rezultatus interpretuoti bei pavaizduoti vizualiai. Tyrimo dalis atlikta Vilniuje naudojant Vilniaus universiteto įsigytais specializuotomis statistinių duomenų apdorojimo programinės įrangos „SPSS“ licencijomis.

2.4. Duomenų analizės metodika

Analizę sudarė keli nuosekliai atliekami etapai: duomenų parengimas, aprašomoji analizė, priklausomųjų kintamųjų pasiskirstymo vertinimas, inferencinė analizė, apimanti neparametrinius testus ir logistinės regresijos modelių bei koreliacijų taikymą. Analizės metodai buvo parinkti atsižvelgiant į

kintamųjų pobūdį, matavimo skalę ir pasiskirstymo ypatumus, taip pat į tyrimo tikslą išnagrinėti socialinio pažeidžiamumo veiksnių ryšį su atsparumu dezinformacijai. Abiejų tyrimų analizės metu buvo naudojami svoriai, kad būtų užtikrintas proporcingas reprezentavimas pagal Lietuvos populiacijos dydį.

Duomenų parengimo etape iš pirminių „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ ir „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ duomenų rinkinių buvo pašalinti techniniai ir analizių tikslams neinformatyvūs atsakymai, tokie kaip „Nežinau“ ar „Atsisakė atsakyti“.

Aprašomojoje analizėje buvo naudojami dažniai, vidurkiai, medianos, standartiniai nuokrypiai. Priklausomiesiems kintamiesiems, matuojantiems susidūrimo su dezinformacija dažnį ir sutikimą su teiginiu apie dezinformacijos buvimą žiniasklaidoje (Q6 ir Q13_4), sudarytos histogramų diagramos, taip pat apskaičiuotos asimetrijos ir eksceso reikšmės. Šie rodikliai leido įvertinti kintamųjų pasiskirstymo simetriškumą ir nustatyti tinkamiausius inferencinius metodus.

Normalumo testavimui buvo taikomi Kolmogorovo–Smirnov ir Shapiro–Wilko testai. Formaliai abu testuoti kintamieji (Q6 ir Q13_4) neatitiko normalumo prielaidų, tačiau pasiskirstymo forma, asimetrijos ir eksceso rodikliai rodė, kad jie yra artimi simetriškam pasiskirstymui. Socialinių mokslų metodologijoje ranginės skalės su penkiomis ar daugiau kategorijų gali būti interpretuojamos kaip intervalinės skalės (Field, 2018), todėl minėti kintamieji galėjo būti naudojami tiek neparametriniuose testuose, tiek regresinėse analizėse.

Siekiant preliminarai patikrinti ryšius tarp socialinio pažeidžiamumo veiksnių ir priklausomųjų kintamųjų, buvo taikomi neparametriniai grupių palyginimo testai. Kruskal–Wallis testas buvo naudojamas lyginti išsilavinimo, užimtumo, gyvenamosios vietos ir vaikų skaičiaus grupes pagal Q6 ir Q13_4 reikšmes. Šis testas taip pat taikytas Q7 klausimo dvinariams elementams, siekiant nustatyti, ar skirtingų socialinių grupių nariai statistiškai reikšmingai skiriasi pagal tai, ar nurodo tam tikrus medijų kanalus kaip pagrindinius dezinformacijos šaltinius. Tais atvejais, kai buvo tikrinamas ryšys tarp dviejų kategorinių kintamųjų, pavyzdžiui, tarp užimtumo ir konkretaus medijų kanalo nurodymo, buvo taikomas chi kvadrato testas. Neparametriniai metodai buvo pasirinkti dėl ranginės ir nominalios kintamųjų prigimties bei nenormalaus jų pasiskirstymo.

Detalesniems ryšiams ir tyrimo hipotezių patikrinimui buvo sudaryti logistinės regresijos modeliai. Buvo taikytos trys regresijos formos, parinktos pagal priklausomojo kintamojo pobūdį. Dvinarių logistinių regresijų modeliai sudaryti kiekvienam Q7 elemento atvejui, kai priklausomasis kintamasis buvo dichotominis (nurodė arba nenurodė tam tikrą kanalą kaip dezinformacijos šaltinį). Šiuose modeliuose vertinta, kaip socialiniai ir ekonominiai veiksniai prognozuoja tikimybę identifikuoti tam tikrą medijų kanalą kaip dezinformacijos šaltinį. Daugianarė logistinė regresija taikyta Q6 kintamajam, kuris turi penkias kategorijas. Šis metodas leido įvertinti, kaip skirtingi socialinio

pažeidžiamumo aspektai (užimtumas, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, vaikų skaičius) didina arba mažina tikimybę patekti į tam tikrą susidūrimo su dezinformacija kategoriją. Ranginė logistinė regresija taikyta Q13_4 kintamajam, kuris yra ranginės skalės, šis metodas leido įvertinti tikimybę stipriau ar silpniau sutikti su teiginiu apie dezinformacijos paplitimą žiniasklaidoje, atsižvelgiant į socialinius ir ekonominius respondentų bruožus.

Regresijų tinkamumas vertintas naudojant chi kvadrato testą, pritaikomumo rodiklius ir klasifikacijos tikslumą. Taip pat skaičiuoti determinacijos koeficientai (Cox & Snell R^2 , Nagelkerke R^2 ir McFadden R^2), kurie logistinės regresijos kontekste nėra tiesiogiai interpretuojami kaip linijinės regresijos determinacijos koeficientai ir literatūroje laikomi pagalbiniais rodikliais (Čekanavičius ir Murauskas, 2014). Daugelio modelių R^2 reikšmės buvo nedidelės, tačiau tai būdinga logistinei regresijai ir nereiškia, kad modeliai yra netinkami. Modeliai buvo laikomi tinkamais interpretuoti tada, kai buvo statistiškai reikšmingi, jų koeficientai turėjo aiškias kryptis, o klasifikacijos tikslumas viršijo atsitiktinumo lygį.

Siekiant patikrinti hipotezę apie pasitikėjimo institucijomis ryšį su atsparumu dezinformacijai, analizėje taip pat buvo nagrinėti pasitikėjimo rodikliai, matuojantys respondentų pasitikėjimą žiniasklaida, viešojo valdymo institucijomis, politinėmis struktūromis ir demokratijos veikimu. Šie kintamieji, pateikti ranginėmis skalėmis, buvo analizuojami taikant aprašomuosius metodus ir kryžmines lenteles, o jų ryšiams su priklausomaisiais kintamaisiais vertinti buvo naudojamas chi kvadrato testas. Atsižvelgiant į tyrimo uždavinį nustatyti institucinio pasitikėjimo poveikį socialinio pažeidžiamumo ir atsparumo dezinformacijai ryšiui, papildomai buvo atlikta ranginės logistinės regresijos analizė, kurioje pasitenkinimas demokratija (Q2) bei pasitikėjimas institucijomis (Q10_1 (žiniasklaida), Q10_3 (Vyriausybė), Q10_6 (viešuoju administravimu)) buvo naudojami kaip priklausomi kintamieji, o reikšmingiausi pažeidžiamumo aspektai (užimtumo statusas, subjektyvus šeimos gyvenimo lygio vertinimas ir požiūris į pajamų perskirstymą) – kaip nepriklausomi. Šiose analizėse determinacijos koeficientai taip pat nebuvo dideli, o lygiagrečių tiesių kriterijus buvo pažeistas. Tačiau literatūroje teigiama, kad, net ir pažeidus lygiagrečių tiesių kriterijų, ranginės logistinės regresijos modelio atmetimas nėra būtinas, gautus rezultatus atsargiai galima interpretuoti siekiant nustatyti bendras tendencijas, bet ne konkretų prognozavimą (Harell, 2023). Ši analizė leido įvertinti, ar socialinio pažeidžiamumo rodikliai daro statistiškai reikšmingą įtaką pasitikėjimui institucijomis.

Galiausiai, siekiant įvertinti tiesioginį ryšį tarp institucinio pasitikėjimo ir atsparumo dezinformacijai, buvo apskaičiuota Spearman ranginė koreliacija tarp pasitenkinimo demokratija bei pasitikėjimo institucijomis ir dezinformacijos pastebėjimo žiniasklaidoje (Q13_4) ir jos pastebėjimo dažnio (Q6). Šis metodas leido nustatyti bendrą šių dviejų ranginių kintamųjų ryšio kryptį ir stiprumą.

Siekiant įvertinti socialinės politikos vaidmenį atsparumo dezinformacijai klausime rezultatai iliustruoti remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – SADM) (2025) bei Eurostat (2020; 2023a; 2023b; 2024a; 2024b) duomenų analizės rezultatais.

2.5. Duomenų apribojimai

Nors „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ ir „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimų duomenys yra vieni iš naujausių ir patikimiausių tyrimų, jų naudojimas analizuojant socialinį pažeidžiamumą ir atsparumą dezinformacijai turi keletą reikšmingų apribojimų. Pirma, tyrimo klausimynuose nebuvo pateiktas aiškus ir nuoseklus dezinformacijos apibrėžimas. Respondentai patys interpretuoja, ką jie laiko dezinformacija ar melagienomis, todėl atsakymai gali atspindėti skirtingus supratimus apie tą patį reiškinį. Vieni šį terminą gali sieti su sąmoningai klaidinančia informacija, kiti – su šališkomis žiniomis ar net politiniais naratyvais, kurie neatitinka jų pačių įsitikinimų. Dėl šios priežasties dalis atsakymų gali būti subjektyvūs ir nevisiškai palyginami tarp skirtingų socialinių grupių ar šalių.

Antra, dezinformacijos tema klausimynuose nagrinėjama per subjektyvų patyrimo aspektą. Respondentai vertina, kaip dažnai, jų manymu, jie susiduria su melaginga informacija, ar iš vis su ja susiduria, kokiuose šaltiniuose tai vyksta, ar geba ją atpažinti ir kaip vertina manipuliaciją internete. Šie klausimai fiksuoja ne objektyvius elgesio rodiklius, o asmenines nuostatas bei suvokimus. Tai reiškia, kad duomenys labiau atspindi žmonių įsitikinimus ir pasitikėjimą informacijos šaltiniais nei faktinį jų informacinio raštingumo lygį. Toks subjektyvumo elementas gali lemti interpretacinius netikslumus, ypač lyginant socialines grupes, kurių savivertė ar informacinė patirtis skiriasi.

Trečia, socialinio pažeidžiamumo dimensijų aprėptis šiuose tyrimuose yra ribota. „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimo klausimyne pateikti tik keli kintamieji, susiję su respondento demografinė ir socialine padėtimi – išsilavinimas, užimtumas, profesinis statusas, gyvenamoji vieta bei šeimos sudėtis. „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ tyrimo klausimų apie socialinį pažeidžiamumą spektras kiek platesnis, jame yra ir klausimai apie subjektyvų šeimos gyvenimo lygio vertinimą, apie požiūrį į pajamų perskirstymą. Tačiau nei vienam, nei kitam tyrime nėra įtrauktų kitų svarbių, objektyvių socio-ekonominių rodiklių, tokių kaip pajamos, skurdo rizika ar socialinės paramos gavimas. Dėl to šiame darbe socialinis pažeidžiamumas vertinamas tik pagal dalį jo sudedamųjų aspektų, o rezultatai gali neatspindėti viso socialinės nelygybės spektro.

Atsižvelgiant į šiuos aspektus, šiame darbe analizuojami duomenys laikomi tinkamais pradiniam empiriniam vertinimui, tačiau rezultatai interpretuojami atsargiai. Jie leidžia atskleisti bendras

tendencijas ir sąsajas tarp socialinių veiksnių bei atsparumo dezinformacijai, tačiau negali būti vertinami kaip galutiniai ar visapusiškai reprezentuojantys visą socialinio pažeidžiamumo spektrą. Nepaisant išvardytų trūkumų, tiriami duomenys yra vertingi dėl savo reprezentatyvumo, suderintos klausimyno struktūros ir palyginamumo tarp šalių. Šie privalumai leidžia juos laikyti tinkamu empirinės analizės pagrindu, siekiant nustatyti bendras tendencijas tarp socialinių ir informacinių veiksnių Lietuvos gyventojų kontekste.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Respondentų pasiskirstymas pagal demografinius rodiklius

Šiame skyriuje pateikiamos abiejuose nagrinėjamuose tyrimuose „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ ir „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ dalyvavusių respondentų demografinės charakteristikos. Analizuojami amžiaus, lyties, išsilavinimo, socialinio statuso, vaikų skaičiaus šeimoje bei gyvenamosios vietos rodikliai leidžia geriau suprasti tiriamos imties sudėtį ir jos įvairovę.

„Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrime dalyvavo 995 respondentai iš Lietuvos. Jų amžius svyravo nuo 16 iki 91 metų, o vidutinis amžius siekė 46,6 metų (Žiūrėti lentelę Nr. 1). Pagal lyties pasiskirstymą, apklausoje dalyvavo 48,9 proc. vyrų ir 50,5 proc. moterų, o 0,6 proc. respondentų nenurodė arba pažymėjo kitą lyties variantą (Žiūrėti lentelę Nr. 2). Analizuojant išsilavinimą, dauguma respondentų nurodė turintys vidurinį ar žemesnį išsilavinimą – tokių buvo 56,4 proc. Aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą (pvz., kolegijos studijas) įgijo 10,7 proc., o aukštąjį universitetinį išsilavinimą – 33,0 proc. apklaustųjų. Vertinant užimtumo statusą, studentais (18 metų ir vyresniais) nurodė esantys 5,7 proc. respondentų. Pensininkai sudarė 25,6 proc. apklaustųjų, o darbo neturintys ir jo ieškantys asmenys – 6,1 proc. Likusioji dalis – dirbantys ar kitaip užimti respondentai. Analizuojant šeimos struktūrą, nustatyta, kad dauguma respondentų (73,4 proc.) nurodė, kad jų namų ūkyje nėra vaikų iki 15 metų, 15,8 proc. augina vieną vaiką, 8,8 proc. – du vaikus, o 3 ar daugiau vaikų augina 2,0 proc. apklaustųjų. Pagal gyvenamąją vietą, beveik pusė respondentų (47,0 proc.) gyvena dideliuose miestuose, 36,7 proc. – mažesniuose miestuose ar miesteliuose, o 16,3 proc. – kaimo vietovėse.

Lentelė Nr. 1. Tyrimo „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ respondentų amžiaus apžvalga

Rodiklis	Vidurkis (M)	Standartinis nuokrypis (SD)	Minimumas	Maksimumas
Amžius (metais)	48,57	16,48	16	91

Lentelė Nr. 2. Tyrimo „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ respondentų demografinės charakteristikos.

Rodiklis	Kategorija	N	%
Lytis	Vyras	487	48,9
	Moteris	502	50,5
	Kita / pasirinko neatsakyti	6	0,6
Gyvenamoji vieta	Kaimo vietovė	162	16,3
	Mažas / vidutinio dydžio miestas	365	36,7
	Didelis miestas	468	47
Išsilavinimas	Vidurinis ir žemesnis	561	56,4
	Aukštasis ne universitetinis	106	10,7
	Aukštasis universitetinis	328	33,0
Užimtumo statusas	Savarankiškai dirbantis	107	11,6
	Samdomas darbuotojas	368	39,8
	Darbininkas	55	5,9
	Namų šeimininkė (-as)	35	3,8
	Studentas / moksleivis	53	5,7
	Pensininkas	236	25,6
	Ieškantis darbo	56	6,1
	Kita	14	1,5
Vaikų skaičius (iki 15 m.) šeimoje	0 vaikų	685	73,4
	1 vaikas	147	15,8
	2 vaikai	82	8,8
	3 ir daugiau vaikų	19	2,0

„European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ tyrime dalyvavo 1000 Lietuvos respondentų. Imtyje buvo 45,8 proc. vyrų ir 54,2 proc. moterų. Amžiaus vidurkis – 48,7 metų,

mažiausias amžius – 18 m., didžiausias – 87 m., mediana – 50 m (Žiūrėti lentelė Nr. 3.). Pagal gyvenamąją vietą 45,1 proc. respondentų gyvena didesniuose miestuose, 14,1 proc. – mažuose ar vidutinio dydžio miestuose, o 40,8 proc. – kaimo vietovėse. Pagal išsilavinimą daugiausia dalyvių turėjo vidurinį ar aukštesnįjį išsilavinimą (50,1 proc.), aukštąjį (39,7 proc.), o žemesnį nei vidurinį – 10,2 proc. Pagal užimtumą daugiausia respondentų buvo samdomi darbuotojai (55,9 proc.), pensininkai (13,7 proc.) ir savarankiškai dirbantys asmenys (13,1 proc.). Kiti pasiskirstė taip: studentai (3,8 proc.), namų šeimininkai/ės (3,2 proc.), bedarbiai (5,5 proc.), neįgalieji ar nuolat sergantys (2,8 proc.), karo ar bendruomenės tarnyboje (0,8 proc.), kita (1,3 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 4.).

Lentelė Nr. 3. Tyrimo „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ respondentų amžiaus apžvalga

Rodiklis	Vidurkis (M)	Mediana	Standartinis nuokrypis (SD)	Minimumas	Maksimumas
Amžius (metais)	48,68	50,00	15,18	18	87

Lentelė Nr. 4. Tyrimo „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ respondentų demografinės charakteristikos.

Rodiklis	Kategorija	N	%
Lytis	Vyras	458	45,8
	Moteris	542	54,2
Gyvenamoji vieta	Kaimo vietovė	408	40,8
	Mažas / vidutinio dydžio miestas	141	14,1
	Didelis miestas	451	45,1
Išsilavinimas	Žemesnis nei vidurinis	102	10,2
	Vidurinis / aukštesnysis	499	50,1
	Aukštasis	396	39,7
Užimtumo statusas	Savarankiškai dirbantys	131	13,1
	Samdomi darbuotojai	559	55,9
	Studijuojantys	38	3,8
	Namų ūkio veikla	32	3,2
	Pensininkai	137	13,7
	Bedarbiai	55	5,5
	Neįgalieji / nuolat sergantys	28	2,8
	Tarnyboje (karo, bendruomenės)	8	0,8
	Kita	13	1,3

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimų imtys pasižymi pakankamu demografiniu įvairumu pagal amžių, išsilavinimą, užimtumo statusą ir gyvenamąją vietą, todėl leidžia patikimai analizuoti veiksnius, susijusius su gyventojų atsparumu dezinformacijai.

3.2. Subjektyvaus susidūrimo su dezinformacija dažnio pasiskirstymas tarp respondentų ir normalumas.

Prieš pradedant tolimesnę analizę, svarbu apžvelgti priklausomą kintamąjį Q6 iš „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimo, kuris matuoja, kaip dažnai respondentai mano asmeniškai susiduriantys su dezinformacija ir netikromis naujienomis per pastarąsias 7 dienas. Nors šis kintamasis yra skalės tipo, turintis penkias kategorijas (nuo „Labai dažnai“ iki „Niekada“), dėl pakankamo atsakymų skaičiaus jis gali būti traktuojamas kaip artimas intervaliniam, todėl pagrįsta atlikti pasiskirstymo ir normalumo analizę.

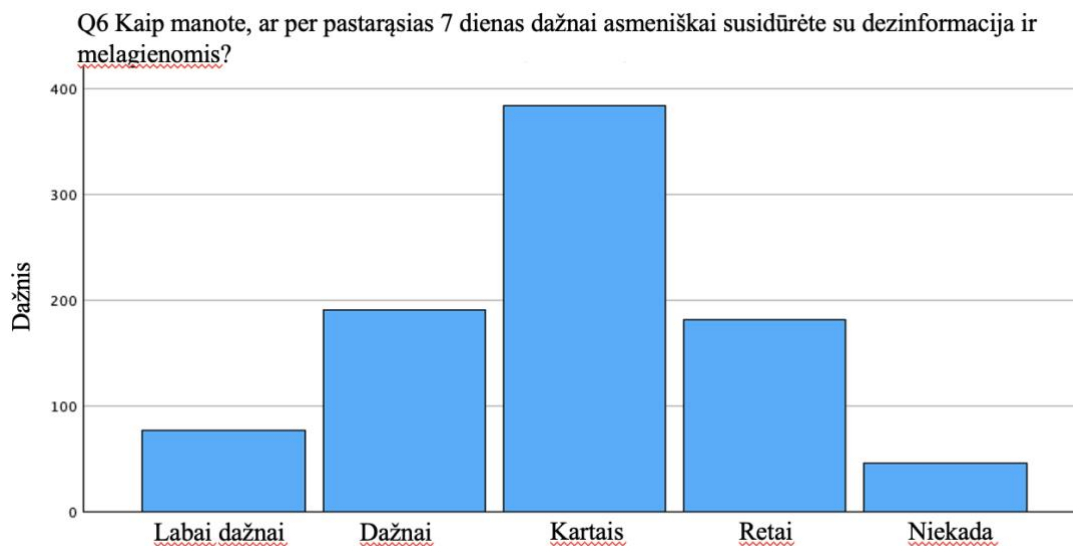
Dažnių analizė parodė, kad didžioji dalis respondentų teigė su dezinformacija susiduriantys „kartais“ (43,8 proc.) (Žiūrėti lentelę Nr. 5). Kiek rečiau buvo nurodyta, kad tai nutinka „dažnai“ (21,7 proc.) ar „retai“ (20,7 proc.). Mažiausia dalis respondentų teigė, kad su dezinformacija susiduria „labai dažnai“ (8,7 proc.) arba „niekada“ (5,1 proc.). Daugumos respondentų atsakymai telkiasi ties vidutinėmis reikšmėmis, o tai rodo, kad Lietuvos gyventojai nei itin dažnai, nei itin retai susiduria su dezinformacija. Nedidelė dispersija ($SD = 0,99$) rodo, kad atsakymai gana nuoseklūs tarp skirtingų grupių.

Lentelė Nr. 5. Priklausomo kintamojo Q6, iš „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimo, dažnių lentelė.

Dažnis	N	%
Labai dažnai	76	8,7
Dažnai	190	21,7
Kartais	383	43,8
Retai	181	20,7
Niekada	45	5,1

Taip pat, prieš tęsiant tolimesnę analizę svarbu patikrinti priklausomo kintamojo, subjektyvaus susidūrimo su dezinformacija dažnio, normalumą. Nors šis kintamasis yra kategorinis, dėl pakankamo atsakymų skaičiaus buvo atlikti Kolmogorovo–Smirnov ir Shapiro–Wilk testai, siekiant įvertinti

pasiskirstymo artumą normaliajam. Abu testai pateikė statistiškai reikšmingus rezultatus ($p < 0,001$), kas reiškia, kad formaliai kintamojo pasiskirstymas skiriasi nuo normaliojo (Žiūrėti lentelę Nr. 6). Tačiau, atsižvelgiant į didelę imtį, šie testai yra labai jautrūs net ir nedideliems nuokrypiams, todėl papildomai buvo įvertintos grafinės pasiskirstymo formos. Kaip matyti iš paveikslą Nr. 1., subjektyvaus susidūrimo su dezinformacija dažnio pasiskirstymas yra beveik simetriškas, turintis aiškų piką ties reikšme „Kartais“. Svarbu pastebėti, kad analizei buvo naudojami tik galiojantys atsakymai, todėl iš duomenų buvo pašalintos reikšmės „Don’t know“, dėl ko bendras imties dydis sumažėjo iki 875 respondentų.



Paveikslas Nr. 1. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymus į Q6 klausimą „Kaip manote, ar per pastarąsias 7 dienas dažnai asmeniškai susidūrėte su dezinformacija ir melagienomis?“.

Lentelė Nr. 6. Priklausomo kintamojo Q6 „Kaip manote, ar per pastarąsias 7 dienas dažnai asmeniškai susidūrėte su dezinformacija ir melagienomis?“ atsakymų pasiskirstymo normalumo testų rezultatai.

	Kolmogorov - Smirnov			Shapiro - Wilk		
	Statisic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Kaip manote, ar per pastarąsias 7 dienas dažnai asmeniškai susidūrėte su dezinformacija ir melagienomis?	0,229	875	<0,001	0,904	875	<0,001

Apibendrinant, nors normalumo testai formaliai rodo reikšmingą nuokrypį nuo normalumo, grafiniai duomenys leidžia teigti, kad subjektyvaus susidūrimo su dezinformacija dažnio pasiskirstymas yra pakankamai simetriškas ir tolygus. Dėl šių priežasčių šis kintamasis, nors ir formaliai skalės tipo, gali būti traktuojamas kaip artimas intervaliniam kintamajam. Tokiu būdu kategorijų seka ir jų pasiskirstymas leidžia laikyti atsakymų intervalus apytikriai lygius, todėl Q6 gali būti naudojamas parametrinėse analizėse, tokiose kaip koreliacija ar regresija, išlaikant supratimą apie jo pobūdį ir interpretavimo ribotumus. Toks metodinis sprendimas yra įprasta praktika socialinių mokslų tyrimuose, kai analizuojami 5 ar daugiau kategorijų turintys kategoriniai kintamieji, kurių pasiskirstymas yra artimas tolydžiam. Kaip pažymi Field (2018) ir Pallant (2020), praktikoje tokie kintamieji neretai traktuojami kaip intervaliniai, kai siekiama taikyti regresinę ar koreliacinę analizę, ypač didelėse imtyse.

Šis kintamasis vėliau bus naudojamas kaip priklausomas regresinėje analizėje, siekiant įvertinti, kokie socialiniai-demografiniai ir informaciniai veiksniai gali turėti įtakos susidūrimo su dezinformacija dažnumui.

3.3. Žiniasklaidos kanalų, kuriuose respondentai stebi dezinformaciją, pasiskirstymas tarp respondentų.

Q7 klausime, iš „Flash Eurobarometer 522 (Democracy)“ tyrimo, respondentų buvo paprašyta nurodyti, kokiuose informacijos kanaluose jie dažniausiai susiduria su dezinformacija arba melagienomis. Kadangi kiekvienas Q7 klausimas yra dvinaris (0 – nepamirėta, 1 – paminėta), analizei pateikiamas tik pasirinkimų „1“ (paminėta) dažnis ir procentinė dalis. Tai leidžia aiškiai matyti, kokia dalis respondentų kiekvieną kanalą vertina kaip labiausiai susijusį su dezinformacija.

Rezultatai rodo, kad respondentai dažniausiai dezinformaciją sieja su socialiniais tinklais – ši atsakymą nurodė net 63,7 proc. apklaustųjų. Antroje vietoje pagal dažnumą – internetiniai naujienų portalai (31 proc.). Trečioje – panašiai dažnai pasirinktos vaizdo turinio platformos (25,4 proc.) ir televizija (24,7 proc.). Kiti kanalai pasirenkami kur kas rečiau: tinklalaidės – 13,1 proc., susirašinėjimo programėlės – 8,9 proc., spausdintus laikraščius – 6,9 proc., radiją – tik 6,4 proc.

Šie duomenys rodo, kad dauguma respondentų dezinformaciją sieja būtent su internetiniais ir audiovizualiniais kanalais, o tradicinės žiniasklaidos priemonės (spauda ir radijas) laikomos gerokai mažiau rizikingomis.

Lentelė Nr. 7. Priklausomo kintamojo Q7 „Kokių kategorijų žiniasklaidos priemonėse dažniausiai susiduriate su dezinformacija ar melagienomis?“ atsakymų dažnių lentelė.

Medijos tipas	N (paminėjo)	%
Internetiniai naujienų portalai / žurnalai	308	31,0
Spausdinti laikraščiai ir žurnalai	69	6,9
Socialiniai tinklai	633	63,7
Susirašinėjimo programėlės	89	8,9
Televizija	246	24,7
Vaizdo turinio platformos (pvz., YouTube)	253	25,4
Tinklaidės	130	13,1
Radijas	63	6,4

3.4. (Ne)pritarimo, kad žiniasklaidos pranešimuose per EP rinkimus buvo dezinformacijos pasiskirstymas ir normalumas.

Kintamasis Q13_4, iš tyrimo „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“, matuoja respondentų pritarimą teiginiui „Buvo dezinformacijos žiniasklaidos pranešimuose apie EP rinkimus“. Šis kintamasis vertintas 5 balų skalėje (1 – visiškai sutinku, 5 – visiškai nesutinku).

Respondentų atsakymai į šį klausimą daugiausia pasiskirstė aplink vidurinę reikšmę („nei sutinku, nei nesutinku“) – tokią nuomonę pasirinko 41,2 proc. apklaustųjų. Maždaug trečdalis (29,7 proc.) sutiko su teiginiu, o 29,2 proc. nesutiko įvairiu laipsniu (Žiūrėti lentelė Nr. 8.). Tai rodo, kad Lietuvos respondentų požiūriai į teiginį apie dezinformaciją žiniasklaidoje yra pusiausvyroje, be aiškios krypties į sutikimą ar nesutikimą.

Kintamojo vidurkis ($M = 3.01$) ir mediana (3.00) sutampa, kas rodo simetrišką pasiskirstymą. Skewness (0.084) ir Kurtosis (-0.343) reikšmės patenka į intervalą $[-1; +1]$, todėl pasiskirstymas artimas normaliam pagal formą (Žiūrėti lentelė Nr. 9.). Vizualinis duomenų atvaizdavimas matomas paveiksle Nr. 2. taip pat rodo, kad duomenų pasiskirstymas artimas normaliam. Tačiau Kolmogorov–Smirnov testas ($p < 0.001$) rodo, kad duomenys statistiškai reikšmingai nukrypsta nuo normalumo.

Kadangi imtis didelė ir kintamasis yra penkiabalė skalė, šis nukrypimas vertinamas kaip neesminis praktiniu požiūriu. Duomenys gali būti naudojami parametrinėse analizėse, tačiau tikslinga patikrinti rezultatus ir neparametriniais testais.

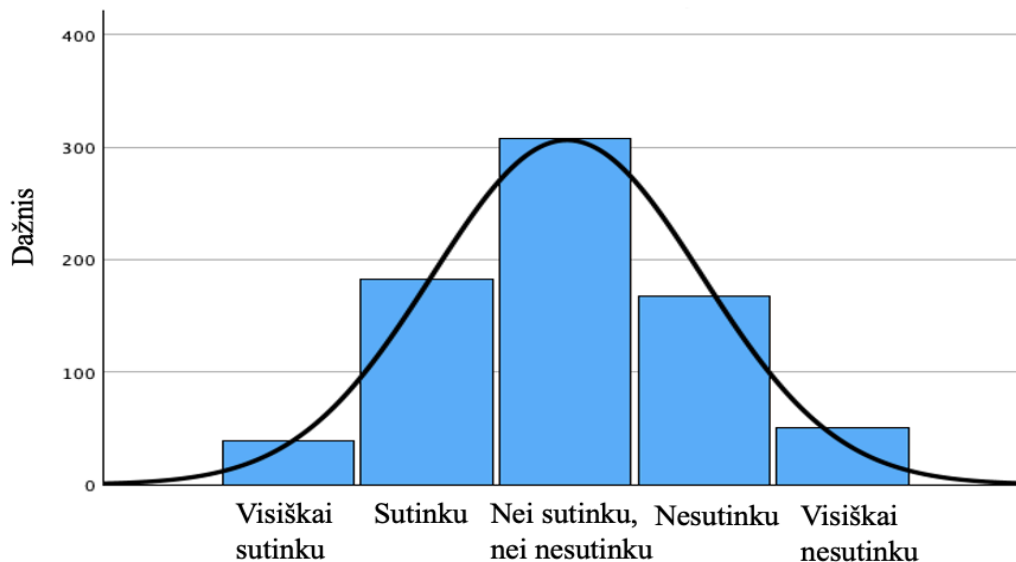
Lentelė Nr. 8. Priklausomo kintamojo Q13_4, iš tyrimo „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“, pasiskirstymas

Atsakymo kategorija	N	% (valid)
1 – Visiškai sutinku	39	5.2
2 – Sutinku	183	24.5
3 – Nei sutinku, nei nesutinku	308	41.2
4 – Nesutinku	167	22.4
5 – Visiškai nesutinku	51	6.8
Iš viso	748	100.0

Lentelė Nr. 9. Priklausomo kintamojo Q13_4, iš tyrimo „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“, aprašomoji statistika ir normalumo rodikliai.

Rodiklis	Reikšmė
N (validūs)	748
Vidurkis (M)	3.01
Mediana	3.00
Standartinis nuokrypis (SD)	0.97
Minimumas	1
Maksimumas	5
Asimetrija (Skewness)	0.084
Ekcesas (Kurtosis)	-0.343
Kolmogorov–Smirnov testas (p)	< .001

Q13_4 Sutinka / Nesutinka: žiniasklaidos pranešimuose buvo dezinformacijos per EP rinkimus.



Paveikslas Nr. 2. Priklausomo kintamojo Q13_4 pasiskirstymo histograma su normalumo kreive.

3.5. Socialiai pažeidžiamų asmenų susidūrimo su dezinformacija dažnis.

Norint įvertinti, ar respondentų atsakymai į klausimą Q6, kiek dažnai jie per pastarąsias 7 dienas susidūrė su dezinformacija ir melagingomis naujienomis, statistiškai reikšmingai skiriasi tarp skirtingų socialiai pažeidžiamų grupių, buvo taikytas neparametrinis Kruskal–Wallis testas, kartu buvo atlikta kryžminė lentelių (Crosstab) analizė.

Tarp skirtingų užimtumo grupių – studentų, pensininkų, ieškančių darbo ir kitų respondentų – skirtumai nėra statistiškai reikšmingi ($H = 4,520$; $p = 0,211$). Tai reiškia, kad priklausymas konkrečiai socialinei kategorijai nesusijęs su dažniu, kuriuo asmenys teigia susiduriantys su dezinformacija. Rezultatuose matyti, kad visose keturiose grupėse dominuoja atsakymas „kartais“ – jį pasirinko nuo 38 proc. iki 43 proc. respondentų (Žiūrėti lentelė Nr. 10.). Mažiausiai respondentų visose grupėse nurodė, kad su dezinformacija „niekada“ nesusiduria (apie 4–9 proc.). Vis dėlto šie skirtumai nėra pakankami statistiniam reikšmingumui pagrįsti, todėl galima teigti, jog socialinė padėtis pagal užimtumą neturi aiškios įtakos dezinformacijos suvokimui.

Lentelė Nr. 10. Susidūrimas su dezinformacija pagal užimtumo statusą.

Užimtumo statusas	Labai dažnai (%)	Dažnai (%)	Kartais (%)	Retai (%)	Niekada (%)	Iš viso (%)
Studentai	4,1	16,3	38,8	36,7	4,1	100
Pensininkai	8,5	19,7	43,1	22,9	5,9	100
Ieškantys darbo	4,5	31,8	36,4	15,9	11,4	100
Kiti	8,9	22,3	43,3	21,0	4,5	100
Iš viso	8,3	21,8	42,6	22,1	5,1	100

Analizuojant respondentų išsilavinimo lygį, statistiškai reikšmingų skirtumų taip pat nenustatyta ($H = 0,186$; $p = 0,911$). Visose trijose išsilavinimo kategorijose (žemesnis nei vidurinis ar vidurinis, aukštasis neuniversitetinis ir aukštasis universitetinis) pasiskirstymas buvo labai panašus (Žiūrėti lentelė Nr. 11.). Apie 40–44 proc. visų išsilavinimo grupių respondentų teigė, kad su dezinformacija susiduria „kartais“, o mažiausiai buvo teigiančių, kad „niekada“ nesusiduria (4–7 proc.). Tai rodo, kad išsilavinimo lygis pats savaime nėra lemiantis veiksnys, nulemiantis dezinformacijos suvokimo dažnį.

Lentelė Nr. 11. Susidūrimas su dezinformacija pagal išsilavinimo lygį.

Išsilavinimo lygis	Labai dažnai (%)	Dažnai (%)	Kartais (%)	Retai (%)	Niekada (%)	Iš viso (%)
Vidurinis ir žemesnis	6,2	23,5	43,8	22,3	4,2	100
Aukštasis neuniversitetinis	13,8	17,5	43,8	20,0	5,0	100
Aukštasis universitetinis	10,9	20,3	39,8	22,3	6,6	100
Iš viso	8,3	22,0	42,6	22,1	5,0	100

Vertinant pagal gyvenamosios vietos tipą (kaimo vietovė, mažas ar vidutinis miestelis, didelis miestas), taip pat nenustatyta statistiškai reikšmingų skirtumų ($H = 0,816$; $p = 0,665$). Rezultatai parodė, kad visų gyvenviečių tipų respondentai, kaip ir užimtumo grupės, labiausiai linkę teigti, jog su dezinformacija susiduria „kartais“ (38–49 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 12.). Kaimo vietovėse gyvenantys asmenys šiek tiek dažniau nurodė, kad su dezinformacija „niekada“ nesusiduria (7,5 proc.), tuo tarpu didmiesčių gyventojai kiek dažniau pažymėjo atsakymą „dažnai“ (9,2 proc.).

Lentelė Nr. 12. Susidūrimas su dezinformacija pagal gyvenamosios vietos tipą.

Gyvenamoji vieta	Labai dažnai (%)	Dažnai (%)	Kartais (%)	Retai (%)	Niekada (%)	Iš viso (%)
Kaimo vietovė	6,8	23,6	42,2	19,9	7,5	100
Mažas / vidutinis miestelis	7,9	18,1	48,6	21,0	4,4	100
Didelis miestas	9,2	24,7	37,9	23,7	4,5	100
Iš viso	8,3	22,1	42,6	22,0	5,0	100

Vertinant, ar šeimos, turinčios skirtingą vaikų skaičių, skiriasi pagal dezinformacijos suvokimą, taip pat nenustatyta reikšmingų skirtumų ($H = 1,913$; $p = 0,591$). Kryžminių lentelių analizė atskleidė, kad visose grupėse, kaip ir anksčiau nagrinėtose, (nuo neturinčių vaikų iki turinčių 3 ar daugiau) dominuoja atsakymas „kartais“ (apie 31–51 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 13.).

Lentelė Nr. 13. Susidūrimas su dezinformacija pagal vaikų skaičių (mažesnių nei 15 m.) šeimoje.

Vaikų skaičius (<15 m.)	Labai dažnai (%)	Dažnai (%)	Kartais (%)	Retai (%)	Niekada (%)	Iš viso (%)
0 vaikai	7,9	24,0	41,1	21,7	5,4	100
1 vaikas	4,4	16,7	50,9	24,6	3,5	100
2 vaikai	16,2	13,2	39,7	25,0	5,9	100
3 ir daugiau vaikų	6,3	43,8	31,3	18,8	0,0	100
Iš viso	8,1	22,4	42,1	22,3	5,1	100

Apibendrinant galima teigti, kad nebuvo statistiškai reikšmingų nuomonių skirtumų tarp tirtų socialinio pažeidžiamumo rodiklių vertinant susidūrimo su dezinformacija dažnį per praėjusias 7 dienas. Visose grupėse atsakymai buvo panašiai pasiskirstę, dažniausiai pasirenkant „kartais“. Ši tendencija yra įdomi, galima daryti prielaidą, kad tokį atsakymą respondentams yra rinktis saugiausia ir paprasčiausia, nenorint rinktis vienokio ar kitokio kraštutinio varianto, nepasitelkiant kritinio mąstymo ar siekiant išlikti neutraliems. Tačiau gauti rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad subjektyvus dezinformacijos suvokimas nėra aiškiai nulemtas socialinės padėties. Šie rezultatai dera su teorinėmis įžvalgomis, kad vien objektyvūs socialinės padėties rodikliai nėra pakankami paaiškinti pažeidžiamumą dezinformacijai, nes, kaip pažymi Grišinas ir kt. (2022) bei Kont ir kt. (2025), objektyvi socialinė padėtis ir atskiri socialinio pažeidžiamumo rodikliai tik iš dalies atspindi pažeidžiamumo dezinformacijai priežastis.

Siekiant nustatyti, ar užimtumo statusas, vaikų skaičius šeimoje ir gyvenamoji vieta daro įtaką tam, kaip dažnai respondentai teigia asmeniškai susiduriantys su dezinformacija buvo atlikta daugianarė logistinė regresija, tačiau šis modelis neparodė statistiškai reikšmingų rezultatų. Minimumus rezultatus galima pamatyti priede Nr. 1.

3.6. Žiniasklaidos kanalai, kuriuose socialiai pažeidžiami asmenys stebi dezinformaciją.

Šioje analizėje, taip pat, buvo siekiama nustatyti, kaip socialinio pažeidžiamumo rodikliai (socialinis užimtumo statusas, gyvenamoji vieta, vaikų skaičius) lemia skirtumus tarp to, kokiuose žiniasklaidos kanaluose respondentai mano dažniausiai susiduriantys su dezinformacija (Q7). Statistiškai reikšmingi skirtumai nustatyti keliuose kintamuosiuose, kurie aprašyti toliau. Visi kiti Q7 elementai, neaptarti šiame poskyryje, neparodė statistiškai reikšmingų skirtumų ($p > 0,05$).

Tarp socialinio užimtumo statuso grupių nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas dezinformacijos stebėjime socialiniuose tinkluose ($H = 8,432$; $p = 0,038$). Studentai kur kas dažniau nurodė socialinius tinklus kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį (85,7 proc.), palyginti su pensininkais (62,4 proc.), ieškančiais darbo (57,1 proc.) ir kitais respondентаis (63,1 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 14.). Tai leidžia daryti išvadą, kad jauni asmenys, ypač studentai, yra labiau veikiami informacijos iš socialinių tinklų.

Lentelė Nr. 14. Dezinformacijos socialiniuose tinkluose pagal užimtumo statusą.

Užimtumo statusas	Stebi dezinformaciją soc. tinkluose (%)	Nestebi dezinformacijos soc. tinkluose (%)	Iš viso (%)
Studentai	85,7	14,3	100
Pensininkai	62,4	37,6	100
Ieškantys darbo	57,1	42,9	100
Kiti	63,1	36,9	100
Iš viso	63,7	36,3	100

Vertinant dezinformacijos matomumą televizijoje, rezultatai rodo statistiškai reikšmingus skirtumus tarp užimtumo pažeidžiamumo grupių ($H = 17,355$; $p < 0,001$). Pensininkai (22,8 proc.) ir ieškantys darbo (25,0 proc.) dažniau nurodė televiziją kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį, tuo tarpu tarp studentų šis atsakymas nepasitaikė (0 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 15.). Tai rodo, kad tradicinė žiniasklaida vis dar išlieka svarbus informacijos šaltinis bedarbiams ir vyresnio amžiaus grupėms kai tuo tarpu jaunesnio amžiaus žmonės, šiuo atveju studentai, televizijoje dezinformacijos nepastebi, o tai taip pat gali būti susiję su jų informacijos gavimo įpročiais.

Lentelė Nr. 15. Dezinformacija televizijoje pagal užimtumo statusą.

Užimtumo statusas	Stebi dezinformaciją televizijoje (%)	Nestebi dezinformacijos televizijoje (%)	Iš viso (%)
Studentai	0,0	100,0	100,0
Pensininkai	22,8	77,2	100,0
Ieškantys darbo	25,0	75,0	100,0
Kiti	27,3	72,7	100,0
Iš viso	24,7	75,3	100,0

Vaizdo turinio platformose, taip pat, Nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp užimtumo grupių ($H = 14,919$; $p = 0,002$). Ieškantys darbo respondentai (46,4 proc.) dažniau nei kitos grupės nurodė, kad dezinformaciją pastebi vaizdo turinio platformose (pvz., „YouTube“) (Žiūrėti lentelė Nr. 16.). Studentai (24,5 proc.), pensininkai (27,5 proc.) ir kiti respondentai (23,0 proc.) šį šaltinį minėjo rečiau. Tai leidžia teigti, kad nedirbantys asmenys dažniau susiduria su informacija alternatyviose platformose, kuriose dezinformacijos turinys skleidžiamas aktyviau.

Lentelė Nr. 16. Dezinformacija vaizdo turinio platformose pagal užimtumo statusą.

Užimtumo statusas	Stebi dezinformaciją vaizdo turinio platformose (%)	Nestebi dezinformacijos vaizdo turinio platformose (%)	Iš viso (%)
Studentai	24,5	75,5	100,0
Pensininkai	27,5	72,5	100,0
Ieškantys darbo	46,4	53,6	100,0
Kiti	23,0	77,0	100,0
Iš viso	25,5	74,5	100,0

Kalbant apie dezinformaciją tinklalaidėse, taip pat nustatyta statistiškai reikšmingi skirtumai tarp tiriamų užimtumo grupių ($H = 8,817$; $p = 0,032$) ir skirtingos sudėties šeimų ($H = 8,125$; $p = 0,044$). Studentai (20,4 proc.) dažniau nei kitos grupės nurodė tinklalaides kaip dezinformacijos šaltinį, kai tuo tarpu pensininkai (10,2 proc.) ir ieškantys darbo (3,6 proc.) šį šaltinį minėjo kur kas rečiau (Žiūrėti lentelė Nr. 17.). Šeimos be vaikų šį šaltinį nurodė tik 10,9 proc. atvejų, tuo tarpu turinčios 1 vaiką – 19,7proc., 2 vaikus – 17,9 proc., o šeimos su trimis ar daugiau vaikų – 16,7 proc. (Žiūrėti lentelė Nr. 18.). Tai rodo, kad jaunesni, aktyviau skaitmeninėje erdvėje veikiantys respondentai bei šeimos su vaikais yra labiau linkę dezinformaciją sieti su tinklalaidėmis.

Lentelė Nr. 17. Dezinformacija tinklalaidėse platformose pagal užimtumo statusą.

Užimtumo statusas	Stebi dezinformaciją tinklalaidėse (%)	Nestebi dezinformacijos tinklalaidėse (%)	Iš viso (%)
Studentai	20,4	79,6	100,0
Pensininkai	10,2	89,8	100,0
Ieškantys darbo	3,6	96,4	100,0
Kiti	14,2	85,8	100,0
Iš viso	13,00	87,0	100,0

Lentelė Nr. 18. Dezinformacija tinklalaidėse platformose pagal vaikų skaičių šeimoje.

Vaikų skaičius šeimoje (<15 m.)	Stebi dezinformaciją tinklalaidėse (%)	Nestebi dezinformacijos tinklalaidėse (%)	Iš viso (%)
0 vaikai	10,9	89,1	100,0
1 vaikas	19,7	80,3	100,0
2 vaikai	17,9	82,1	100,0
3 ir daugiau vaikų	16,7	83,3	100,0
Iš viso	12,8	87,2	100,0

Vertinant dezinformaciją radijuje, rezultatai atskleidė reikšmingus skirtumus tarp užimtumo grupių ($H = 10,457$; $p = 0,015$). Ieškantys darbo respondentai (17,5 proc.) dažniau nurodė radiją kaip dezinformacijos šaltinį nei studentai (4,1 proc.) ar pensininkai (5,1 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 19.). Tarp kitų respondentų šis atsakymas pasitaikė 6,1 proc. Nors radijo klausymas bendrame kontekste nėra dažnas, šis rezultatas gali rodyti, kad nedirbantys asmenys turi įvairesnius informacijos šaltinius, įskaitant tradicinius kanalus.

Lentelė Nr. 19. Dezinformacija radijuje pagal užimtumo statusą.

Užimtumo statusas	Stebi dezinformaciją radijuje (%)	Nestebi dezinformacijos radijuje (%)	Iš viso (%)
Studentai	4,1	95,9	100,0
Pensininkai	5,1	94,9	100,0
Ieškantys darbo	17,5	82,5	100,0
Kiti	6,1	93,9	100,0
Iš viso	6,4	93,6	100,0

Vertinant dezinformacijos matomumą internetiniuose naujienų portaluose, statistiškai reikšmingi skirtumai nustatyti tik tarp skirtingos sudėties šeimų ($H = 13,918$; $p = 0,003$). Rezultatai rodo, kad bevaikiai respondentai (34,2 proc.) ir turintys du vaikus (35,9 proc.) dažniau nurodo internetinius naujienų portalus kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį, tuo tarpu vieną vaiką turintys tai daro rečiausiai (18,1 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 20.). Tai leidžia daryti prielaidą, kad šeimos su 1 vaiku dažniau susiduria su informacijos srautu internetiniuose portaluose

Lentelė Nr. 20. Dezinformacija internetiniuose naujienų portaluose pagal vaikų skaičių šeimoje.

Vaikų skaičius šeimoje(<15 m.)	Stebi dezinformaciją internetiniuose naujienų portaluose (%)	Nestebi dezinformacijos internetiniuose naujienų portaluose (%)	Iš viso (%)
0 vaikai	34,2	65,8	100,0
1 vaikas	18,1	81,9	100,0
2 vaikai	35,9	64,1	100,0
3 ir daugiau vaikų	26,3	73,7	100,0
Iš viso	32,0	68,0	100,0

Šie rezultatai patvirtina, kad informacijos vartojimo įpročiai yra glaudžiai susiję su socialine padėtimi ir aktyvesnis vieno ar kito šaltinio naudojimas gali lemti didesnę dezinformacijos matomumą tame kanale. Kadangi teorinėje dalyje pabrėžiama, kad socialiai pažeidžiami asmenys labiau remiasi alternatyviais informacijos kanalais dėl mažesnio pasitikėjimo tradicine žiniasklaida (Grišinas et al.,

2022; Pantazi et al., 2021), pastebimi kanalo pasirinkimų skirtumai gali atspindėti būtent šį pasitikėjimo struktūros poveikį. Tai reiškia, kad socialiai pažeidžiamų grupių polinkis matyti dezinformaciją tam tikruose kanaluose nebūtinai susijęs su objektyviu jos kiekiu, bet su tuo, kur jie dažniausiai ieško informacijos. Tad skirtingas informacinių kanalų vertinimas gali būti susijęs ir su pasitikėjimu institucijomis bei demokratijos vertinimu.

3.7. Institucinis pasitikėjimas ir užimtumo grupės

Siekiant įvertinti, kaip pasitikėjimas institucijomis bei pasitenkinimas demokratijos veikimu skiriasi pagal užimtumo grupes (studentai, pensininkai, ieškantys darbo ir dirbantieji) bei vaikų skaičių šeimoje, buvo atlikta kryžminių lentelių (Crosstab) ir Chi kvadrato (χ^2) analizė.

Rezultatai atskleidė, kad tarp užimtumo grupių egzistuoja statistiškai reikšmingi skirtumai tiek vertinant demokratijos veikimą, tiek pasitikėjimą institucijomis. Tuo tarpu, vaikų skaičius neturi statistiškai reikšmingos įtakos nei pasitenkinimui demokratijos veikimu, nei pasitikėjimui institucijomis ($p > 0,05$).

Analizuojant užimtumo grupių pasitenkinimą demokratijos veikimu nustatyta, kad šis ryšys yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2(9)=36.98$, $p<0.001$). Lentelėje Nr. 21. matyti, jog pensininkai buvo labiau linkę išreikšti pasitenkinimą demokratijos veikimu – net 41,5 proc. teigė esantys „labiau patenkinti“, o dar 13,1 proc. – „labai patenkinti“. Studentai dažniausiai rinkosi neutralią poziciją – 65,3 proc. pažymėjo, kad yra „šiek tiek patenkinti“. Tuo tarpu ieškantys darbo dažniau nei kitos grupės išreiškė nepasitenkinimą: 37,5 proc. nurodė, kad yra „nelabai patenkinti“, o 12,5 proc. – „visiškai nepatenkinti“. Dirbantieji (Kiti) išliko arčiau bendro vidurkio, dažniausiai rinkdamiesi vidutinį vertinimą. Šie skirtumai rodo, kad socialinis pažeidžiamumas, ypač susijęs su nedarbu, lemia mažesnį pasitenkinimą demokratijos veikimu.

Lentelė Nr. 21. Užimtumo grupių pasitenkinimas demokratijos veikimu.

Užimtumo grupė	Labai patenkinti (%)	Šiek tiek patenkinti (%)	Nelabai patenkinti (%)	Visiškai nepatenkinti (%)	Iš viso (%)
Studentai	16,3	65,3	18,4	0,0	100
Pensininkai	13,1	41,5	32,8	12,7	100
Ieškantys darbo	28,6	21,4	37,5	12,5	100
Kiti	11,9	46,5	26,5	15,0	100

Kalbant apie pasitikėjimą žiniasklaida, taip pat nustatyta statistiškai reikšminga priklausomybė ($\chi^2(9)=24.51$, $p=0.004$). Pensininkai dažniausiai teigė, kad „šiek tiek pasitiki“ žiniasklaida (45,8 proc.), o „labai pasitiki“ 5,5 proc. (Žiūrėti lentelė Nr. 22.). Studentai taip pat dažniausiai rinkosi „šiek tiek pasitiki“ (44 proc.), tačiau reikšmingai daugiau jų nei kitose grupėse atsakė, kad „nelabai pasitiki“ (32 proc.) ar „visiškai nepasitiki“ (16 proc.). Tuo tarpu ieškantys darbo dažniau nurodė nelabai pasitikintys (46,4 proc.).

Lentelė Nr. 22. Užimtumo grupių pasitikėjimas žiniasklaida.

Užimtumo grupė	Labai pasitiki (%)	Pakankamai pasitiki (%)	Nelabai pasitiki (%)	Visiškai nepasitiki (%)	Iš viso
Studentai	8,0	44,0	32,0	16,0	100
Pensininkai	5,5	45,8	33,9	14,8	100
Ieškantys darbo	12,5	37,5	46,4	3,6	100
Dirbantieji	3,4	46,8	30,7	19,1	100

Pasitikėjimas Vyriausybe taip pat reikšmingai skyrėsi tarp grupių ($\chi^2(9)=21.09$, $p=0.012$). Kaip galima matyti lentelėje Nr. 23., studentai dažniausiai teigė „šiek tiek pasitiki“ (51 proc.), tačiau net 40,8 proc. nurodė, kad „nelabai pasitiki“. Pensininkai taip pat dažniausiai rinkosi „šiek tiek pasitiki“ (39,5 proc.), tačiau tarp jų daugiau nei kitose grupėse buvo „visiškai nepasitikinčių“ (18 proc.). Ieškantys darbo daugiausia jų rinkosi „šiek tiek pasitiki“ (46,4 proc.), o apie trečdalį grupės nurodė „nelabai pasitiki“. Galima teigti, kad nors bendras pasitikėjimas Vyriausybe yra vidutinio lygmens, nepasitikėjimas labiausiai būdingas pensininkams ir bedarbiams, o studentai išsiskiria didesniu atsargumu.

Lentelė Nr. 23. Užimtumo grupių pasitikėjimas Vyriausybe.

Užimtumo grupė	Labai pasitiki (%)	Pakankamai pasitiki (%)	Nelabai pasitiki (%)	Visiškai nepasitiki (%)	Iš viso (%)
Studentai	8,2	51,0	40,8	0,0	100
Pensininkai	7,7	39,5	34,8	18,0	100
Ieškantys darbo	3,6	46,4	37,5	12,5	100
Dirbantieji	7,5	37,0	32,2	23,3	100

Panašus pasiskirstymo modelis išryškėjo ir vertinant pasitikėjimą viešuoju administravimu. Gauti duomenys parodė statistiškai reikšmingą ryšį ($\chi^2(9)=21.48$, $p=0.011$). Didžiausias pasitikėjimas viešuoju administravimu nustatytas tarp studentų – net 60,4 proc. jų nurodė, kad „šiek tiek pasitiki“, o dar 4,2 proc. – „labai pasitiki“ (Žiūrėti lentelė Nr. 24.). Pensininkai taip pat dažnai išreiškė pasitikėjimą

(55,1 proc. – „šiek tiek pasitiki“), tačiau jų grupėje kiek daugiau buvo nepasitikinčiųjų (37,4 proc. – „nelabai pasitiki“). Ieškantys darbo išsiskyrė didžiausiu vertinimų išsibarstymu: nors 14 proc. jų nurodė „labai pasitiki“, net 10 proc. – „visiškai nepasitiki“. Apibendrinant galima teigti, kad studentai išreiškia didžiausią pasitikėjimą viešuoju administravimu, tuo tarpu ieškantys darbo išlieka labiausiai skeptiški šių institucijų atžvilgiu.

Lentelė Nr. 24. Užimtumo grupių pasitikėjimas viešuoju administravimu.

Užimtumo grupė	Labai pasitiki (%)	Pakankamai pasitiki (%)	Nelabai pasitiki (%)	Visiškai nepasitiki (%)	Iš viso (%)
Studentai	4,2	60,4	31,3	4,2	100
Pensininkai	2,3	55,1	37,4	5,1	100
Ieškantys darbo	14,0	48,0	28,0	10,0	100
Dirbantieji	3,9	53,3	32,9	9,9	100

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė padėtis yra susijusi su pasitikėjimu institucijomis ir demokratijos vertinimu. Rezultatai rodo, kad studentai yra labiausiai pasitikinti ir labiau patenkinta grupė, o ieškantys darbo, lyginant su kitomis grupėmis, yra labiausiai skeptiška ir nepasitikinti institucijomis. Nors žiūrint į ieškančius darbo atskirai, dažniausiai pusė jų yra linkusiu pasitikėti, o kita pusė nepasitikėti. Reikia turėti omenyje, kad Lietuvoje 2025 m. lapkričio mėnesį buvo registruota 149,9 tūkst. bedarbių (8,2 proc.), tad pusė jų yra linkę nepasitikėti institucijomis. Pensininkai užima tarpinę poziciją – jie nėra ryškiai nepasitikintys, tačiau jų pasitikėjimo lygis visada žemesnis nei studentų.

Tokios tendencijos iš esmės gali paaiškinti ir informacinius kanalus, kuriuose, atskirų socialiai pažeidžiamų grupių nuomone, dezinformacija skleidžiama dažniau. Studentai, kurie labiausiai pasitiki institucijomis ir yra patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje, mano, kad dezinformacija dažniausiai skleidžiama socialiniuose tinkluose ir tinklalaidėse. Jie labiau pasitiki tradiciniais informaciniais šaltiniais, kur teikiama oficiali, patikrinta informacija, o į socialinius tinklus ir tinklalaides žiūri kritiškai. Įdomu tai, kad vaizdo turinio platformomis sąlyginai studentai pasitiki, nors jas galėtume laikyti panašaus pobūdžio šaltiniu kaip ir socialiniai tinklai ar tinklalaidės. Tuo tarpu institucijų ir demokratijos atžvilgiu skeptiškiausia grupė, ieškantys darbo, mano, kad dezinformaciją dažniausiai stebi televizijoje, vaizdo turinio platformose ir radijuje, jie nepasitiki institucijomis ir nepasitiki tradiciniais informaciniais šaltiniais. Galiausiai pensininkai tiek pasitikėjimo institucijomis ir pasitenkinimu demokratija klausimais jie buvo laikomi tarpine grupe, tiek informacinių šaltinių vertinimu jie yra tarpe tarp studentų ir ieškančių darbo. Šie rezultatai iš dalies dera su teoriniais pastebėjimais, kad institucinio pasitikėjimo skirtumai tarp socialinių grupių nėra nulemiami vien užimtumo statuso, o labiau siejasi su platesne socialine padėtimi

(Rothstein ir Stolle, 2008). Teorijoje taip pat pabrėžiama, kad socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamos grupės, dažniau pasižymi žemesniu pasitikėjimu institucijomis (Moy ir Scheufele, 2000). Todėl nedideli arba nereikšmingi statistiniai skirtumai gali reikšti, kad užimtumas yra tik vienas iš kelių veiksnių, prisidedančių prie institucinio pasitikėjimo variacijų.

Tikslesniems institucinio pasitikėjimo ir socialinio pažeidžiamumo ryšiams nustatyti buvo atliktos keturios ranginės logistinės regresijos, kuriose priklausomais kintamaisiais buvo pasitenkinimas demokratija, pasitikėjimas žiniasklaida, Vyriausybė ir viešuoju administravimu. Nepriklausomu kintamuoju pasirinktas užimtumo statusas. Modeliuose nustatytas lygiagrečių tiesių prielaidos pažeidimas ($p < 0.05$). Frank Harell (2023) teigia, kad lygiagrečių tiesių kriterijaus pažeidimas savaime nereiškia, kad modelį reikia atmesti, ranginės logistinės regresijos koeficientai vis tiek atspindi bendrą tendencingumą, nors ir ne tikslius efektus. Tačiau, vertinant atskiras nepriklausomo kintamojo grupes, reikšmingas buvo tik studentų statusas, o gautos tendencijos buvo kitokios nei kryžminių lentelių analizės metu, todėl priimtas sprendimas regresijos rezultatų neinterpretuoti, nes jie gali būti netikslūs dėl lygiagrečių tiesių prielaidos pažeidimo.

3.8. Institucinis pasitikėjimas ir susidūrimo su dezinformacija dažnis

Norint įvertinti, kaip institucinis pasitikėjimas ir pasitenkinimas demokratija siejasi su dezinformacijos pastebėjimo dažniu, buvo apskaičiuotos Spearmano koreliacijos tarp kintamųjų pasitenkinimas demokratija, pasitikėjimas žiniasklaida, pasitikėjimas Vyriausybė, pasitikėjimas viešuoju administravimu ir dezinformacijos pastebėjimo dažnis. Analizė atskleidė aiškią tendenciją: kuo asmuo mažiau patenkintas demokratija ir kuo žemesnis jo pasitikėjimas institucijomis, tuo dažniau jis mano pastarosiomis dienomis susiduriantis su dezinformacija. Ryšiai yra statistiškai reikšmingi visais atvejais. Tarp dezinformacijos stebėjimo dažnio ir pasitenkinimo demokratija nustatytas vidutinio stiprumo neigiamas ryšys ($r_s = -0,269$, $p < 0,001$), rodantis, kad asmenys, mažiau patenkinti demokratijos veikimu, dažniau nurodo matantys dezinformaciją (Žiūrėti lentelė Nr. 25).

Panašios krypties ryšiai nustatyti ir tarp dezinformacijos stebėjimo dažnio ir institucinio pasitikėjimo rodiklių: pasitikėjimas žiniasklaida ($r = -0,292$, $p < 0,001$), pasitikėjimas Vyriausybė ($r = -0,268$, $p < 0,001$) ir pasitikėjimas viešuoju administravimu ($r = -0,204$, $p < 0,001$). Tai rodo, kad mažesnis pasitikėjimas institucijomis yra susijęs su didesniu dezinformacijos pastebėjimu, nors šie ryšiai išlieka silpni arba vidutiniai.

Be to, tarpusavio pasitikėjimo rodikliai buvo stipriai teigiamai susiję tarpusavyje: pasitikėjimas žiniasklaida koreliuoja su pasitikėjimu Vyriausybė ($r = 0,512$, $p < 0,001$) ir viešuoju administravimu (r

= 0,482, $p < 0,001$), o pasitikėjimas Vyriausybe – su viešuoju administravimu ($r = 0,581$, $p < 0,001$) (Žiūrėti lentelė Nr. 25.). Ryšys tarp pasitenkinimo demokratija ir institucinio pasitikėjimo taip pat yra stiprus: pavyzdžiui, pasitenkinimas demokratija ir pasitikėjimas Vyriausybe siejasi labai glaudžiai ($r_s = 0,613$, $p < 0,001$). Tai rodo, kad institucinis pasitikėjimas ir pasitenkinimas demokratija sudaro bendrą vertybinių nuostatų kompleksą, su kuriuo glaudžiai susijęs ir dezinformacijos pastebėjimo dažnis.

Apibendrinant, rezultatai patvirtina teorinę prielaidą, kad asmenys, menčiau pasitikintys demokratinėmis institucijomis ir mažiau patenkinti demokratijos veikimu, dažniau teigia susiduriantys su dezinformacija (Rothstein ir Stolle, 2008; Moy ir Scheufele, 2000). Šis ryšys yra nuoseklus visose institucinio pasitikėjimo dimensijose ir leidžia teigti, jog institucinis pasitikėjimas yra svarbi socialinio pažeidžiamumo nuo dezinformacijos grandis. Vertinant rezultatus svarbu turėti omenyje, kad, VRM duomenimis, 2024 m. net 27 proc. apklaustų gyventojų teigia nepasitikintys valstybės įstaigomis (VRM, 2025). Tai, kad ryšys yra silpnas taip pat gali būti paaiškinta remiantis teorinėmis prielaidomis, kurios teigia, kad pasitikėjimas institucijomis daro įtaką ne tiek tam, kiek informacijos žmogus pamato, bet tam, kaip jis ją vertina (Ognyanova, 2019; Lee, 2024). Kaip pabrėžia Rothstein ir Stolle (2008) bei Moy ir Scheufele (2000), žemas pasitikėjimas institucijomis labiau susijęs su didesniu polinkiu patikėti alternatyviais šaltiniais ir dezinformacija, o ne su faktiniu jos matymo dažniu.

Lentelė Nr. 25. Institucinio pasitikėjimo ir dezinformacijos stebėjimo dažnio koreliacijos rezultatai.

Kintamieji	Q6: Dezinformacijos pastebėjimas	Q2: Pasitenkinimas demokratija	Q10.1: Pasitikėjimas žiniasklaida	Q10.3: Pasitikėjimas Vyriausybe	Q10.6: Pasitikėjimas viešuoju administravimu
Q6	1	–0,269	–0,292	–0,268	–0,204
Q2	–0,269	1	0,489	0,613	0,532
Q10.1	–0,292	0,489	1	0,512	0,482
Q10.3	–0,268	0,613	0,512	1	0,581
Q10.6	–0,204	0,532	0,482	0,581	1

3.9. Užimtumo statusas ir dezinformacija internetiniuose socialiniuose tinkluose

Remiantis atliktos dvinarės logistinės regresijos analizės rezultatais, buvo vertinama, ar socialiai pažeidžiamų grupių (studentų, pensininkų, bedarbių) atstovai dažniau nurodo socialinius tinklus kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį.

Modelio rezultatai rodo, kad bendras modelis yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 12.348$; $df = 3$; $p = 0.006$), todėl galima teigti, kad bent viena iš tirtų grupių reikšmingai skiriasi nuo kitų pagal tikimybę nurodyti socialinius tinklus (Žiūrėti lentelė Nr. 26.). Modelio paaiškinamumo rodikliai rodo, kad įtraukti nepriklausomi kintamieji paaiškina apie 1,2–1,7 proc. priklausomojo kintamojo variacijos (Cox & Snell $R^2 = 0.012$; Nagelkerke $R^2 = 0.017$). Nors determinacijos koeficientai yra maži, tačiau visi kiti rodikliai rodo, kad regresija yra tinkama. V. Čekanavičiaus ir G. Murausko (2014) teigimu, determinacijos koeficientai logistinėje regresijoje atlieka tik „pagalbinį vaidmenį“, todėl jei visi kiti būtini rodikliai yra tinkami, laikoma, kad regresijos modelis yra tinkamas.

Reikšmingi skirtumai nustatyti tarp studentų ir referencinės grupės („kitų“ respondentų) (Žiūrėti lentelė Nr. 27.). Studentų grupės koeficientas $B = 1.205$, $p = 0.003$, o $\text{Exp}(B) = 3.336$, reiškia, kad studentai 3,3 karto dažniau nei kitų grupių atstovai nurodo socialinius tinklus kaip dezinformacijos šaltinį. Tuo tarpu pensininkų ($B = -0.028$; $p = 0.859$; $\text{Exp}(B) = 0.973$) ir bedarbių ($B = -0.227$; $p = 0.421$; $\text{Exp}(B) = 0.797$) grupių skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Modelio tinkamumo patikra (Hosmer ir Lemeshow testas) parodė puikų pritaikymą prie duomenų ($\chi^2 = 0.000$; $p = 1.000$), o klasifikacijos tikslumas siekia 63,7 proc., kas laikytina vidutinio tikslumo prognozinio rezultatu socialinių mokslų kontekste.

Apibendrinant galima teigti, kad tarp tirtų socialiai pažeidžiamų grupių tik studentai statistiškai reikšmingai dažniau linkę nurodyti socialinius tinklus kaip vietą, kurioje jie susiduria su dezinformacija, palyginti su kitais respondentais. Tai būtų galima sieti ir su tuo, kad jaunesni asmenys, o studentai dažniausiai yra jaunesnio amžiaus, dažniau naudojami socialiniais tinklais. Pensininkų ir bedarbių grupių nuomonės statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo bendros populiacijos.

Lentelė Nr. 26. Dvinarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp užimtumo statuso ir dezinformacijos aptikimo soc. tinkluose.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	12.348
df	3
Sig. (p)	0.006
Klasifikacijos tikslumas (%)	63.7
Pseudo R^2	
Cox and Snell	0.012
Nagelkerke	0.017

Lentelė Nr. 27. Dvinarės logistinės regresijos rezultatai tarp užimtumo statuso ir dezinformacijos aptikimo soc. tinkluose.

Kintamasis	B	S.E.	Wald	p (Sig.)	Exp(B)
Studentai	1.205	0.407	8.741	0.003	3.336
Pensininkai	-0.028	0.157	0.032	0.859	0.973
Bedarbiai	-0.227	0.282	0.648	0.421	0.797
Konstanta	0.534	0.081	43.422	<0.001	1.706

3.10. Užimtumo statusas ir dezinformacija radijuje

Remiantis atliktos dvinarės logistinės regresijos rezultatais, buvo siekiama nustatyti, ar skirtingos socialinės grupės (studentai, pensininkai, bedarbiai) statistiškai reikšmingai skiriasi pagal tikimybę nurodyti radiją kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį.

Modelio rezultatai parodė, kad regresijos modelis kaip visuma yra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 8.987$; $df = 3$; $p = 0.029$), todėl galima teigti, kad užimtumo statusas daro įtaką tikimybei nurodyti radiją kaip dezinformacijos šaltinį (Žiūrėti lentelė Nr. 28.). Modelis paaiškina apie 0,9–2,4 proc. priklausomojo kintamojo variacijos (Cox & Snell $R^2 = 0.009$; Nagelkerke $R^2 = 0.024$), o klasifikacijos tikslumas siekia 93,6 proc. Nors determinacijos koeficientai maži, bet dėl kitų rodiklių tinkamumo modelis laikomas tinkamu.

Analizuojant atskirų grupių rodiklius, bedarbiai išsiskiria statistiškai reikšmingai ($B = 1.148$; $p = 0.003$; $\text{Exp}(B) = 3.151$), t. y. bedarbiai 3 kartus dažniau nei kitų grupių atstovai nurodo radiją kaip dezinformacijos šaltinį (Žiūrėti lentelė Nr. 29.). Tuo tarpu studentų ir pensininkų skirtumai nuo referencinės grupės („kitų“ respondentų) nėra statistiškai reikšmingi. Modelio pritaikomumas prie duomenų yra geras (Hosmer ir Lemeshow $\chi^2 = 0.000$; $p = 1.000$), kas rodo, kad modelis adekvačiai atspindi stebimus duomenis.

Apibendrinant galima teigti, kad bedarbių grupė statistiškai reikšmingai dažniau nei kiti respondentai nurodo radiją kaip dezinformacijos šaltinį, o studentų ir pensininkų atsakymai nuo kitų reikšmingai nesiskiria.

Lentelė Nr. 28. Dvinarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp užimtumo statuso ir dezinformacijos radijuje.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	8.987
df	3
Sig. (p)	0.029
Klasifikacijos tikslumas (%)	93.6
Pseudo R²	
Cox and Snell	0.009
Nagelkerke	0.024

Lentelė Nr. 29. Dvinarės logistinės regresijos rezultatai tarp užimtumo statuso ir dezinformacijos radijuje.

Kintamasis	B	S.E.	Wald	p (Sig.)	Exp(B)
Studentai	-0.335	0.708	0.224	0.636	0.715
Pensininkai	-0.246	0.343	0.514	0.473	0.782
Bedarbiai	1.148	0.390	8.656	0.003	3.151
Konstanta	-2.726	0.163	279.892	<0.001	0.066

3.11. Užimtumo statusas bei vaikų skaičius šeimoje ir dezinformacija tinklalaidėse.

Remiantis atliktos dvinarės logistinės regresijos analizės rezultatais, buvo vertinta, ar užimtumas ir vaikų skaičius namų ūkyje daro įtaką tikimybei nurodyti tinklalaidės (Angl. *podcast*) kaip dezinformacijos šaltinį.

Modelis buvo statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 15.371$; $df = 6$; $p = 0.018$), tai reiškia, kad bent vienas iš įtrauktų nepriklausomų kintamųjų reikšmingai prisideda prie prognozės (Žiūrėti lentelė Nr. 30.). Modelis paaiškina apie 1,6–3,0 proc. priklausomojo kintamojo variacijos (Cox & Snell $R^2 = 0.016$; Nagelkerke $R^2 = 0.030$). Klasifikacijos tikslumas siekia 87,2 proc. Nors determinacijos koeficientai maži, bet dėl kitų rodiklių tinkamumo modelis laikomas tinkamu.

Užimtumo statusas (studentai, pensininkai, bedarbiai) nėra statistiškai reikšmingas ($p = 0.208$). Nė viena grupė neišsiskiria reikšmingai nuo kitų (Žiūrėti lentelė Nr. 31.).

Vaikų skaičius šeimoje yra statistiškai reikšmingas ($p = 0.049$), o ypač šeimos, turinčios vieną vaiką, dažniau nurodo tinklalaidės kaip dezinformacijos šaltinį ($B = 0.676$; $p = 0.011$; $Exp(B) = 1.966$; 95 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 31.). Tai reiškia, kad respondentai, turintys vieną vaiką, beveik du kartus dažniau nei respondentai be vaikų nurodo tinklalaidės kaip dezinformacijos šaltinį. Kitų vaikų skaičiaus

kategorijų poveikis nebuvo reikšmingas. Apibendrinant galima teigti, kad vaikų skaičius šeimoje yra reikšmingas veiksnys — šeimos, turinčios vaikų, dažniau nurodo tinklalaidės kaip dezinformacijos šaltinį, o užimtumo statusas reikšmingos įtakos neturi.

Lentelė Nr. 30. Dvinarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp užimtumo statuso, vaikų skaičiaus šeimoje ir dezinformacijos tinklalaidėse.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	15.371
df	6
Sig. (p)	0.018
Klasifikacijos tikslumas (%)	87.2
Pseudo R²	
Cox and Snell	0.016
Nagelkerke	0.030

Lentelė Nr. 31. Dvinarės logistinės regresijos rezultatai tarp užimtumo statuso, vaikų skaičiaus šeimoje ir dezinformacijos tinklalaidėse.

Kintamasis	B	S.E.	Wald	df	p (Sig.)	Exp(B)
Studentai	0.464	0.408	1.294	1	0.255	1.590
Pensininkai	-0.099	0.260	0.144	1	0.705	0.906
Bedarbiai	-1.163	0.687	2.868	1	0.090	0.312
1 vaikas	0.676	0.266	6.471	1	0.011	1.966
2 vaikai	0.524	0.326	2.586	1	0.108	1.688
3+ vaikai	0.586	0.641	0.837	1	0.360	1.797
Konstanta	-2.054	0.152	183.358	1	<0.001	0.128

Svarbu pastebėti, kad remiantis dvinarės logistinės regresijos rezultatais, buvo siekiama nustatyti, ar skirtingos užimtumo grupės (studentai, pensininkai, bedarbiai) skiriasi pagal tikimybę nurodyti televiziją kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį, tačiau modelis neparodė statistiškai reikšmingų rezultatų. Minimus rezultatus galite pamatyti priede Nr. 2.

3.12. Vaikų skaičius šeimoje ir dezinformacija naujienų portaluose

Remiantis atliktos dvinario logistinės regresijos rezultatais, buvo siekiama įvertinti, ar vaikų skaičius namų ūkyje turi įtakos tikimybei nurodyti naujienų portalus ir internetinius žurnalus kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį.

Modelis buvo statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 14.904$; $df = 3$; $p = 0.002$), o tai reiškia, kad vaikų skaičius reikšmingai veikia tikimybę susidurti su dezinformacija naujienų portaluose (Žiūrėti lentelė Nr. 32.). Modelis paaiškina apie 1,6–2,2 proc. priklausomojo kintamojo variacijos (Cox & Snell $R^2 = 0.016$; Nagelkerke $R^2 = 0.022$). Klasifikacijos tikslumas siekia 68,1 proc. Nors determinacijos koeficientai maži, bet dėl kitų rodiklių tinkamumo modelis laikomas tinkamu.

Analizuojant atskiras kategorijas matyti, kad šeimos, turinčios vieną vaiką, statistiškai reikšmingai rečiau nurodo naujienų portalus kaip dezinformacijos šaltinį nei šeimos be vaikų ($B = -0.852$; $p < 0.001$; $\text{Exp}(B) = 0.426$) (Žiūrėti lentelė Nr. 33.). Tai reiškia, kad vieną vaiką turintys respondentai apie 57 proc. rečiau nei neturintys vaikų respondentai priskiria naujienų portalus prie dezinformacijos šaltinių. Tuo tarpu šeimos, turinčios du vaikus ($B = 0.059$; $p = 0.813$; $\text{Exp}(B) = 1.061$) ir šeimos, turinčios tris ar daugiau vaikų ($B = -0.457$; $p = 0.403$; $\text{Exp}(B) = 0.633$) nuo neturinčių vaikų šeimų statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų skaičius šeimoje šiek tiek susijęs su požiūriu į dezinformacijos šaltinius: šeimos, turinčios vieną vaiką, rečiau įvardija naujienų portalus kaip informacinius kanalus, kuriuose stebi dezinformaciją, o kitų kategorijų respondentų atsakymai nesiskiria nuo neturinčių vaikų respondentų.

Lentelė Nr. 32. Dvinarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp vaikų skaičiaus šeimoje ir dezinformacijos naujienų portaluose.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	14.904
df	3
Sig. (p)	0.002
Klasifikacijos tikslumas (%)	68.1
Pseudo R^2	
Cox and Snell	0.016
Nagelkerke	0.022

Lentelė Nr. 33. Dvinarės logistinės regresijos rezultatai tarp vaikų skaičiaus šeimoje ir dezinformacijos naujienų portaluose.

Kintamasis	B	S.E.	Wald	p (Sig.)	Exp(B)
1 vaikas	-0.852	0.243	12.280	<0.001	0.426
2 vaikai	0.059	0.250	0.056	0.813	1.061
3+ vaikai	-0.457	0.547	0.699	0.403	0.633
Konstanta	-0.655	0.079	69.026	<0.001	0.520

3.13. Socialiai pažeidžiamų asmenų (ne)sutikimas su teiginiu, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos per EP rinkimus.

Buvo atlikta priklausomo kintamojo Q13_4 analizė pagal nepriklausomus kintamuosius. Skirtumų pagal užimtumo grupes analizei naudotas Kruskal–Wallis H testas, nes priklausomas kintamasis yra ranginis, o nepriklausomas – kategorinis su penkiomis grupėmis (dirbantys, studentai, pensininkai, bedarbiai, neįgalieji ar sergantys), ir chi kvadrato testas. Rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingų skirtumų tarp užimtumo grupių nenustatyta ($H(4) = 2.540$, $p = 0.637$; $\chi^2(16)=23.930$, $p=0.091$). Tai reiškia, jog požiūris į dezinformacijos egzistavimą žiniasklaidoje nesiskiria reikšmingai tarp skirtingų užimtumo grupių.

Iš rezultatų matyti tam tikros tendencijos. Daugiausia su teiginiu, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos, sutinka bedarbiai (32,4 proc.) ir pensininkai (28,6 proc.), o mažiausiai sutinkančių – tarp studentų (23,1 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 34.). „Nei sutinkančių, nei nesutinkančių“ atsakymą dažniausiai rinkosi dirbantieji (43,4 proc.) ir pensininkai (38,8 proc.), o „nesutinkančių“ daugiau tarp bedarbių (35,1 proc.), tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Lentelė Nr. 34. Respondentų nuomonė apie dezinformaciją žiniasklaidoje pagal užimtumo grupę.

Q13_4 – Sutinka, kad buvo dezinformacijos	Dirbantys (%)	Studentai (%)	Pensininkai (%)	Bedarbiai (%)	Neįgalieji ar sergantys (%)	Iš viso (%)
1. Visiškai sutinku	5,1	0,0	5,1	0,0	17,4	5,1
2. Sutinku	23,4	23,1	28,6	32,4	21,7	24,5
3. Nei sutinku, nei nesutinku	43,4	38,5	38,8	24,3	21,7	41,0
4. Nesutinku	20,7	30,8	23,5	35,1	30,4	22,5
5. Visiškai nesutinku	7,3	7,7	4,1	8,1	8,7	7,0

Skirtumų pagal socialinę klasę analizei taikytas Kruskal–Wallis H testas, nes priklausomas kintamasis yra ranginis, o nepriklausomas – kategorinis, turintis šešias grupes (darbininkų klasė, žemesnioji vidurinioji, vidurinioji, aukštesnioji vidurinioji, aukštesnioji klasė ir kita), ir chi kvadrato testas. Rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingų skirtumų tarp socialinių klasių nenustatyta ($H(5) = 4.557$, $p = 0.472$; $\chi^2(20)=26.722$, $p=0.143$). Tai rodo, kad respondentų požiūris į dezinformacijos egzistavimą žiniasklaidoje nesiskiria reikšmingai pagal socialinę klasę.

Rezultatai parodė, kad visose klasėse daugiausia respondentų pasirinko atsakymą „nei sutinku, nei nesutinku“ (apie 40–43 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 35.). Šiek tiek dažniau su teiginiu, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos, sutiko žemesniosios vidurinės (25,8 proc.) ir vidurinės klasės (26,8

proc.) atstovai, o visiškai sutinkančių kiek daugiau tarp aukštesnės klasės (11,8 proc.). Vis dėlto šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Lentelė Nr. 35. Respondentų nuomonė apie dezinformaciją žiniasklaidoje pagal subjektyvų savęs priskyrimą socialinei klasei.

Q13_4 – Sutinka, kad buvo dezinformacijos	Darbininkų klasė (%)	Žem. vidurinė klasė (%)	Vidurinė klasė (%)	Aukštesnė vidurinė klasė (%)	Aukštesnė klasė (%)	Kita (%)	Iš viso (%)
1. Visiškai sutinku	7,5	6,9	3,7	3,8	11,8	0,0	5,2
2. Sutinku	20,4	25,8	26,8	24,6	5,9	25,0	24,5
3. Nei sutinku, nei nesutinku	39,8	40,3	41,2	43,1	41,2	50,0	41,2
4. Nesutinku	22,6	22,6	21,3	24,6	23,5	0,0	22,3
5. Visiškai nesutinku	9,7	4,4	7,0	3,8	17,6	25,0	6,8

Skirtumų pagal gyvenamąją vietą analizei naudotas Kruskal–Wallis H testas, nes priklausomas kintamasis yra ranginis, o nepriklausomas – kategorinis su trimis grupėmis (kaimas, mažas ar vidutinio dydžio miestas, didelis miestas), ir chi kvadrato testas. Rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingų skirtumų tarp gyvenamosios vietos grupių nenustatyta ($H(2)=0.721$, $p=0.697$; $\chi^2(8)=8.296$, $p=0.405$). Tai reiškia, jog respondentų požiūris į teiginį, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos apie EP rinkimus, nesiskiria reikšmingai pagal gyvenamąją vietą.

Galima matyti, kad visose vietovėse dominuoja atsakymas „nei sutinku, nei nesutinku“ (nuo 37,5 proc. iki 43,3 proc.) (Žiūrėti lentelė Nr. 36.). Su teiginiu „žiniasklaidoje buvo dezinformacijos“ šiek tiek dažniau sutinka mažų ir vidutinių miestų (23,1 proc.) bei didmiesčių (25,3 proc.) gyventojai, o visiškai sutinkančių kiek daugiau kaimo vietovėse (5,9 proc.). Tuo tarpu „nesutinkančių“ ir „visiškai nesutinkančių“ respondentų proporcijos gana panašios tarp visų grupių. Šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Lentelė Nr. 36. Respondentų nuomonė apie dezinformaciją žiniasklaidoje pagal gyvenamąją vietą.

Q13_4 – Sutinka, kad buvo dezinformacijos	Kaimo vietovė (%)	Mažas ar vidutinis miestas (%)	Didelis miestas (%)	Iš viso (%)
1. Visiškai sutinku	5,9	8,7	3,5	5,2
2. Sutinku	24,3	23,1	25,3	24,6
3. Nei sutinku, nei nesutinku	43,3	37,5	40,3	41,1
4. Nesutinku	19,3	26,0	23,8	22,3
5. Visiškai nesutinku	7,2	4,8	7,1	6,8
N (valid)	305	104	340	749

Skirtumų pagal subjektyvų šeimos gyvenimo lygį analizei taikyti chi kvadrato ir median testai. chi kvadrato testas parodė statistiškai reikšmingus skirtumus tarp grupių ($\chi^2(24)=67.331$, $p<0.001$), o Median testas reikšmingų skirtumų nenustatė ($\chi^2(6)=6.746$, $p=0.345$). Tai reiškia, kad grupių pasiskirstymai pagal atsakymus skiriasi, nors bendras medianinis požiūrio lygis išlieka panašus.

Rezultatuose matyti, kad tiek prasčiausiai gyvenantys (1 kategorija), tiek turtingiausi (7 kategorija) respondentai išsiskiria kraštutiniais vertinimais (Žiūrėti lentelė Nr. 37.). Tarp mažiausias pajamas nurodžiusių asmenų daugiau yra tiek „visiškai sutinkančių“ (20,0 proc.), tiek „visiškai nesutinkančių“ (taip pat 20,0 proc.), o tarp turtingiausių — net 26,7 proc. „visiškai sutinkančių“ ir tiek pat „visiškai nesutinkančių“. Vidutines pajamas nurodę respondentai (4–5 kategorijos) dažniausiai pasirinko atsakymą „nei sutinku, nei nesutinku“ (apie 42–43 proc.), rodančią vidutinį, neutralų požiūrį. Šie duomenys leidžia teigti, kad kraštutinėse pajamų grupėse labiau poliarizuotas požiūris į dezinformaciją žiniasklaidoje, o vidutinių pajamų grupės linkusios į nuosaikesnį vertinimą.

Lentelė Nr. 37. Respondentų nuomonė apie dezinformaciją žiniasklaidoje pagal subjektyvų šeimos gyvenimo lygio vertinimą.

Q13_4 – Sutinku, kad buvo dezinformacijos	1 (Labai prastai) (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	6 (%)	7 (Labai gera) (%)	Iš viso (%)
1. Visiškai sutinku	20.0	12.2	3.8	4.0	3.9	1.9	26.7	5.3
2. Sutinku	24.0	24.4	22.3	25.5	25.1	30.8	13.3	24.9
3. Nei sutinku, nei nesutinku	12.0	29.3	49.2	42.7	41.4	34.6	20.0	40.7
4. Nesutinku	24.0	22.0	21.5	21.9	24.1	28.8	13.3	22.8
5. Visiškai nesutinku	20.0	12.2	3.1	5.8	5.4	3.8	26.7	6.4

Skirtumų pagal požiūrį į pajamų perskirstymą (Q12_2) analizei taikyti chi kvadrato ir median testai. Median testas nerodė statistiškai reikšmingų medianų skirtumų tarp grupių ($\chi^2(9)=8.498$, $p=0.485$), tačiau chi kvadrato testas parodė reikšmingus atsakymų pasiskirstymo skirtumus

($\chi^2(40)=58.278$, $p=0.031$). Tai reiškia, kad nors bendras medianinis požiūrio lygis išlieka panašus, respondentų atsakymai tarp skirtingų požiūrių į perskirstymą grupių išsiskiria.

Kaip matyti iš lentelės Nr. 38., labiausiai už pajamų perskirstymą pasisakantys respondentai (Q12_2=0–2) pasižymi didesniu kraštutinumų pasireiškimu. Tarp jų daugiau tiek „visiškai sutinkančių“ (nuo 13,6 proc. iki 15,3 proc.), tiek „visiškai nesutinkančių“ (nuo 8,0 proc. iki 15,3 proc.) su teiginiu, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos. Tai rodo, kad šie asmenys dažniau išreiškia stiprią nuomonę – tiek pozityvią, tiek neigiamą. Tuo tarpu vidutinio požiūrio grupės (Q12_2=3–7) daugiausia pasirinko neutralią poziciją – „nei sutinku, nei nesutinku“, kuri jose siekia nuo 40 iki 55 proc. Šios grupės išsiskiria nuosaikesniu vertinimu, dažniausiai vengiančiu kraštutinių teiginių. Įdomu, kad labiausiai prieš pajamų perskirstymą nusiteikę respondentai (Q12_2=8–10) vėl siek tiek poliarizuojasi, tačiau ne taip stipriai kaip palaikantieji perskirstymą. Tarp jų daugiau „sutinkančių“ (apie 25–34 proc.) ir „nesutinkančių“ (apie 27–29 proc.), bet mažiau „visiškai“ kraštutinių pozicijų. „visiškai nesutinkančių“ pasirinkimas padažnėja tik labiausiai perskirstymo nepalaikančioje (Q12_2=10) kategorijoje (9,3 proc.).

Tendencija rodo, kad pajamų perskirstymo šalininkai labiau išsiskiria kraštutiniais vertinimais žiniasklaidos atžvilgiu, tuo tarpu vidutinių ar priešingų pažiūrų grupės dažniau laikosi nuosaikesnių ar neutralesnių pozicijų.

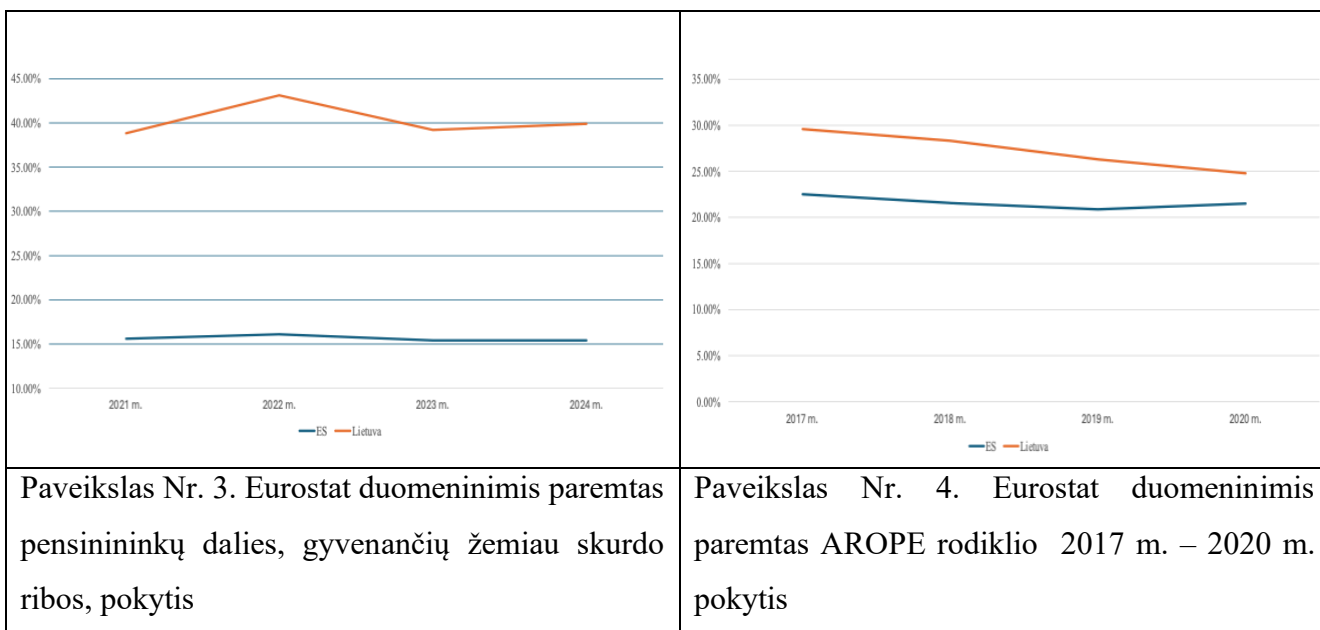
Lentelė Nr. 38. Respondentų nuomonė apie dezinformaciją žiniasklaidoje pagal požiūrį į pajamų perskirstymą.

Q13_4 – Sutinku, kad buvo dezinformacijos	0 (%)	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	6 (%)	7 (%)	8 (%)	9 (%)	10 (%)	Iš viso (%)
1. Visiškai sutinku	15,3	13,6	4,0	6,0	4,8	5,1	3,2	1,4	3,1	4,5	4,7	5,4
2. Sutinku	18,6	18,2	28,0	34,0	19,4	18,6	23,8	31,0	24,6	34,1	23,4	23,9
3. Nei sutinku, nei nesutinku	35,6	36,4	32,0	40,0	54,8	42,3	52,4	39,4	41,5	29,5	42,1	41,9
4. Nesutinku	15,3	27,3	28,0	10,0	16,1	25,0	17,5	25,4	29,2	27,3	20,6	21,8
5. Visiškai nesutinku	15,3	4,5	8,0	10,0	4,8	9,0	3,2	2,8	1,5	4,5	9,3	7,0

Atlikta inferencinė analizė parodė, kad iš penkių nagrinėtų nepriklausomų kintamųjų statistiškai reikšmingi skirtumai tarp grupių nustatyti tik pagal požiūrį į pajamų perskirstymą (Q12_2) ir subjektyvų šeimos gyvenimo lygio vertinimą (D11), tačiau ir šiuo atveju medianų skirtumai nebuvo reikšmingi, o

tai leidžia teigti, kad grupių pasiskirstymas pagal požiūrį į dezinformaciją žiniasklaidoje yra struktūriškai, bet ne medianiškai skirtingas. Visi kiti tiriamieji kintamieji – užimtumas (D6), subjektyvi socialinė klasė (D7) bei gyvenamoji vieta (D8) – neatskleidė statistiškai reikšmingų skirtumų, todėl galima teigti, kad šie demografiniai ar socialiniai veiksniai nėra reikšmingai susiję su požiūriu į dezinformaciją žiniasklaidoje. Tad nors ir silpnas rezultatų statistinis reikšmingumas, bet jis atspindi teorines tendencijas, kad dezinformacijos suvokimą labiau formuoja subjektyvūs savo ekonominės padėties vertinimas, o ne objektyvi socio-ekonominė padėtis (Grišinas et al., 2022). Tačiau, anot Grišino (2022), šis subjektyvus vertinimas nėra savitiksliis – jis formuojasi remiantis realia socialine ir ekonomine patirtimi ir atlieka tarpinį vaidmenį tarp objektyvios padėties ir informacinių nuostatų.

Svarbu įvertinti tai, kad Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2022 m. net 15 proc. gyventojų, vyresnių nei 16 m. buvo nepatenkinti savo namų ūkio finansine padėtimi, o net 51 proc. tik vidutiniškai patenkinti (Lietuvos statistikos departamentas, 2023), tokia gyventojų nuomonė gali formotis dėl realios socialinės padėties šalyje. Socialines pašalpas 2024 m. Lietuvoje gavo 111,9 tūkst. (3,9 proc.) gyventojų (SADM, 2025). Pagal Eurostat pateiktus duomenis 2024 m., net 39,9 proc. Lietuvos pensininkų gyvena žemiau skurdo rizikos ribos, palyginti su 15,4 proc. Europos Sąjungoje, kas rodo, kad skurdo rizika pensininkams Lietuvoje yra dvigubai didesnė nei ES vidurkis, kuris taip pat yra didelis (Eurostat, 2024a) ir kaip galima matyti paveiksle Nr. 3., situacija negerėja, o kaip tik, lyginant su 2021 m. pablogėjo. Lietuvoje 2020 m. metais AROPE rodiklis, matuojantis gyventojų dalį, kurie patiria pajamų skurdą, materialinį nepriteklių arba gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, siekė 24,8 proc., tuo tarpu Europos Sąjungos vidurkis sudarė 21,5 proc. (Eurostat, 2020). Nors skirtumas, tarp Lietuvos rodiklių ir ES vidurkio, nedidelis, bet bendra dalis yra sąlyginai didelė, tai beveik ketvirtadalis gyventojų. Paveiksle Nr. 4. Galima matyti Lietuvos AROPE rodiklio gerėjimą, lyginant su ankstesniais metais, tačiau jis labai nežymus ir problemos nesprendžia. Eurostat duomenimis 8,8 proc. Lietuvos gyventojų nurodė, kad negali sau leisti valgio su mėsa (ar baltyminiu pakaitalu) kas antrą dieną, Europos Sąjungoje šis rodiklis siekė maždaug 8,5 proc (Eurostat, 2024b). Nors skirtumas tarp Lietuvos ir ES situacijos nedidelis, bet procentinė dalis, kuri negali sau leisti visaverčio maisto yra nemaža, o tai gali reikšmingai prisidėti prie nepasitenkinimo savo gyvenimo lygiu. Tad siejant atsparumą dezinformacijai su nepasitenkinimu savo ekonomine padėtimi Lietuvoje galima būtų matyti nemažą problemą. Socialinė apsauga užtikrina išteklius ir taip formuoja visuomenės požiūrį ir (ne)pasitenkinimą institucijų veikla (Kumlin, 2007), tačiau iš pateiktos statistikos matome, kad nemaža Lietuvos gyventojų dalis dar turi priežasčių, dėl ko gali būti nusivylę institucijų veikla, nes socialinės politikos rezultatai negerina arba labai nežymiai ir per lėtai gerina lietuvių socialinę padėtį.



Įdomu tai, kad visose šio tyrimo analizėse aiškiai dominuoja neutrali atsakymo kategorija – „nei sutinku, nei nesutinku“, kuri dažniausiai siekia apie 40–45 proc. Ši tendencija rodo, kad dauguma respondentų linkę rinktis saugiausią, mažiausiai įsipareigojančią poziciją, vengdami aiškaus vertybinio apsisprendimo. Tokį pasirinkimą gali lemti nepasitikėjimas savo žiniomis apie dezinformacijos mastą, polinkis vengti ginčytinų temų arba bendras informacinio neapibrėžtumo jausmas, kai respondentai nėra tikri, kokia yra žiniasklaidos situacija. Be to, kraštutinės nuomonės („visiškai sutinku“ ar „visiškai nesutinku“) dažniau pasireiškia tarp socialiai poliarizuotų grupių – tiek turtingiausių, tiek mažiausias pajamas nurodžiusių respondentų, taip pat tarp labiausiai už pajamų perskirstymą pasisakančių asmenų. Tai leidžia manyti, kad kraštutinės ekonominės ar ideologinės pozicijos gali būti susijusios su stipresniu emociniu ar vertybiniu santykiu su informacija, o vidutinės grupės linkusios išlikti nuosaikios ir atsargios. Apskritai rezultatai rodo, kad požiūris į dezinformaciją žiniasklaidoje nėra aiškiai veikiamas socialinių veiksnių, o labiau atspindi bendrą informacinį neapibrėžtumą ir vidutinį pasyvų požiūrį, būdingą didžiajai daliai respondentų.

Siekiant nustatyti ar užimtumo statusas, subjektyvus ekonominės klasės, šeimos gyvenimo lygio vertinimas, nuomonė apie pajamų perskirstymą, gyvenamoji vieta daro įtaką tam, ar respondantai mano matę dezinformaciją žiniasklaidoje per EP rinkimus, buvo atlikta ranginės logistinės regresijos analizė, tačiau šis metodas nesuveikė. Taip pat ranginės logistinės regresijos analizė buvo bandoma atlikti ir inferencinės analizės metu statistiškai reikšmingus rezultatus pademonstravusiems kintamiesiems

(pajamų perskirstymo vertinimui ir subjektyvaus šeimos gyvenimo lygio vertinimui), tačiau ir šios analizės rezultatai nebuvo statistiškai reikšmingi. Minimumus rezultatus galima pamatyti priede Nr. 3.

3.14. Pasitenkinimas demokratija ir gerovės perskirstymas bei subjektyvus šeimos ekonominis statusas.

Siekiant išsiaiškinti kokį vaidmenį pasitikėjimas institucijomis užima tyrimo respondentų nuostatose buvo pasitelktas pasitenkinimo demokratija kintamasis. Kryžminių lentelių pagalba Buvo tikrinama, ar pasitenkinimas demokratija susijęs su gyventojų požiūriu į pajamų perskirstymą ir subjektyviu šeimos gyvenimo lygio vertinimu.

Analizuojant gyventojų požiūrį į pajamų perskirstymą ir požiūrį į demokratiją, rezultatai parodė statistiškai reikšmingą ryšį tarp šių dviejų kintamųjų ($\chi^2(30) = 92,27$, $p < 0,001$), vadinasi, pajamų perskirstymo palaikymas reikšmingai skiriasi tarp skirtingai demokratiją vertinančių respondentų.

Skirtingos požiūrio į perskirstymą kategorijos pasiskirstė nevienodai: tie, kurie labiausiai palaiko perskirstymą, dažniau yra nepatenkinti demokratijos veikimu (pvz., tarp visiškai palaikančių 25 proc. yra nepatenkinti, dar 34,7 proc. visiškai nepatenkinti) (Žiūrėti lentelė Nr. 39.). Tuo tarpu vidutinės pozicijas (4–7 kategorija) pasirinkę respondentai dažniau nurodo „patenkinti“ demokratija (48–60 proc.).

Kita tendencija - visiškai prieš perskirstymą nusiteikę asmenys taip pat rodo didelį nepasitenkinimą demokratija (31,8 proc. „nepatenkinti“ ir 7,9 proc. „visiškai nepatenkinti“), tačiau lyginant su kitomis kategorijomis, šioji dažniausiai rinkosi ir „labai patenkinti“ demokratija (15,2 proc.).

Taigi, žemiausio ir aukščiausio perskirstymo palaikymo kategorijose matoma stipresnė poliarizacija, žvelgiant į bendrą tendenciją labiau už perskirstymą esančios kategorijos, kurią teoriškai turėtų sudaryti mažiau pasiturintys asmenys, yra labiau nepatenkintos demokratija, o prieš perskirstymą esantys respondentai, kurie teoriškai turėtų būti turtingesnės grupės atstovai, yra labiau patenkinti. Vidurinės pajamų perskirstymo grupės yra nuosaikesnės.

Lentelė Nr. 39. Pasitenkinimas demokratija pagal pajamų perskirstymo palaikymą.

Pajamų perskirstymo palaikymas	Labai patenkinti demokratija (%)	Patenkinti demokratija (%)	Nepatenkinti demokratija (%)	Visiškai nepatenkinti Demokratija (%)	Iš viso (%)
0 Visiškai už perskirstymą	1.4	38.9	25.0	34.7	100
1	7.1	39.3	42.9	10.7	100
2	0.0	44.8	44.8	10.3	100
3	7.4	48.5	29.4	14.7	100
4	8.5	48.8	29.3	13.4	100
5	3.0	44.0	40.5	12.5	100
6	7.7	52.6	26.9	12.8	100
7	6.5	59.1	25.8	8.6	100
8	4.9	60.5	29.6	4.9	100
9	3.4	69.5	20.3	6.8	100
10 Visiškai prieš perskirstymą	15.2	45.0	31.8	7.9	100

Analizuojant ryšį tarp subjektyvaus šeimos gyvenimo lygio ir pasitenkinimo demokratija, nustatyta statistiškai reikšminga priklausomybė ($\chi^2(18) = 121,92$, $p < 0,001$). Ši tendencija yra labai aiški: kuo aukščiau respondentai vertina savo šeimos gyvenimo lygį, tuo labiau jie patenkinti demokratijos veikimu (Žiūrėti lentelė Nr. 40.) . Nors matyti, kad labiausiai turtingais save laikančių asmenų kategorijoje šiek tiek sustiprėja ir nepasitenkinimas demokratija, tačiau nesugrįžta į tokį aukštą procentą kaip nepasiturinčiai save vertinantys. Tarp mažiausias pajamas / prastą gyvenimo lygį deklaruojančių gyventojų 46,9 proc. „visiškai nepatenkinti“ demokratija ir tik 3,1 proc. „labai patenkinti“. Tuo tarpu turtingiausių kategorijoje tik 11,1 proc. nurodo „labai patenkinti“, tačiau net 33,3 proc. taip pat yra „visiškai nepatenkinti“. Vidurinės kategorijos (3–5) pasižymi daugiausia nuosaikiu vertinimu („patenkinti“ yra 47–55 proc. respondentų).

Taigi, žemiausi ir aukščiausi gyvenimo lygio vertinimai yra labiausiai poliarizuoti demokratijos vertinimo atžvilgiu, o vidurinės grupės išlieka kur kas nuosaikesnės, tačiau bendra tendencija rodo, kad turtingesniais save laikantys respondentai labiau patenkinti demokratija.

Lentelė Nr. 40. Pasitenkinimas demokratija pagal subjektyvų šeimos gyvenimo lygio vertinimą.

Subjektyvus gyvenimo lygio vertinimas	Labai patenkinti (%)	2 Patenkinti (%)	3 Nepatenkinti (%)	4 Visiškai nepatenkinti (%)	Iš viso (%)
1 (nepasiturintys)	3.1	21.9	28.1	46.9	100
2	6.9	20.7	39.7	32.8	100
3	2.1	47.9	34.2	15.8	100
4	5.3	53.8	32.0	8.9	100
5	11.1	55.2	28.4	5.4	100
6	13.6	50.8	33.9	1.7	100
7 (turingi)	11.1	27.8	27.8	33.3	100

Buvo atlikta ranginė logistinė regresija tam, kad būtų įvertinta, kaip du veiksniai – požiūris į pajamų perskirstymą (Q12_2) ir subjektyvus gyvenimo lygio vertinimas (D11) – siejasi su pasitenkinimu demokratija. Gauti rezultatai rodo, kad modelis yra statistiškai reikšmingas ($p < 0,001$), vadinasi, šie du kintamieji iš tiesų padeda paaiškinti, kodėl žmonės skirtingai vertina demokratijos veikimą (Žiūrėti lentelė Nr. 41.). Determinacijos koeficientas (Nagelkerke) – 0.082, tai reiškia, kad modelis paaiškina 8,2 proc. variacijos, tačiau kaip Čekanavičius ir Murauskas (2014) minėjo, logistinėse regresijose geras determinacijos koeficientas nėra būtinas. Nors modelio tiesių lygiagretumo prielaida formaliai neatitinka idealaus varianto (*test of parallel lines* $p = 0,030$), pagrindiniai ryšiai yra stabilūs ir atitinka kryžminių lentelių analizės rezultatuose išryškėjusias tendencijas, todėl, remdamiesi F.E. Harell (2023) aiškinimu, šią regresiją interpretuosime žveldami tik į bendras tendencijas, bet ne į konkretų prognozavimą.

Abu nepriklausomi kintamieji pasirodė reikšmingi. Tie respondentai, kurie labiau palaiko pajamų perskirstymą, paprastai yra mažiau patenkinti demokratija. Tai rodo neigiamas koeficientas ($\beta = -0,089$, $p < 0,001$). Dar aiškesnė tendencija išryškėja vertinant subjektyvų gyvenimo lygį: prasčiau savo finansinę padėtį vertinantys asmenys dažniau būna nepatenkinti demokratija, o šis ryšys yra stipresnis nei pajamų perskirstymo atveju ($\beta = -0,359$, $p < 0,001$).

Lentelė Nr. 41. Ranginės logistinės regresijos tarp pasitenkinimo demokratija ir subjektyvaus gyvenimo lygio bei požiūrio į pajamų perskirstymą rezultatai.

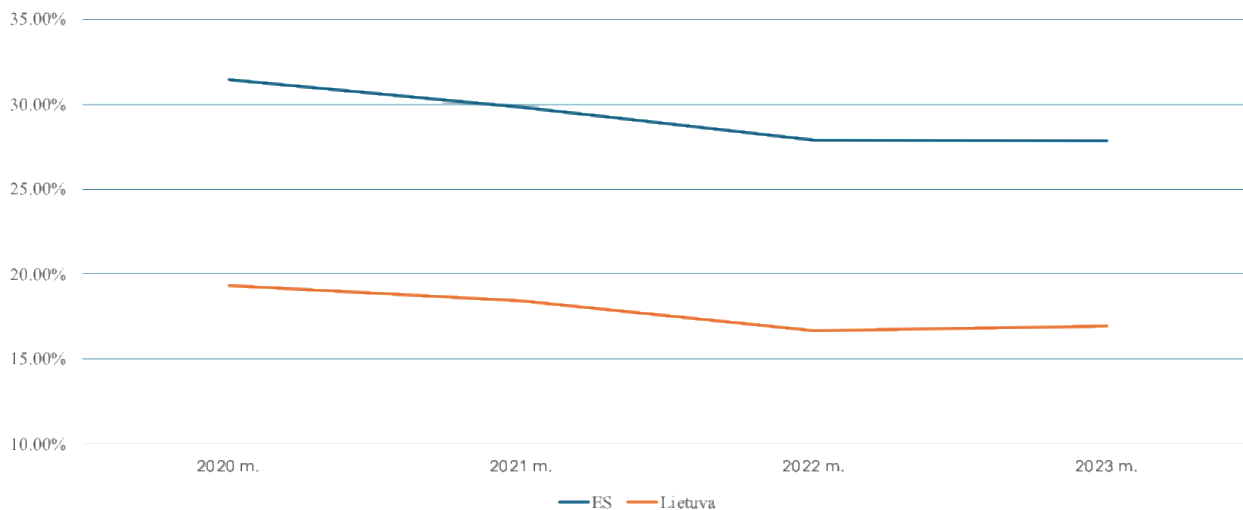
Rodiklis	Reikšmė	
Model Chi-Square	$\chi^2 = 70.56$, $p = 0.001$	
Nagelkerke R^2	0.082	
Pearson Chi-Square	$\chi^2 = 289.756$, $p < 0.001$	
Deviance Chi-Square	$\chi^2 = 239.661$, $p = 0.026$	
Kintamasis	B	Sig. (p)
D11 – Šeimos gyvenimo lygis	-0.359	<0,001
Q12_2 – Požiūris į pajamų perskirstymą	-0.089	<0,001

Apibendrinant galima teigti, kad tiek ekonominis nepasitenkinimas, tiek stipresnė socialinio teisingumo paklausos nuostata (pajamų perskirstymas) siejasi su didesniu kritiškumu demokratijos atžvilgiu. Kitaip tariant, blogiau gyvenantys ir perskirstymo labiau siekiantys asmenys yra mažiau patenkinti demokratija, o geriau gyvenantys – dažniau vertina ją palankiai. Šie rezultatai dera su teorinėmis įžvalgomis, kad demokratijos ir institucijų vertinimą labiau formuoja subjektyvus savo ekonominės ir socialinės padėties suvokimas, o ne objektyvūs socio-demografiniai rodikliai. Kaip pabrėžia Vallier (2019) ir Zmerli bei Newton (2008), institucinis pasitikėjimas kyla iš piliečio subjektyvaus įsitikinimo dėl sistemos sąžiningumo ir veiksmingumo, todėl ekonominio nesaugumo patirtis gali silpninti pasitenkinimą demokratija. Rothstein ir Stolle (2008) taip pat pažymi, kad procedūrinio teisingumo ir socialinio teisingumo suvokimas yra esminis pasitikėjimo pamatas, todėl subjektyvus nepasitenkinimas gyvenimo lygiu natūraliai siejasi su kritiškesniu požiūriu į valstybės funkcionavimą. Tai stiprina socialinę tapatybę priešišką valstybės institucijoms, formuojant „mes prieš juos“ poziciją.

Kumlin (2007) teigia, kad santykį su valstybe gyventojai patiria per jos teikiamus išteklius, todėl problemos mąstui suprasti, svarbu prisiminti praėjusiame skyrelyje aptartą statistiką. Lietuvos statistikos departamento duomenims, 2022 m. 15 proc. gyventojų, vyresnių nei 16 m. buvo nepatenkinti savo namų ūkio finansine padėtimi, net 51 proc. tik vidutiniškai patenkinti (Lietuvos statistikos departamentas, 2023), taip pat, o Eurostat duomenys rodo, jog beveik ketvirtadalis Lietuvos gyventojų dalis gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos ir socialinės politikos priemonės šios situacijos negerina (Eurostats, 2024a). Taip pat, svarbu pastebėti, kad Eurostat duomenimis 2023 m. pensijų išlaidos vienam gyventojui Lietuvoje sudarė 932,3 eurų, kai tuo tarpu Europos Sąjungos vidurkis siekė 2952,48 eurų, todėl matyti, kad Lietuvos pensijų finansavimo lygis yra ženkliai žemesnis nei ES vidurkis (Eurostat, 2023a). Kaip matoma lentelėje Nr. 42. paskutiniaisiais metais finansavimas minimaliai ir augo ir mažėjo, bet reikšmingų pokyčių neįvyko, visais metais vienam žmogui Lietuvoje yra skiriama apie 2 tūkst. eurų mažiau nei ES vidurkis. Bendrai 2023 m. socialinės apsaugos išlaidos Lietuvoje sudarė 16,95 proc. šalies BVP, tuo tarpu ES vidurkis siekė 27,83 proc., tai rodo, kad Lietuva svarbiems socialinės politikos rezultatams pasiekti skiria ženkliai mažiau finansinių išteklių nei vidutiniškai kitos ES šalys (Eurostat, 2023b). Paveiksle Nr. 5. Matyti, kad BVP dalis, skiriama socialinei politikai tiek Lietuvoje, tiek ES tik mažėja, o tai gali reikšti, kad greitai metu gyventojų pasitenkinimas savo padėtimi dar negerės, nes nusivylimas valstybe ateina per objektyvius socialinės politikos rodiklius.

Lentelė Nr. 42. Išlaidos pensijoms pagal Eurostat duomenis (eurais vienam žmogui).

Metai	2020	2021	2022	2023
ES	2923.74	2949.18	2908.38	2951.48
Lietuva	913.02	943.16	911.07	932.3
Skirtumas	2010,72	2006,02	1997,31	2019,18



Paveikslas Nr. 5. Eurostat duomenimis paremtas išlaidų socialinei apsaugai (proc. nuo BVP) 2020 m. – 2023 m. pokytis.

3.15. Pasitenkinimas demokratija ir dezinformacija žiniasklaidoje

Atsižvelgiant į tyrimo hipotezę, teigiančią, kad žemesnis institucinis pasitikėjimas yra susijęs su didesniu pažeidžiamumu dezinformacijai, buvo būtina patikrinti, ar pasitenkinimas demokratija siejasi su dezinformacijos pastebėjimu žiniasklaidoje. Tarp pasitenkinimo demokratija ir dezinformacijos pastebėjimo žiniasklaidoje buvo atlikta kryžminė analizė bei Chi kvadrato nepriklausomumo testas. Rezultatai rodo statistiškai reikšmingą ryšį tarp šių dviejų kintamųjų ($\chi^2(12) = 97.42$, $p < .001$), todėl galima teigti, kad pasitenkinimo demokratija lygis yra susijęs su tuo, kaip respondentai vertina dezinformacijos buvimą žiniasklaidoje. Spearman koreliacija taip pat parodė silpną, bet statistiškai reikšmingą neigiamą ryšį ($\rho = -0.141$, $p < .001$), kas reiškia, kad mažesnis pasitenkinimas demokratija yra susijęs su didesniu įsitikinimu, kad žiniasklaidoje egzistuoja dezinformacija.

Rezultatai parodė aiškią tendenciją: labiausiai demokratija patenkinti respondentai dažniau nei kiti nurodo, kad dezinformacija žiniasklaidoje nebuvo, o mažiausiai patenkinti – kad ji buvo (Žiūrėti lentelė Nr. 43.). Pavyzdžiui, tarp visiškai nepatenkintų demokratija net 47,4 proc. visiškai sutinka, kad

žiniasklaidoje buvo dezinformacijos, o tarp visiškai patenkintų – tik 10,5 proc. Tuo tarpu tarp labai patenkintų demokratija didžiausia dalis (63,3 proc.) nesutinka, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos.

Lentelė Nr. 43. Dezinformacijos pastebėjimas žiniasklaidoje EP rinkimų metu pagal pasitenkinimą demokratija.

Q13_4: Dezinformacija žiniasklaidoje	Labai patenkinti (%)	Patenkinti (%)	Nepatenkinti (%)	Visiškai nepatenkinti (%)
1. Visiškai sutinku	10.5	18.4	23.7	47.4
2. Sutinku	8.3	45.3	30.9	15.5
3. Nei taip, nei ne	3.9	51.3	37.2	7.6
4. Nesutinku	6.6	63.3	22.9	7.2
5. Visiškai nesutinku	19.6	31.4	23.5	25.5

Apibendrinant, rezultatai patvirtina, kad institucinis pasitikėjimas (šiuo atveju – demokratijos vertinimas) yra susijęs su atsparumu dezinformacijai: kuo asmuo yra mažiau patenkintas demokratija, tuo labiau jis linkęs manyti, kad žiniasklaidoje yra dezinformacijos. Tai, kad mažiau demokratija patenkinti respondentai dažniau teigia matę dezinformacijos, atitinka teorines išvagas, jog žemas institucinis pasitikėjimas didina jautrumą klaidinančiai informacijai (Ognyanova, 2019; Lee, 2024). Kaip pažymi Grišinas ir kt. (2022), subjektyvus nusivylimas sistema sustiprina polinkį matyti žiniasklaidą kaip nepatikimą, todėl dezinformacija tokiems asmenims tampa labiau tikėtina. Tai Lietuvos kontekste svarbu, turint omenyje anksčiau aptartą statistiką, kad 2024 m. net 27 proc. apklaustų gyventojų teigia nepasitikintys valstybės įstaigomis (VRM, 2025).

IŠVADOS

Šiame tyrime analizuotas socialinio pažeidžiamumo ir atsparumo dezinformacijai ryšys, remiantis dviem tarptautiniais duomenų rinkiniais. Teorinį pagrindą sudarė socialinės atskirties, socialinio pažeidžiamumo, socialinės tapatybės ir institucinio pasitikėjimo teorijos, kurios aiškina, kaip socialiniai, ekonominiai ir psichologiniai veiksniai formuoja žmonių jautrumą klaidinančiai informacijai. Socialiai pažeidžiamos grupės gali labiau pasikliauti grupiniais naratyvais ir emocijomis, o žemesnis pasitikėjimas valdžios ir žiniasklaidos institucijomis gali silpninti kritinį informacijos vertinimą. Institucinis pasitikėjimas šiame procese veikia kaip tarpinė grandis: kuo jis žemesnis, tuo didesnė tikimybė, kad žmonės remsis alternatyviais, ne visada patikimais informacijos šaltiniais. Kaip pabrėžia Fineman (2017), socialinė politika veikia kaip esminis mechanizmas, skirtas spręsti visuotinę žmogaus pažeidžiamumo būklę, o struktūrinės jos formos, tokios kaip socialinė atskirtis ir ekonominė nelygybė, gali tapti kritiniais atsparumo dezinformacijai veiksniais.

Analizuojant subjektyvų susidūrimo su dezinformacija dažnį bei nuomonę apie dezinformacijos apraiškas naujienų portaluose EP rinkimų metu paaiškėjo, kad nei išsilavinimas, nei gyvenamoji vieta, nei užimtumo statusas, nei socialinės klasės, nei vaikų skaičius šeimoje nėra statistiškai reikšmingi šio vertinimo veiksniai. Taigi H1–H4 hipotezės, teigusios, kad žemesnio išsilavinimo, kaimuose gyvenantys, ekonomiškai neaktyvūs ar gausių šeimų atstovai yra mažiau atsparūs dezinformacijai, šiame tyrime nepasitvirtino.

Vis dėlto analizuojant sutikimą su teiginiu apie dezinformacijos apraiškas žiniasklaidoje buvo pastebėti du statistiškai reikšmingi veiksniai: subjektyvus šeimos gyvenimo lygio vertinimas ir požiūris į pajamų perskirstymą. Prasčiau savo ekonominę padėtį vertinantys asmenys ir stipresnį perskirstymą palaikantys respondentai dažniau manė, kad žiniasklaidoje buvo daug dezinformacijos. Nors šie veiksniai regresiniuose modeliuose neprarodo statistinio reikšmingumo ir nenustatyta priežastingumo, jie gali reikšti platesnį reiškinį: ekonominis nesaugumas, nepasitenkinimas socialine tvarka ar suvokiama nelygybė gali būti susiję su didesniu informacinio lauko įtarumu. Kitaip tariant, nuostatos apie ekonominį teisingumą ir subjektyvus saugumo jausmas gali daryti įtaką tam, kaip žmonės vertina žiniasklaidos patikimumą ir dezinformacijos mastą, nors jos tiesiogiai nepaaiškina atsparumo dezinformacijai.

Lietuvoje objektyvūs socialiniai rodikliai negerėja, išlaidos socialinei apsaugai ir išmokos smarkiai atsilieka nuo ES rodiklių, daugiau nei trečdalis Lietuvos pensininkų gyvena žemiau skurdo rizikos ribos, o tai sąlygoja nepasitenkinimą savo finansine padėtimi ir nusivylimą valstybės institucijų veikla ir valstybe apskritai. Tokia tendencija matoma ir iš statistinių duomenų, Lietuvoje 2022 m. beveik

penktadalis gyventojų buvo nepatenkinti savo namų ūkio finansine padėtimi, net daugiau nei pusė tik vidutiniškai patenkinti. Atsižvelgiant į tai, kad socialinės politikos finansavimas Lietuvoje mažėja, tikėtina, kad pasitenkinimas demokratija bei pasitikėjimas institucijomis Lietuvoje artimiausiu metu negerės. Lietuvos kontekste tai gali tapti viena iš didesnio pažeidžiamumo dezinformacijai priežasčių. Tačiau šioje analizėje šis ryšys nėra priežastinis, nors gali atskleisti galimas tolimesnių tyrimų kryptis.

Analizės rezultatai taip pat parodė, kad socialinis pažeidžiamumas atsispindi per tai, kokiuose kanaluose skirtingos grupės labiausiai mato dezinformaciją. Analizė pademonstravo, kad studentai, pensininkai ir darbo ieškantys asmenys skirtingai vertina žiniasklaidos kanalus kaip galimus dezinformacijos šaltinius. Studentai reikšmingai dažniau nei kiti respondentai nurodo socialinius tinklus kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį, o tai galima sieti su jų intensyvesniu skaitmeniniu dalyvavimu ir didesniu kritiškumu socialinių tinklų atžvilgiu. Tuo tarpu darbo ieškantys asmenys statistiškai reikšmingai dažniau nei kiti nurodo radiją kaip dezinformacijos kanalą, o televiziją ir vaizdo turinio platformas vertina gerokai įtariau nei studentai. Vaikų skaičius šeimoje taip pat pasirodė susijęs ne su bendru pažeidžiamumo lygiu, o su konkrečių šaltinių vertinimu – šeimos, turinčios vieną vaiką, statistiškai reikšmingai rečiau nei bevaikiai respondentai naujienų portalus įvardijo kaip dezinformacijos skleidėjus. Tokie rezultatai leidžia teigti, kad socialinis pažeidžiamumas labiau susijęs su informacijos vartojimo konfigūracijomis ir skirtingomis rizikos zonomis konkrečiuose kanaluose, o ne su bendra, visose srityse vienodai sumažėjusia atsparumo dezinformacijai būseną.

Analizuojant pasitikėjimo institucijomis ir demokratijos vertinimo ryšius su dezinformacijos suvokimu paaiškėjo, kad šie veiksniai yra labiau susiję su respondentų nuostatomis negu su jų socialinėmis–demografinėmis charakteristikomis. Kryžminių lentelių ir chi kvadrato testų analizė parodė, kad užimtumo grupės šiek tiek skiriasi pasitikėjimo lygiais: ekonomiškai mažiau stabilios grupės, tokios kaip bedarbiai ar pensininkai, rečiau pasitiki viešojo valdymo institucijomis ir politinėmis struktūromis, o studentai pasižymi aukštesniu pasitikėjimu. Platesni socio-ekonominiai rodikliai, tokie kaip subjektyvus šeimos gyvenimo lygis ar požiūris į pajamų perskirstymą, taip pat, buvo reikšmingai susiję su pasitikėjimo institucijomis ir demokratijos vertinimu. Žemesnį gyvenimo lygį deklaruojantys ir stipresnį pajamų perskirstymą palaikantys asmenys dažniau išreiškė nepasitenkinimą demokratija ir institucijomis.

Mažesnis pasitikėjimas demokratijos veikimu bei tam tikromis institucijomis siejosi su dažnesniu dezinformacijos pastebėjimu. Šios tendencijos leidžia manyti, kad ekonominis nesaugumas ir nepasitenkinimas demokratija gali būti susiję su didesniu jautrumu informacinei rizikai, o geresnė materialinė padėtis ir aukštesnis demokratijos vertinimas – su ramesniu informacinės aplinkos

suvokimu. Taigi H5 hipotezė šiame tyrime iš esmės pasitvirtina: mažesnis pasitikėjimas institucijomis ir demokratijos veikimu siejasi su didesniu dezinformacijos matymu.

Tyrimo rezultatus būtina vertinti atsargiai dėl kelių metodologinių ribotumų. Pirmia, naudoti antriniai duomenys leidžia analizuoti tik ribotą dezinformacijos ir atsparumo aspektų spektrą – subjektyvų susidūrimo dažnį, nuomonę apie dezinformaciją žiniasklaidoje ir pasirenkamus informacijos kanalus. Todėl šis tyrimas labiau vertina dezinformacijos matomumą ir percepciją, o ne objektyvų gebėjimą atskirti klaidinančią informaciją. Antra, kai kurios socialiai pažeidžiamos grupės buvo mažos apimties, todėl ribojama statistinė galia aptikti galimus skirtumus. Trečia, dalis logistinių regresijų modelių, nors ir statistiškai reikšmingi pagal chi kvadrato testą, pasižymėjo labai nedidelėmis determinacijos reikšmėmis, o tai rodo, kad socialinis pažeidžiamumas paaiškina tik nedidelę dezinformacijos vertinimo variacijos dalį. Galiausiai, „European Parliament Election Study 2024, Voter Study“ duomenys rinkti rinkimų kampanijos metu, todėl dalis atsakymų galėjo būti susijusi su konkrečiomis politinėmis aktualijomis, o tai riboja rezultatų apibendrinimą už šio konteksto ribų.

REKOMENDACIJOS

Nepaisant aptartų ribotumų, tyrimas suteikia kelias reikšmingas įžvalgas socialinei politikai. Pirmiausia, socialinės politikos priemonės, mažinančios ekonominį nesaugumą ir socialinę atskirtį, galėtų prisidėti prie stipresnio informacinio atsparumo. Antra, ekonomiškai nesaugios grupės – ypač darbo ieškantys asmenys – turėtų būti laikomos jautresnėmis alternatyviems, dažnai mažiau patikimiems informacijos šaltiniams, todėl prasminga stiprinti jų socialinį saugumą ir skaitmeninę įtrauktį. Trečia, medijų raštingumo stiprinimas turėtų apimti ne tik jaunimą, bet ir suaugusiuosius, kurie dažniau nepasitiki tiek žiniasklaida, tiek valdžios institucijomis. Programos, aiškiai siejančios socialinį teisingumą, procedūrinį sąžiningumą ir patikimos informacijos svarbą, galėtų mažinti socialinį susvetimėjimą ir taip didinti atsparumą dezinformacijai.

Ateities tyrimuose būtų tikslinga plėsti tiek teorinę, tiek empirinę šio lauko analizę. Pirmiausia reikėtų naudoti specialiai šiai temai rinktus duomenis, kuriuose atsparumas dezinformacijai būtų matuojamas ne tik subjektyviu susidūrimo dažniu ar nuomone apie dezinformacijos buvimą, bet ir objektyviais užduočių testais ar teiginių tikrinimu bei aiškiai ir objektyviai suformuotais socialinio pažeidžiamumo indeksais. Taip pat būtų naudinga derinti kiekybinius ir kokybinius metodus, kad būtų galima geriau suprasti, kaip žmonės aiškina savo pasitikėjimą institucijomis, kaip išgyvena socialinę atskirtį ir kokiais būdais susiduria su dezinformacija kasdienybėje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Betkó, J., Spierings, N., Gesthuizen, M., & Scheepers, P. (2022). Kaip socialinės politikos priemonės gali pakeisti pasitikėjimą – socialinis eksperimentas, vertinantis socialinės paramos politikos poveikį politiniam ir socialiniam pasitikėjimui. *Basic Income Studies*, 17(2), 155–187. <https://doi.org/10.1515/bis-2021-0029>
2. Bjola, C., & Papadakis, K. (2020). Skaitmeninė propaganda, kontrviešumas ir viešosios erdvės sutrikdymas: Suomijos požiūris į skaitmeninio atsparumo stiprinimą. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(4), 638–666. <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1704221>
3. Buchert, U., Häikiö, L., & Lähteenmäki, M. (2022). Is digitalisation of public health and social welfare services reinforcing social exclusion? The case of Russian-speaking older migrants in Finland. *Critical Social Policy*, 42(3), 451–472. <https://doi.org/10.1177/02610183221105035>
4. Čekanavičius, V., & Murauskas, G. (2014). Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose. Vilniaus universiteto leidykla. <http://www.statistika.mif.vu.lt/wp-content/uploads/2014/04/regresine-analize.pdf>
5. Demographic Research. (2020). Tėvų laiko panaudojimas Europoje: lyčių skirtumai ir tendencijos tėvystės laiko paskirstyme. *Demographic Research*, 42, 775–812. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2020.42.27>
6. Denisenko, V. (2016). Kremliaus propagandinių matricų, taikomų Baltijos šalims ir Ukrainai, panašumai ir skirtumai. *Žurnalistikos tyrimai*, 11, 103–122. <https://doi.org/10.15388/ZT/JR.2016.11.10752>
7. Dimitrova, R., Mileva, M., & Staykova, K. (2023). Trust in public institutions, inequality, and digital interaction: Empirical evidence from European Union countries. *Economic Modelling*, 121, 106263. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106263>
8. Disha, E., Palloshi, A., Halili, A., & Rustemi, A. (2023). Vulnerability to disinformation in relation to political affiliation in North Macedonia. *Media and Communication*, 11(2), 42–52.
9. Europos Komisija. (2024). Vaikai, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis Europos Sąjungoje – 2024 m. leidimas. Eurostat statistikos portalas. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/>
10. Europos kovos su skurdu tinklas (EAPN). (2024). Skurdo stebėseną Lietuvoje 2024: Skurdo ir socialinės atskirties tendencijos. EAPN Lietuva. <https://www.eapn.eu/>
11. Eurostat. (2020). People at risk of poverty or social exclusion (AROPE) [ILC_PEPS01]. Eurostat Data Browser.

12. Eurostat. (2024a). At-risk-of-poverty rate for pensioners [TESPN100]. Eurostat Data Browser. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tespn100_custom_19219297/default/table
13. Eurostat. (2024b). Inability to afford a meal with meat, chicken, fish (or equivalent) every second day [ILC_MDES03]. Eurostat Data Browser. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdes03_custom_19218362/default/table
14. Eurostat. (2023a). Expenditure on pensions [SPR_EXP_PENS]. Eurostat Data Browser. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens_custom_19223155/default/table
15. Eurostat. (2023b). Expenditure on social protection as a percentage of GDP [TPS00098]. Eurostat Data Browser. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00098_custom_19223035/default/table
16. Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics* (5th ed.). SAGE Publications.
17. Fineman, M. A. (2010). The vulnerable subject and the responsive state. *Emory Law Journal*, 60, 251.
18. Fineman, M. A. (2017). Vulnerability and inevitable inequality. *Oslo Law Review*, 4(3), 133–149.
19. Fineman, M. A. (2018). Vulnerability and social justice. *Valparaiso University Law Review*, 53, 341–370.
20. Gergelewicz, T. (2024). Countering disinformation concept for building social resilience in times of cognitive warfare. *Przegląd Nauk o Obronności*, 9.
21. Grišinas, D., Lukošaitis, R., & Račickaitė, M. (2022). Lietuvos gyventojų polinkis kliautis sąmokslų teorijomis. *Politologija*, 108(4), 42–84. <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.108.2>
22. Harrell, F. E. (2023). Violation of proportional odds assumption is not fatal. *Statistical Thinking*. <https://www.fharrell.com/post/po/>
23. Holt, K. (2018). Alternatyvi žiniasklaidos ir antisistemiškumo sąvoka: link analitinio modelio. *Media and Communication*, 6(4), 49–57.
24. Kaprans, M. (2020). Rusijos ekonominiai naratyvai apie Baltijos valstybes: struktūriniai elementai ir ideologinio suderinimo potencialas. In A. Kudors & J. Hermanis (Eds.), *Rusijos ekonomika: Putino 4.0 perspektyvos* (pp. 143–157). Rytų Europos politikos studijų centras, Latvijos universiteto leidykla.
25. Kehl, K., & Mau, S. (2022). Political alienation among basic income support recipients in Germany: The role of social exclusion and experiences with welfare state institutions. *Journal of Social Policy*, 51(4), 875–894. <https://doi.org/10.1017/S0047279421000742>

26. Kirmayer, L. J. (2024a). Science and sanity: A social epistemology of misinformation, disinformation, and the limits of knowledge. *Transcultural Psychiatry*, 61(5), 795–808. <https://doi.org/10.1177/13634615241296301>
27. Kirmayer, L. J. (2024b). The fragility of truth: Social epistemology in a time of polarization and pandemic. *Transcultural Psychiatry*, 61(5), 701–713.
28. Kont, J., Elving, W., Broersma, M., & Bozdağ, Ç. (2025). What makes audiences resilient to disinformation? Integrating micro, meso, and macro factors based on a systematic literature review. *Communications*, 50(2), 534–555. <https://doi.org/10.1515/commun-2023-0078>
29. Kumlin, S. (2007). Overloaded or undermined? European welfare states in the face of performance dissatisfaction. In S. Svallfors (Ed.), *The political sociology of the welfare state: Institutions, cleavages, and orientations* (pp. 80–116). Stanford University Press.
30. Lamberty, P. (2022). Die Ursachen des Glaubens an Verschwörungserzählungen und Empfehlungen für eine gelungene Risikokommunikation im Gesundheitswesen. *Bundesgesundheitsbl*, 65, 537–544. <https://doi.org/10.1007/s00103-022-03524-z>
31. Lee, F. L. (2024). Disinformation perceptions and media trust: The moderating roles of political trust and values. *International Journal of Communication*, 18, 23.
32. Lietuvos statistikos departamentas. (2023). Pasitenkinimas įvairiais gyvenimo aspektais. Oficialiosios statistikos portalas. <https://osp.stat.gov.lt/en/lietuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2023/gyventoju-gyvenimo-kokybe/pasitenkinimas-ivairiais-gyvenimo-aspektais>
33. Marshall, T. H. (1967). *Cidadania, classe social e status* (M. P. Gadelha, Trans.). Zahar.
34. Martišius, M. (2012). Komunikacinės progresijos konstravimas informaciniame kare. *Žurnalistikos tyrimai*, 5, 183–206.
35. Mirhoseini, M., Blijleven, D., & van der Vlist, P. (2023). Actively open-minded thinking is key to combating fake news: A multimethod study. *Information & Management*, 60(3), 103761.
36. Moy, P., & Scheufele, D. A. (2000). Media effects on political and social trust. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(4), 744–759.
37. Nacionalinio saugumo grėsmių vertinimas. (2016). Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas, Krašto apsaugos ministerijos antrasis tyrimo departamentas. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2023/03/EN-2015-gresmes.pdf>
38. Newton, K. (2009). Social and political trust. In R. J. Dalton & H.-D. Klingemann (Eds.), *The Oxford handbook of political behavior* (pp. 342–361). Oxford University Press.
39. Ognyanova, K. (2019). The social context of media trust: A network influence model. *Journal of Communication*, 69(5), 539–562.

40. Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (7th ed.). McGraw-Hill Education.
41. Palmisano, F., & Sacchi, A. (2024). Trust in public institutions, inequality, and digital interaction: Empirical evidence from European Union countries. *Journal of Macroeconomics*, 79, 103582.
42. Pantazi, M., Hale, S., & Klein, O. (2021). Social and cognitive aspects of the vulnerability to political misinformation. *Political Psychology*, 42(2), 267–304.
43. Pennycook, G., Epstein, Z., Mosleh, M., Arechar, A. A., Eckles, D., & Rand, D. G. (2021). Dėmesio sutelkimas į tikslumą gali sumažinti dezinformacijos sklaidą internete. *Nature*, 592(7855), 590–595. <https://doi.org/10.1038/s41586-021-03344-2>
44. Puebla-Martínez, B., Navarro-Sierra, N., & Alcolea-Díaz, G. (2021). Methodological proposal for the detection of the composing elements of vulnerability regarding disinformation. *Publications*, 9(4). <https://doi.org/10.3390/publications9040044>
45. Pugačiauskas, V. (2017). Lietuvos įvaizdžiai Rusijos žiniasklaidoje po Krymo aneksijos. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2016–2017*, 15, 113–130.
46. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster.
47. Rahimian, M. A., & Colaresi, M. P. (2025). Democratic resilience and sociotechnical shocks. *Computers, Mathematics and Organization Theory*. <https://doi.org/10.1007/s10588-025-09394-5>
48. Ribeiro Rosa, F. (2019). Digital inclusion as public policy. *Sur – International Journal on Human Rights*, 16(30), 93–103. <https://sur.conectas.org/en/digital-inclusion-public-policy/>
49. Rød, B., Pursiainen, C., & Eklund, N. (2025). Combatting disinformation—How do we create resilient societies? Literature review and analytical framework. *European Journal for Security Research*, 1–43.
50. Rothstein, B., & Stolle, D. (2008). The state and social capital: An institutional theory of generalized trust. *Comparative Politics*, 40(4), 441–459.
51. Schneider, S., Theiss, M., Gėdek, W., & Zschache, U. (2025). Citizen among institutions. Fragmentation and trust in social assistance. *Social Policy and Society*, 1–17. <https://doi.org/10.1017/S1474746421000282>
52. Sherif, M. (1966). *Group conflict and co-operation: Their social psychology*. Routledge and Kegan Paul.
53. Skučienė, D., Brazienė, R., & Vencius, T. (2025). Resilience of socially vulnerable populations to disinformation in Lithuania: The role of the welfare state. *Social Inclusion*, 13(1). <https://doi.org/10.17645/si.v13i1.10100>

54. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2025). Pažeidžiamus žmones pernai pasiekė didesnės socialinės pašalpos. <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/pazeidziamus-zmones-pernai-pasieke-didesnes-socialines-pasalpos/>
55. Šešelgytė, M., & Bladaitė, N. (2021). Kaip ginti visuomenę? Baltijos šalių atsakas į hibridines grėsmes. Mažos valstybės ir nauja saugumo aplinka, 73–86.
56. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
57. Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology* (pp. 276–293). Psychology Press.
58. Tajfel, H., Flament, C., Billig, M. G., & Bundy, R. F. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149–177.
59. Teichler, N., & Gundert, S. (2025). Political alienation among basic income support recipients in Germany: The role of social exclusion and experiences with welfare state institutions. *Journal of Social Policy*, 1–20.
60. Torre, L., & Jerónimo, P. (2023). Esfera pública e desinformação em contexto local. *Texto Livre*, 16, e41881.
61. Turner, J. C., & Reynolds, K. J. (2003). The social identity perspective in intergroup relations: Theories, themes, and controversies. In M. A. Hogg & J. Cooper (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes* (pp. 133–152). Blackwell Publishing.
62. Turner, J. C., Brown, R. J., & Tajfel, H. (1979). Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European Journal of Social Psychology*, 9(2), 187–204.
63. UNICEF. (2021). Vaikų skurdas Europos Sąjungoje: tendencijos ir iššūkiai. UNICEF Europos ir Vidurio Azijos regiono biuras. <https://www.unicef.org/eca/>
64. Vallier, K. (2019). *Social and political trust: Concepts, causes, and consequences*. Niskanen Center.
65. Venclauskas, L. (2010). “Who rules the world?” Case study of Lithuanian and Latvian press articles. *Regioninės studijos*, 5, 53–64.
66. Vidaus reikalų ministerija. (2025). Pasitikėjimas valstybės ir savivaldybių įstaigomis ir aptarnavimo vertinimas 2005–2024. https://vrm.lrv.lt/public/canonical/1759315231/9899/Pasitik%C4%97jimas%20valstyb%C4%97s%20ir%20savivaldybi%C5%B3%20%C4%AFstaigomis%202005-2024_paruo%C5%A1ta_2025.pdf

67. Zmerli, S., & Newton, K. (2008). Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*, 72(4), 706–724.

Priedas Nr. 1. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai.

1. Užimtumo statusas ir subjektyvus dezinformacijos aptikimo dažnis.

Atlikta daugianarė logistinė regresija, siekiant nustatyti, ar nedarbo, pensinio amžiaus ar studijų statusas daro įtaką tam, kaip dažnai respondentai teigia asmeniškai susiduriantys su dezinformacija (Q6). Priklausomas kintamasis Q6 turėjo penkias kategorijas (nuo „Labai dažnai“ iki „Niekada“), o kaip referentinė pasirinkta „Niekada“ (5 = Never).

Modelio tinkamumo patikra rodo, kad bendras modelis nėra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 13.97$, $df = 12$, $p = 0.303$ (Žiūrėti lentelė Nr. 2.). R^2 rodikliai (Cox & Snell = 0.016; Nagelkerke = 0.017; McFadden = 0.006) taip pat rodo, kad nepriklausomas kintamasis paaiškina tik nedidelę Q6 variacijos dalį. Tai reiškia, kad pagal užimtumo statusą (studentai, pensininkai, ieškantys darbo, dirbantys) respondentų savęs vertinimas, kiek dažnai jie susiduria su dezinformacija, statistiškai reikšmingai nesiskiria.

Analizuojant kiekvieną kategoriją atskirai, nė viena iš nedirbančiųjų grupių reikšmingai nesiskyrė nuo dirbančiųjų (visos $p > 0.05$) (Žiūrėti lentelė Nr. 1.). $\text{Exp}(B)$ reikšmės < 1 rodo, kad studentai, pensininkai ir ieškantys darbo paprastai turi mažesnę tikimybę nurodyti dažną susidūrimą su dezinformacija nei dirbantieji, tačiau skirtumai statistiškai patikimai nepasitvirtino.

Lentelė Nr. 1. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai tarp užimtumo statuso ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Priklausomas kintamasis (Q6)	Nepriklausomas kintamasis (nedirbantys visi)	B	S.E.	Wald χ^2	p (Sig.)	Exp(B)
1 – Labai dažnai	Studentai	-0.604	1.073	0.317	0.573	0.546
	Pensininkai	-0.331	0.465	0.508	0.476	0.718
	Ieškantys darbo	-1.343	0.833	2.600	0.107	0.261
2 – Dažnai	Studentai	-0.037	0.859	0.002	0.965	0.963
	Pensininkai	-0.360	0.408	0.779	0.377	0.697
	Ieškantys darbo	-0.461	0.579	0.634	0.426	0.631
3 – Kartais	Studentai	0.108	0.817	0.017	0.895	1.114
	Pensininkai	-0.254	0.385	0.436	0.509	0.775
	Ieškantys darbo	-1.006	0.568	3.133	0.077	0.366
4 – Retai	Studentai	0.798	0.821	0.945	0.331	2.220
	Pensininkai	-0.173	0.405	0.182	0.669	0.841
	Ieškantys darbo	-1.134	0.640	3.141	0.076	0.322

Lentelė Nr. 2. Daugianarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp užimtumo statuso ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	13.971
df	12
Sig. (p)	0.303
Pseudo R²	
Cox and Snell	0.016
Nagelkerke	0.017
McFadden	0.006

2. Išsilavinimas ir subjektyvus dezinformacijos aptikimo dažnis.

Analizuojant, ar respondentų išsilavinimo lygis turi įtakos tam, kaip dažnai jie teigia susiduriantys su dezinformacija, buvo taikyta daugianarė logistinė regresija. Priklausomas kintamasis – Q6 („Kaip dažnai manote, kad per pastarąsias 7 dienas asmeniškai susidūrėte su dezinformacija?“). Nepriklausomas – „Išsilavinimas trys kategorijos“ (1 – vidurinis ir žemesnis, 2 – aukštasis neuniversitetinis, 3 – aukštasis universitetinis).

Modelio tinkamumas rodo, kad skirtumai tarp grupių nėra statistiškai reikšmingi ($\chi^2(8) = 11.695$, $p = 0.165$) (Žiūrėti lentelė Nr. 4.). R^2 reikšmės (Cox & Snell = 0.014; Nagelkerke = 0.014; McFadden = 0.005) rodo, kad išsilavinimas paaiškina tik labai mažą dalį priklausomojo kintamojo dispersijos.

Vertinant atskirus koeficientus, nė viena iš išsilavinimo kategorijų reikšmingai neprognozuoja didesnio ar mažesnio susidūrimo su dezinformacija dažnio (Žiūrėti lentelė Nr. 3.). Nors mažesnio išsilavinimo grupės kai kuriais atvejais turi šiek tiek didesnes tikimybes pranešti apie dažnesnį susidūrimą ($\text{Exp}(B)$ svyruoja tarp 0.88 ir 1.79), šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi ($p > 0.05$), o visų pasiklivimo intervalai apima 1.

Tai leidžia teigti, kad išsilavinimo lygis neturi reikšmingo poveikio tam, kaip dažnai respondentai mano susiduriantys su dezinformacija.

Lentelė Nr. 3. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai tarp išsilavinimo ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Priklausomas kintamasis (Q6)	Nepriklausomas kintamasis (išsilavinimas)	B	Std. Error	Wald	p reikšmė	Exp(B)
1. Labai dažnai	Vidurinis ir žemesnis	-0.123	0.416	0.088	0.767	0.884
	Aukštasis neuniversitetinis	0.350	0.641	0.298	0.585	1.420
2. Dažnai	Vidurinis ir žemesnis	0.585	0.366	2.556	0.110	1.794
	Aukštasis neuniversitetinis	-0.024	0.612	0.002	0.969	0.977
3. Kartais	Vidurinis ir žemesnis	0.549	0.347	2.494	0.114	1.731
	Aukštasis neuniversitetinis	0.249	0.567	0.193	0.661	1.283
4. Retai	Vidurinis ir žemesnis	0.454	0.364	1.556	0.212	1.575
	Aukštasis neuniversitetinis	0.045	0.603	0.005	0.941	1.046

Lentelė Nr. 4. Daugianarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp išsilavinimo ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	11.695
df	8
Sig. (p)	0.165
Pseudo R²	
Cox and Snell	0.014
Nagelkerke	0.014
McFadden	0.005

3. Vaikų skaičius šeimoje ir subjektyvus dezinformacijos aptikimo dažnis.

Atlikta daugianarė logistinė regresija siekiant įvertinti, ar vaikų skaičius namų ūkyje daro įtaką respondentų savęs vertinimui, kiek dažnai jie per pastarąsias 7 dienas buvo asmeniškai susidūrę su dezinformacija ar melagingomis naujienomis. Priklausomasis kintamasis buvo Q6 (penkios kategorijos nuo „Labai dažnai“ iki „Niekada“), o nepriklausomasis – vaikų skaičius iki 15 m. namų ūkyje, suskirstytas į keturias kategorijas (0, 1, 2, 3 ir daugiau vaikų). Referencinė kategorija priklausomam kintamajam – „Niekada“, nepriklausomam – „3 ir daugiau vaikų“.

Modelis statistiškai nereikšmingas ($\chi^2(12) = 17.62$, $p = 0.128$), todėl galima teigti, kad vaikų skaičius namų ūkyje nėra reikšmingas veiksnys, paaiškinantis, kaip dažnai respondantai patys mano susiduriantys su dezinformacija (Žiūrėti lentelė Nr. 6.). R^2 reikšmės labai mažos (Cox & Snell = 0.022; Nagelkerke = 0.023; McFadden = 0.008), kas rodo, jog nepriklausomas kintamasis paaiškina tik nedidelę dalį priklausomojo kintamojo variacijos.

Remiantis gautais rezultatais, nė viena vaikų skaičiaus kategorija statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo referencinės grupės (turinčių 3 ir daugiau vaikų) nė vienoje iš dezinformacijos patirties kategorijų (visos $p > 0.05$) (Žiūrėti lentelė Nr. 5.). Tai reiškia, kad vaikų skaičius namų ūkyje neturi reikšmingo poveikio respondentų savivertei apie tai, kaip dažnai jie mano susiduriantys su melaginga informacija.

Exp(B) reikšmės rodo nežymius ir nenuoseklius skirtumus tarp grupių: kai kuriose kategorijose (pvz., „Labai dažnai“) mažesnis vaikų skaičius šiek tiek mažina, o kitose („Kartais“) – šiek tiek didina tikimybę dažniau nurodyti susidūrimą su dezinformacija, tačiau šie skirtumai nėra statistiškai patikimi.

Apibendrinant, galima teigti, kad vaikų skaičius namų ūkyje nėra reikšmingas prediktorius vertinant subjektyvų asmeninį susidūrimą su dezinformacija.

Lentelė Nr. 5. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai tarp vaikų skaičiaus šeimoje ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Q6 kategorija	d23r kategorija	B	Std. Error	Wald	Sig. (p)	Exp(B)
1. Labai dažnai	0 vaikų	-0.091	1.818	0.003	0.960	0.913
	1 vaikas	-0.202	1.919	0.011	0.916	0.817
	2 vaikai	0.556	1.901	0.086	0.770	1.744
2. Dažnai	0 vaikų	-1.097	1.484	0.547	0.460	0.334
	1 vaikas	-1.049	1.569	0.447	0.504	0.350
	2 vaikai	-1.751	1.595	1.205	0.272	0.174
3. Kartais	0 vaikų	-0.203	1.505	0.018	0.893	0.817
	1 vaikas	0.406	1.578	0.066	0.797	1.500
	2 vaikai	-0.252	1.591	0.025	0.874	0.777
4. Retai	0 vaikų	-0.492	1.535	0.103	0.748	0.611
	1 vaikas	0.026	1.612	0.000	0.987	1.026
	2 vaikai	-0.401	1.626	0.061	0.805	0.669

Lentelė Nr. 6. Daugianarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp vaikų skaičiaus šeimoje ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	17.617
df	12
Sig. (p)	0.128
Pseudo R²	
Cox and Snell	0.022
Nagelkerke	0.023
McFadden	0.008

4. Gyvenamoji vieta ir subjektyvus dezinformacijos aptikimo dažnis.

Atlikta daugianarė logistinės regresijos analizė, siekiant nustatyti, ar gyvenamosios vietos tipas lemia respondentų savęs vertinimą, kaip dažnai jie per pastarąsias 7 dienas buvo asmeniškai susidūrę su dezinformacija ar melagingomis naujienomis (Q6). Priklausomasis kintamasis – Q6, turintis penkias kategorijas („Labai dažnai“, „Dažnai“, „Kartais“, „Retai“, „Niekada“). Nepriklausomasis kintamasis – D13 (Gyvenamosios vietos tipas), turintis tris kategorijas (1 – kaimo vietovė, 2 – mažas arba vidutinis miestas, 3 – didelis miestas). Referencinė kategorija priklausomam kintamajam – „Niekada“, o nepriklausomam – „Didelis miestas“.

Modelio reikšmingumo testas ($\chi^2(8) = 12.74$, $p = 0.121$) rodo, kad modelis nėra statistiškai reikšmingas, todėl negalima teigti, jog gyvenamosios vietos tipas turi reikšmingą įtaką tam, kaip dažnai respondentai nurodo susiduriantys su dezinformacija (Žiūrėti lentelė Nr. 8.). R^2 vertės (Cox & Snell = 0.015; Nagelkerke = 0.016; McFadden = 0.005) rodo, kad modelis paaiškina tik apie 1–2 proc. variacijos.

Gauti rezultatai rodo, kad gyvenamosios vietos tipas neturi reikšmingos įtakos tam, kaip dažnai respondentai teigia susiduriantys su dezinformacija (Žiūrėti lentelė Nr. 7.). Nė vienos gyvenamosios vietos kategorijos poveikis nėra statistiškai reikšmingas (visos p reikšmės > 0.05). Nors pastebima tendencija, kad kaimuose gyvenantys respondentai kiek rečiau teigia dažnai susiduriantys su dezinformacija nei didmiesčių gyventojai ($\text{Exp}(B) < 1$ visose kategorijose), šie skirtumai nėra pakankamai stiprūs, kad būtų laikomi statistiškai patikimais. Analogiškai, mažų ar vidutinių miestų gyventojai taip pat nesiskiria nuo didmiesčių gyventojų pagal šį vertinimą.

Apibendrinant, rezultatai rodo, kad gyvenamosios vietos tipas nėra reikšmingas prediktorius respondentų savęs vertinimui apie susidūrimą su dezinformacija.

Lentelė Nr. 7. Daugianarės logistinės regresijos rezultatai tarp gyvenamosios vietos ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Q6 kategorija	D13 kategorija	B	Std. Error	Wald	Sig. (p)	Exp(B)
1. Labai dažnai	1 – Kaimas	-0.854	0.512	2.786	0.095	0.426
	2 – Mažas / vid. miestas	-0.142	0.447	0.101	0.751	0.868
2. Dažnai	1 – Kaimas	-0.604	0.423	2.033	0.154	0.547
	2 – Mažas / vid. miestas	-0.323	0.401	0.649	0.420	0.724
3. Kartais	1 – Kaimas	-0.439	0.405	1.175	0.278	0.645
	2 – Mažas / vid. miestas	0.248	0.382	0.424	0.515	1.282
4. Retai	1 – Kaimas	-0.711	0.429	2.751	0.097	0.491
	2 – Mažas / vid. miestas	-0.126	0.398	0.100	0.751	0.882

Lentelė Nr. 8. Daugianarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp gyvenamosios vietos ir subjektyvaus dezinformacijos aptikimo dažnio.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	12.77443
df	8
Sig. (p)	0.121
Pseudo R²	
Cox and Snell	0.015
Nagelkerke	0.016
McFadden	0.005

Priedas Nr. 2. Ranginės regresijos tarp užimtumo statuso ir pasitikėjimo institucijomis ir pasitenkinimo demokratija rezultatai.

Analizė parodė, kad užimtumo statusas reikšmingai siejasi tik su dalimi institucinio pasitikėjimo rodiklių. Pirmiausia, pasitenkinimo demokratija modelis buvo statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 11.04$, $p = 0.012$), nors jo paaiškinamoji galia labai maža (Nagelkerke $R^2 = 0.012$). Tačiau V. Čekanavičiaus ir G. Murausko (2014) teigimu, determinacijos koeficientai logistinėje regresijoje atlieka tik „pagalbinį vaidmenį“, todėl jei visi kiti būtini rodikliai yra tinkami, laikoma, kad regresijos modelis yra tinkamas. Tačiau šiame modelyje vienintelė statistiškai reikšminga grupė buvo studentai – jie pasižymi mažesniu pasitenkinimo demokratija lygiu, palyginti su dirbančiaisiais ($B = -0.842$, $p = 0.003$) (Žiūrėti lentelė Nr. 1.). Pensininkai ($p = 0.642$) ir darbo ieškantys asmenys ($p = 0.411$) reikšmingų skirtumų nuo dirbančiųjų neparodė.

Lentelė Nr. 1. Ranginės regresijos tarp užimtumo statuso ir pasitenkinimo demokratija rezultatai.

Užimtumo grupė	B	p
Studentai	-0.842	0.003
Pensininkai	0.040	0.779
Darbo ieškantys	-0.150	0.561

Pasitikėjimo Vyriausybę modelis buvo statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 9.00$, $p = 0.029$), tačiau jo paaiškinamoji galia išliko minimali (Nagelkerke $R^2 = 0.010$), o paralelių linijų prielaida buvo pažeista ($p = 0.015$). Vis dėlto, kaip ir pasitenkinimo demokratija atveju, reikšmingai išsiskyrė studentai – jie mažiau pasitiki Vyriausybę nei dirbantieji ($B = -0.726$, $p = 0.009$) (Žiūrėti lentelė Nr. 2.). Pensininkai ($p = 0.712$) ir darbo ieškantieji ($p = 0.338$) reikšmingų skirtumų nuo referencinės grupės neturėjo.

Lentelė Nr. 2. Ranginės regresijos tarp užimtumo statuso ir pasitikėjimo Vyriausybę rezultatai

Nepriklausoma grupė (lyginama su dirbančiaisiais)	B	p
Studentai	-0.726	0.009
Pensininkai	-0.083	0.712
Darbo ieškantys	-0.265	0.338

Pasitikėjimo žiniasklaida ($\chi^2 = 3.01$, $p = 0.390$), pasitikėjimo viešuoju administravimu ($\chi^2 = 3.23$, $p = 0.357$) grupių modeliai nebuvo statistiškai reikšmingas

Apibendrinant galima teigti, kad užimtumo statusas turi ribotą aiškinamąją galią instituciniam pasitikėjimui. Tarp visų analizuotų grupių nuosekliai išsiskiria tik studentai – jie pasižymi mažesniu

pasitenkinimu demokratija ir žemesniu pasitikėjimo Vyriausybe lygiu. Tuo tarpu pensininkai ir darbo ieškantys asmenys nereikšmingai skiriasi nuo dirbančiųjų visose tirtose pasitikėjimo dimensijose, taip pat nerasta reikšmingo ryšio tarp užimtumo statuso ir pasitikėjimo žiniasklaida bei viešuoju administravimu.

Priedas Nr. 3. Užimtumo statusas ir dezinformacija televizijoje

Remiantis atliktos dvinarės logistinės regresijos rezultatais, buvo siekiama nustatyti, ar skirtingos socialinės grupės (studentai, pensininkai, bedarbiai) skiriasi pagal tikimybę nurodyti televiziją kaip pagrindinį dezinformacijos šaltinį.

Modelio rezultatai parodė, kad bendra regresijos lygtis yra statistiškai reikšminga ($\chi^2 = 30.708$; $df = 3$; $p < 0.001$), vadinasi, socialinė padėtis daro reikšmingą įtaką tikimybei susidurti su dezinformacija televizijoje (Žiūrėti lentelė Nr. 1.). Modelis paaiškina apie 3 – 4,5 proc. priklausomojo kintamojo variacijos (Cox & Snell $R^2 = 0.030$ ir Nagelkerke $R^2 = 0.045$). Nors determinacijos koeficientai maži, bet dėl kitų rodiklių tinkamumo modelis laikomas tinkamu.

Vis dėlto, analizuojant atskirų grupių koeficientus, nė vienas nepriklausomas kintamasis nebuvo statistiškai reikšmingas (Žiūrėti lentelė Nr. 2). Tai reiškia, kad nė viena grupė reikšmingai neišsiskiria pagal tikimybę nurodyti televiziją kaip dezinformacijos šaltinį, lyginant su referencine kategorija („kitais“ respondentais). Modelio pritaikymas prie duomenų buvo labai geras (Hosmer ir Lemeshow $\chi^2 = 0.000$; $p = 1.000$), o bendras klasifikacijos tikslumas išliko 75,3 proc.

Apibendrinant galima teigti, kad nors modelis kaip visuma statistiškai reikšmingas, nė viena iš socialiai pažeidžiamų grupių (studentai, pensininkai, bedarbiai) reikšmingai nesiskiria nuo kitų pagal tikimybę nurodyti televiziją kaip dažniausią dezinformacijos šaltinį.

Lentelė Nr. 1. Dvinarės logistinės regresijos reikšmingumas tarp užimtumo statuso ir dezinformacijos televizijoje.

Rodiklis	Reikšmė
Modelio tinkamumo informacija	
Chi-Square	30.708
df	3
Sig. (p)	<0.001
Klasifikacijos tikslumas (%)	75.3
Pseudo R^2	
Cox and Snell	0.030
Nagelkerke	0.045

Lentelė Nr. 2. Dvinarės logistinės regresijos rezultatai tarp užimtumo statuso ir dezinformacijos televizijoje.

Kintamasis	B	S.E.	Wald	df	p (Sig.)	Exp(B)
Studentai	-20.220	5722.269	0.000	1	0.997	0.000
Pensininkai	-0.238	0.178	1.784	1	0.182	0.788
Bedarbiai	-0.081	0.318	0.065	1	0.799	0.922
Konstanta	-0.983	0.088	124.942	1	<0.001	0.374

Priedas Nr. 4. Ranginės logistinės regresijos rezultatai

1. Dezinformacija žiniasklaidoje ir socialinis pažeidžiamumas.

Siekiant įvertinti, ar socialiniai-demografiniai bei vertybiniai veiksniai lemia požiūrį į dezinformaciją žiniasklaidoje, buvo atlikta ranginės logistinės regresijos analizė. Priklausomas kintamasis – „Sutinku, kad žiniasklaidoje buvo dezinformacijos“ (Q13_4) – yra ranginis (penkios kategorijos nuo „visiškai sutinku“ iki „visiškai nesutinku“), todėl šis metodas pasirinktas kaip tinkamiausias. Į modelį buvo įtraukti penki nepriklausomi kintamieji: užimtumo grupė (D6_recoded), subjektyvi socialinė klasė (D7), gyvenamoji vieta (D8), šeimos gyvenimo lygis (D11) ir požiūris į pajamų perskirstymą (Q12_2).

Regresijos analizė parodė, kad modelis statistiškai nereikšmingas ($\chi^2(9)=6.810$, $p=0.657$), o paaiškinamoji galia itin maža (Nagelkerke $R^2=0.010$) (Žiūrėti lentelė Nr. 1.). Tai reiškia, kad nė vienas iš į modelį įtrauktų kintamųjų reikšmingai neprognozuoja respondentų požiūrio į tai, ar žiniasklaidoje buvo dezinformacijos (Žiūrėti lentelė Nr. 2.).

Apibendrintai galima teigti, kad požiūris į dezinformaciją žiniasklaidoje yra gana vienodas tarp skirtingų socialinių ir ekonominių grupių, ir jo negalima paaiškinti tradiciniais demografiniais ar vertybiniais rodikliais.

Lentelė Nr. 1. Ranginės logistinės regresijos modelio tinkamumo rodikliai.

Rodiklis	Reikšmė
Model Chi-Square	$\chi^2(9) = 6.810$, $p = 0.657$
Nagelkerke R^2	0.010
Pearson Chi-Square	$\chi^2 = 1838.26$, $p = 0.055$
Deviance Chi-Square	$\chi^2 = 1381.06$, $p = 1.000$

Lentelė Nr. 2. Socialinio pažeidžiamumo įtaka požiūriui į dezinformaciją žiniasklaidoje.

Kintamasis	B	Sig. (p)
D6_recoded – Užimtumo grupės	—	0.336–0.941
D7 – Subjektyvi klasė	0.072	0.332
D8 – Gyvenamoji vieta	—	0.247–0.473
D11 – Šeimos gyvenimo lygis	-0.016	0.809
Q12_2 – Požiūris į pajamų perskirstymą	0.016	0.498

2. Dezinformacija žiniasklaidoje ir subjektyvus šeimos gyvenimo vertinimas bei požiūri į pajamų perskirstymą.

Ranginė logistinė regresija buvo pakartota nepriklausomais kintamaisiais pasirenkant tik statistiškai reikšmingus ryšius pagal chi kvadratą turėjusius kintamuosius: šeimos gyvenimo lygį (D11) ir požiūrį į pajamų perskirstymą (Q12_2). Modelio tinkamumas statistiškai reikšmingai nepagerėjo ($\chi^2(2) = 0.566$, $p = 0.753$) (Žiūrėti lentelė Nr. 3.). R^2 rodikliai taip pat rodo, kad nepriklausomi kintamieji paaiškina tik labai nedidelę priklausomo kintamojo dispersijos dalį (Cox & Snell = 0.001; Nagelkerke = 0.001; McFadden = 0.000). Abiejų kintamųjų koeficientų p reikšmės ($p > 0.05$) rodo, kad nei subjektyvus šeimos gyvenimo lygis ($B = 0.019$, $p = 0.753$), nei požiūris į pajamų perskirstymą ($B = 0.015$, $p = 0.538$) statistiškai reikšmingai neprognozuoja požiūrio į dezinformacijos egzistavimą žiniasklaidoje. Tai leidžia teigti, kad, nors kryžminės lentelės rodė tam tikras poliarizacijos tendencijas, jos nėra pakankamai stiprios, kad taptų reikšmingais prognozuojančiais veiksniais regresijos modelyje. Kitaip tariant, šie kintamieji gali būti susiję su Q13_4 bendru pasiskirstymu, tačiau jie nėra nepriklausomi, tiesiogiai veikiantys veiksniai.

Lentelė Nr. 3. Subjektyvaus šeimos gyvenimo lygio ir požiūrio į pajamų perskirstymą įtaka požiūriui į dezinformaciją žiniasklaidoje

Rodiklis	Reikšmė	
Model Chi-Square	$\chi^2(9) = 0.566$, $p = 0.753$	
Nagelkerke R^2	0.001	
Pearson Chi-Square	$\chi^2 = 322.424$, $p = 0.004$	
Deviance Chi-Square	$\chi^2 = 280.690$, $p = 0.159$	
Kintamasis	B	Sig. (p)
D11 – Šeimos gyvenimo lygis	0.019	0.753
Q12_2 – Požiūris į pajamų perskirstymą	0.015	0.538